

T.C

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**İMPARATORLUKTAN ULUS DEVLETE GEÇİŞTE
MUHALİF BİR KİŞİLİK: VELİD EBUZZİYA**

Mehmet Barış Fındık

Zonguldak 2019

T.C
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İMPARATORLUKTAN ULUS DEVLETE GEÇİŞTE
MUHALİF BİR KİŞİLİK: VELİD EBUZZİYA

Hazırlayan

Mehmet Barış Fındık

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım

Zonguldak 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını, yazım sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

26/12/2018

Mehmet Barış FINDIK

T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalında 165282114030 numaralı Mehmet Barış Fındık'ın hazırladığı "İmparatorluktan Ulus Devlete Geçişte Muhalif Bir Kişilik: Velid Ebuzziya" konulu ~~DOKTORA~~ YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26/12/2018 Çarşamba günü saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına ~~OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

Başkan _____

Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erineç YILDIRIM (Danışman)

Üye _____

Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU

Üye _____

Prof. Dr. Safiye KIRANLAR

Üye _____

Üye _____

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

12/02/2019
Doç. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	:BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı	:İmparatorluktan Ulus Devlete Geçişte Muhalif Bir Kişilik: Velid Ebuzziya
Tez Yazarı	:Mehmet Barış Fındık
Tez Danışmanı	:Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç Yıldırım
Tez Türü, Yılı	:Yüksek Lisans Tezi, 2019
Sayfa Adedi	:91

Mondros Ateşkesi sonrası Mustafa Kemal önderliğinde Milli Mücadeleye başlayan Anadolu zor bir süreçten geçmektedir. O dönemde halk, Milli Mücadele yanlıları ve Milli Mücadele karşıtları olmak üzere iki zıt tabana ayrılmıştır. 1919-1922 yılları arasında kapsayacak olan Türk Kurtuluş Mücadelesi gerek halkın iradesi gerek Ankara Hükümetinin kesin, değişmez ve kararlı duruşu sonucu zaferle neticelenmiş böylece Cumhuriyete giden yol açılmıştır.

Çalışmamıza konu olan Abdurrahman Velid Ebuzziya, muhafazakar kişiliği ile tam olarak Milli Mücadele yanlısı olmuş, gerek kendi gazete köşesindeki yazıları, gerek fiilen yaptıklarıyla bunu ispatlamış bir kişidir. Cumhuriyet'e giden süreçte Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, olduğu gibi muhafaza edilmesini istediği için yeni rejimi sert bir şekilde eleştiren, bu sebeple İstiklal Mahkemelerinde yargılanan Velid Bey hakkındaki tüm davalardan beraat etmiştir. Ancak yaşanan bu gelişmeler Mustafa Kemal ile arasının açılmasını engelleyememiştir. Türk basınına önemli hizmetleri bulunan Velid Bey 1945 yılında hayatını kaybetmiştir.

Bu çalışmada Velid Bey'in *Tasvir-i Efkar* ve *Tevhid-i Efkar* gazetesindeki köşe yazıları ile TİTE, İSAM ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde ettiğimiz bulgular tezimize zenginlik katmıştır. Milli Mücadele'den Cumhuriyet'e doğru giden süreçte Velid Bey'in muhafazakar kimliği çerçevesinde Milli Mücadeledeki rolü, yeni rejime bakış açısı ve Türk basın tarihine olan katkıları tezimizin ana omurgasını teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Velid Ebuzziya, Mustafa Kemal, Muhafazakarlık, Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele, Türk Basın Tarihi

ABSTRACT

Institution :BEÜ Institute of Social Sciences, Department of History
Title :An Opponent Personality in the Transition from Empire to National State: Velid Ebuzziya
Author :Mehmet Barış Fındık
Adviser :Asst. Dr. Ayça Erinç Yıldırım
Type of Thesis, Year :Master Thesis, 2019
Total Number of Pages :91

Following the Armistice of Mondros, beginning the National Struggle under the leadership of Mustafa Kemal, Anatolia was passing through a difficult process. At that time, people were divided into two opposing base, including supporters and opponents of the National Struggle. Turkish Liberation Struggle, which was between the years 1919-1922, has resulted in victory as a result of the will of the people and the definitive, immutable, stable stance of the Ankara government so it opened the way to the Republic.

The subject of our study Abdurrahman Velid Ebuzziya was exactly biased National Struggle with his conservative character and proved it both with the articles in his own newspaper columns and actually what he did. In the process of leading to the Republic, Mr. Velid stated to criticize the new regime harshly as he wanted to be preserved the grand national assembly For this reason, he was judged in the Independence Courts and finally he was acquitted of all charges. But these latest developments could not present political apathy between Mustafa Kemal and Mr. Velid. Mr. Velid, who had important services for Turkish press, died in 1945.

In this study the findings we obtained from İSAM, TİTE and Prime Ministry Ottoman Archives and columnist in the newspaper Tevhid-i Efkâr and Tasvir-i Efkâr of Ebuzziya have enriched our thesis. In the process leading to the Republic from the National Struggle, Mr. Velid's role within his conservative perspective to the new regime and his contribution to the history of the Turkish press constitute the core of our thesis.

Keywords: Velid Ebuzziya, Mustafa Kemal, Conservatism, Republic of Turkey, National Struggle, History of the Turkish Press

ÖNSÖZ

Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlayıp Mudanya Ateşkes'ine kadar süren Milli Mücadele, İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Hiçbir ayırım gözetmeksizin her sınıftan insanın katıldığı Milli Mücadelede basın son derece etkili olmuştur. Milli Mücadele'ye taraftar olan veya olmayan İstanbul ve Anadolu basını, halkın Milli Mücadele'ye olumlu veya olumsuz yaklaşımı üzerinde etkili olmuştur.

Tevhid-i Efkar gazetesinin başyazarı ve yazı işleri sorumlusu Velid Bey, gazetesindeki yazılarıyla Milli Mücadele taraftarı olduğunu her daim vurgulamış, Mim Mim Grubu (M.M. Grubu) çatısı altındaki yararlılıkları ile bunu ispatlamış ve bunun sonucunda Fevzi Paşa tarafından 22 Nisan 1922 tarihinde İstiklal Madalyası ile mükafatlandırılmıştır. Ancak Cumhuriyet'e giden süreçte ilan edilecek yeni rejime taraftar olmaması, Mustafa Kemal ve CHP yönetimi ile ideolojik temellerin de sebep olduğu bir fikir çatışması yaşamasına neden olmuş, bunun sonucunda İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış ancak Milli Mücadele'deki yararlılıkları gözetilerek yapılan tüm bu yargılamalardan beraat etmiştir. Türk Basın Tarihinin duayen yazarları arasında yer alan Velid Bey, basın camiasına birçok yenilik ve ilkleri yaşatmış saygıdeğer bir gazetecidir. Kendi gazetesinde yer alan köşe yazılarında her ne kadar milliyetçi duygularla kaleme aldığı yazıları olmuş olsa da zamanla muhafazakar yönünün daha ağır bastığını görmekteyiz.

Tezimizin amacı Velid Bey'in İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecindeki yeri ve önemini irdelemektir. Daha önce Velid Bey hakkında yapılan bilimsel çalışmaların son derece sınırlı olmasından dolayı, bu çalışmanın daha sonraki ilgili çalışmalara ışık tutacağına inanıyoruz. Bu çalışmamızın, özellikle Velid Bey'in Cumhuriyet dönemindeki faaliyetleri hakkında çalışacak araştırmacılara faydalı olacağı kanaatindeyiz ve böyle olmasını temenni ediyoruz.

Tez, 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ‘‘Velid Ebuzziya Kimdir?’’ sorusuna yanıt aranmaya çalışılmış, burada aile ve eğitim yaşantısı, basın tarihimizdeki yeri ve önemi ile bu çerçevede bazı kişilik özelliklerine vurgu yapılmıştır. İkinci bölümde tezin ana konusu olan Cumhuriyet’e giden süreçte Velid Bey’in Malta Sürgünü hadisesi, Milli Mücadele’deki yararlılıkları, Anadolu hareketine olan bakış açısı, başta Mustafa Kemal olmak üzere Milli Mücadele liderleriyle olan ilişkileri ele alınmıştır. Son olarak üçüncü bölümde ise Velid Bey’in Lozan’daki aktif rolü, muhalif kişiliğinin ortaya çıkışı ve akabinde İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanma süreci irdelenmiştir.

Velid Bey’i araştırdıkça zaman zaman bunaltacak kadar soru sorduğum, bilgi ve birikiminden yararlandığım, farklı görüş ve yorumlarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayça Erinç YILDIRIM’a, tezin hazırlanmasında konunun tespitinden itibaren bütün safhalarda ilgi ve yardımını esirgemeyen, bu konuda beni cesaretlendirip destekleyen, kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğreneceğim hocam Sayın Prof. Dr. Safiye KIRANLAR’a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Tezin yazım aşamasında desteğini benden bir an olsun esirgemeyen Gözde YÖRÜK ve Halenur DEREÇİ’ye, maddi manevi desteklerini gördüğüm Ataşehir Kadın Kooperatifi Yemek Atölyesi çalışanlarına da ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bununla birlikte üzerimden maddi ve manevi emeklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve beni her zaman sevgi ile destekleyen annem Figen FINDIK, babam Ahmet FINDIK ve kardeşlerim Başak GEÇİM ile Mustafa Arda FINDIK’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyor ve bu çalışmayı aileme armağan ediyorum.

Mehmet Barış FINDIK

İstanbul-2019

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	II
TEZ ONAYI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1. VELİD EBUZZİYA’NIN AİLESİ, EĞİTİMİ, KİŞİLİĞİ	6
2. MİLLİ MÜCADELE’DE AKTİF BİR KİŞİLİK VELİD EBUZZİYA	15
2.1. Malta Sürgünü Hadisesi	15
2.2. Mim Mim Grubunun (M.M. Grubu) Kuruluşu	20
2.2.1. Velid Ebuzziya’nın Mim Mim Grubundaki Faaliyetleri	23
2.2.2. Velid Ebuzziya’nın Fransız Sefarethanesi ile Olan İlişkisi.....	29
2.3. Velid Ebuzziya’nın Cemiyetlerdeki Rolü	31
2.4. Velid Ebuzziya’nın Mustafa Kemal ile İlişkisi	35
3. TBMM’NİN AÇILIŞI VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE VELİD EBUZZİYA	41
3.1. Milli Mücadeleye ve Meclisin Açılışına Bakışı	41
3.2. Halk Fırkasının Kuruluşu ve Velid Ebuzziya’nın Muhalif Kişiliğinin Ortaya Çıkması	44
3.3. Lozan Görüşmeleri ve Velid Ebuzziya	50
3.4. İstiklal Mahkemeleri Süreci	53
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	64
EKLER	71
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.d.	:	Adı geçen dergi
a.g.g.	:	Adı geçen gazete
a.g.m.	:	Adı geçen makale
aktrn.	:	Aktaran
Arş.	:	Arşiv
BCA	:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bknz.	:	Bakınız
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DER.	:	Derleyen
İSAM	:	İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi
M.M.	:	Mim Mim Grubu
s.	:	Sayfa
ŞEHİR	:	İstanbul Şehir Üniversitesi e-Arşivi
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TİTE	:	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi
ZE	:	Ziyad EbuZZiya Evrakı

GİRİŞ

20. yüzyıla doğru giden süreçte Osmanlı İmparatorluğu, hatırı sayılır toprak ve nüfus kaybına uğramış, türlü ıslahatlara rağmen yıkılış sürecine girmekten kurtulamamıştır. Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile sınırları daralan Osmanlı, I. Dünya Savaşı'na kaybettiği toprak ve nüfuzu yeniden elde etmek amacıyla katılmış ancak mağlup ayrılmıştır. Savaşın sonunda İngilizlerin başını çektiği İtilaf Devletleri, Mondros Mütarekesi çerçevesinde 13 Ekim 1918'de İstanbul'u fiilen işgal etmiştir.

İstanbul Hükümetinin teslimiyetçi bir tutum sergileyip durumu idare etme yolunu seçmesi sonucu devletin kurtuluşuna çözüm üretebilmek adına bazı fikir akımlarının ortaya atıldığı görülmektedir. Bu fikir akımlarından biri olan İslamcılık anlayışının en önemli temsilcilerinden biri de Abdurrahman Velid Ebuzziya'dır. Nitekim yaşam biçimi, gazetesindeki köşe yazıları ve faaliyetleri ile Velid Bey, bu çizgide olduğunu her daim ortaya koymuştur.

Ancak her ne kadar Mütareke sürecinde İslamcılık fikir akımı yeniden canlandırılmak istense de I. Dünya Savaşı'nda gerek Halifenin cihat çağrısına Müslümanlar tarafından uyulmaması gerekse Arapların İngilizler ile olan işbirliği, İslamcılık fikir akımının sonuçsuz kaldığını göstermektedir. Bunun üzerine Osmanlı ülkesinde yaşayan halkın son çözüm yolu ise kendi içerisinde çeşitli gruplar kurarak mücadele etmektir. Bu gruplardan en önemlileri arasında Mondros ile lağvedilen Osmanlı ordusunun yerine alternatif bir güç olarak görülen, milis kuvvetler olarak nitelendirilebileceğimiz halk tabanlı Kuva-yi Milliye birliklerinin yanı sıra, istihbarat ve silah sevkiyatı alanında hizmet vermiş olan Mim Mim Grubu, Karakol Cemiyeti gibi gruplar gösterilebilir. Mustafa Kemal'in de desteklediği bu teşkilatlar, kendisinin liderliğindeki Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulunacaktır. Zürcher'e göre Anadolu'da ulusal bir direniş hareketinin imkanı 1915'ten beri araştırılmaktaydı ve bu hareket

teşkilatlar aracılığıyla çeşitli vilayetlerde Mustafa Kemal Samsun'a ayak basmadan aylar önce başlamıştı (Zürcher, 2016:161).

Velid Bey de bu teşkilatlanmalardan birisi olan Mim Mim Grubunda fiilen vazife almıştır. Ebuzziya Basımevinde teşkilatın bir dizi toplantıları gerçekleştirilmiş ve milli ordunun evrakları bu basımevinde hazırlanmıştır. Cephane baskınlarında aktif bir rol oynayan Velid Bey, kendi gazetesinde Milli Mücadele boyunca Türk kamuoyunu bilgilendiren yazılar kaleme almıştır.

Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin Misak-ı Milli kararlarını kabul etmesi üzerine İngilizler 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal etmiş ve meclis dağıtılarak, bir grup milletvekili ile bazı önemli kişiler tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Velid Bey de Malta sürgünleri arasında yer almıştır. Sürgün girişiminden kurtulmayı başaranlar ise Ankara'ya gelerek Mustafa Kemal önderliğinde I.TBMM çatısı altında birleşerek Milli Mücadele'ye katılmışlardır.

Osmanlı Devleti'ne İtilaflar tarafından son darbe ise Sevr Barış Antlaşması ile vurulmuştur. Böylece tarihinin son antlaşmasını imzalayan Osmanlı, Sevr ile çok ağır şartlara maruz kalmıştır. Devletlerarası hukuk yasalarına göre tanınması söz konusu bile olamayacak olan Sevr Barış'ını Mustafa Kemal'in önderliğindeki TBMM Hükümeti de tanımayacaktır.¹

Anadolu'nun dört bir yanını işgal eden İtilaf Devletleri, Milli Mücadele ile yenilgiye uğratılmış ve barışa zorlanmıştır. Velid Bey için barışa giden süreç elzemdi. Nitekim gazetesindeki köşe yazısında Avrupa'nın Türkleri kamuoyuna barış yanlısı olarak değil, tam aksine savaş yanlısı olarak göstermeye çalıştığını, şimdi ise Türklerin barış isteyerek uzlaşma taraftarı bir tutum sergilediğini okurlarına deklare etmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1922c:1).

Mudanya Ateşkesi sonrası, İsviçre'nin Lozan kentinde barış görüşmeleri başlayacaktır. Ancak Lozan Konferansı'na Ankara Hükümeti'nin yanı sıra İstanbul Hükümeti de İtilaf güçleri tarafından davet edilmiştir. Türk siyasetinde yönetim bazında ikilik çıkmasının en acı izleri daha önce Londra Konferansı'nda yaşanmıştır. Anlaşma Devletleri konferansta hükümetler arası ikilik çıkarmak ve

¹ Bahse konu olan antlaşmanın TBMM Hükümeti tarafından tanınmama sebepleri için bkz. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

her iki tarafın da anlaşmazlığından istifade ederek Sevr'in yumuşatılmış versiyonunu Türk tarafına kabul ettirmek için Ankara ve İstanbul Hükümetlerini aynı anda konferansa davet etmiş, ancak Tefik Paşa bütün anlaşmazlıkları bir çırpıda çözerek, Ankara Hükümetini Türk Milletinin yasal temsilcisi olarak tanıtmıştır. Böylece sözcülük görevini yüklenen Bekir Sami Bey, bütün konferans boyunca Türk görüşünü tek başına savunmuştur (Kinross, 1984:311-312). Geçmişten ders çıkarmasını iyi bilen Ankara Hükümeti, aynı durumla karşılaşmak niyetinde değildir. Bu duruma çözüm olarak Saltanatın kaldırılması düşüncesi gündeme gelmiştir. Böylece Osmanlı Devleti resmen sona erecek ve yapılacak olan reformların önü bir nebze olsun açılmış olacaktır. Bunun üzerine 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat kaldırılmıştır.

Saltanat'ın kaldırılması ile Türk tarafının tek yasal temsilcisi olarak Ankara Hükümeti İsmet Paşa başkanlığındaki heyet ile konferansa katılmıştır. Ancak yapılan müzakerelerden bir sonuç çıkmayınca görüşmeler 4 Şubat'ta kesilmiş böylece Lozan'ın birinci safhası sona ermiştir. 23 Nisan'da gerçekleştirilen ikinci Lozan görüşmelerinde ise Velid Bey, gazeteci sıfatıyla Türk heyeti içerisinde yer almıştır. İki taraf arasında gerçekleştirilen zorlu ve çetin müzakereler meyvesini vermiş, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti, tapusu olarak tasvir edilen Lozan ile birlikte tam bağımsızlığına kavuşmuş, Mustafa Kemal ve dava arkadaşlarının Milli Mücadeledeki ilk amaçları olan tam bağımsızlık düşüncesi gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında ilk adım başarı ile geçilmiştir. Bundan sonraki süreçte yapılması gereken ise Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak ve bunun için köklü yenilikler gerçekleştirmektir. Mustafa Kemal'in 29 Ekim 1933 tarihini taşıyan Onuncu Yıl Nutkunda da belirttiği gibi; "...yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasır(çağdaş) medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız (Nutku, 2006:14). sözü izlenecek yolu bizlere göstermektedir. Bundan sonraki süreçte her alanda Türk Milletini yüceltecek girişimlerde bulunmak, çağdaş Türkiye'ye giden yolu teşkil edecektir.

Ancak, gerçekleştirilecek köklü reformların önünde bir takım engeller söz konusudur. Bu engellerin başında Osmanlı Saltanatı gelmektedir. Türkiye’de bir taraftan İstiklal Mücadelesini başarıyla sonuçlandırarak, Osmanlı’nın küllerinden yeni bir ülke ortaya çıkararak Ankara Hükümeti, diğer tarafta ise yaşanan gelişmeler sonucu sessizliğini koruyan ve kaderine razı olarak sonunu bekleyen bir İstanbul Hükümeti vardır. Bu durum ülke yönetiminde ikilik çıkarmakta ve halkı da iki hükümet arasında görüş ayrılıklarına sevk etmektedir.

Milli Mücadele sonrası yaşanan süreçte herkesin aklındaki soru; yeni kurulacak olan devletin yönetim şeklinin belirlenmesi meselesidir. Zira o dönemdeki aydınlar bu sorunun yanıtını aramaktadır. Bu konu türlü tartışmaları da beraberinde getirmiş ve halkın taban tabana birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Nitekim bir kısım grup Milli Mücadele döneminde I. TBMM’nin örnek teşkil ettiği parlamenter sistemin devam etmesi gerektiği görüşündedir. Bir başka görüş de halifelik ve saltanatın varlığını devam ettirmesini arzulayanların oluşturduğu gruptur ki ikinci olarak zikrettiğimiz bu zümre genç Cumhuriyet’in başını çok fazla ağrıtacaktır. Parlamenter sistemin devamını arzulayanların başında tezimize konu olmuş olan Velid Bey gelmektedir. Velid Bey, saltanat sistemine karşı bir tavır sergilemiştir. Ancak Türkiye’nin halifelik gücünü, İslam coğrafyasındaki prestij ve itibarını kaybetmemesi adına elinde tutması gerektiği görüşündedir. Velid Bey’in bu görüşü kamuoyunda kendisinin Cumhuriyet karşıtı olarak mimmelenmesine neden teşkil etmiştir. Kimi kaynaklara göre ise Velid Bey’in Cumhuriyet karşıtlığının nedeni olarak rejime yönelik alınan kararda acele edilmesi, görüşülmeden oldubittiye getirilmesi gösterilmektedir.²

Ancak Mustafa Kemal ve arkadaşları bu görüşlerden farklı olarak yeni kurulacak olan devletin yönetim şeklini Cumhuriyet olarak belirlemiş ve 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet’i ilan etmiştir. Cumhuriyet’in ilanı ile Velid Bey CHP yönetimine karşı *Tevhid-i Efkâr*’da sert eleştiriler dikte etmiş,³ Ankara

² Velid Bey’in Cumhuriyet rejimine bakış açısını değerlendirebilmek için bkz. Asım Us, *Gördüklerim/Duyduklarım, Duygularım*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2012; Tülay Alim Baran, ‘İstanbul Basınında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:44.

³ Cumhuriyet henüz ilan edilmeden önce *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde Cumhuriyet’in ilanı ile ilgili dedikodular hakkında bazı mühim yazılar kaleme alınmıştır. Cumhuriyet rejiminin karşısında yer alan Velid Bey’in köşe yazıları için bkz. ‘‘Ankara İstasyon Binası Cumhuriyeti Doğurabilecek mi?’, *Tevhid-i Efkâr*, 19 Ekim 1923; ‘‘Cumhuriyet Katarı Şimdilik Yerinde Sayıyor’’, *Tevhid-i Efkâr*, 20 Ekim 1923; ‘‘El Çabukluğu Marifet Usülü İle Devlet Şekli Tehdil ve Tespit Edilebilir

Hükümeti'ne karşı dönemin en sert muhalefetini göstermiştir. Bundan dolayı Velid Bey, İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış, ancak yapılan tüm yargılamalardan beraat etmiştir. Yaşanan bu meşakkatli süreçlerden sonra Velid Bey gazeteciliği bırakmıştır. Bir ara İsmet İnönü döneminde tekrar gazeteciliğe geri dönme kararı almış, ancak kendisine ve gazetesine uygulanan çeşitli sansürlerden dolayı gazete çıkarmak hakkındaki hevesi kırılmış ve bir daha gazeteciliğe geri dönmeyecek şekilde basın camiasına veda etmiştir.

Velid Bey hakkında yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Cumhuriyet rejimine karşı olan muhalif tavrı ile Lozan'daki gazetecilik faaliyetlerinin ele alındığı görülmektedir.⁴ Bu çalışmada ise genç Cumhuriyet'in aktörlerine karşı zamanla evrilen muhalif faaliyetlerine ek olarak Velid Bey'in Milli Mücadelede aldığı aktif rol ile 1919-1924 yılları arasında Türk Basın Tarihinde yer alan hizmetlerine ışık tutulacaktır. Velid Bey'in özellikle Milli Mücadele'deki faaliyetlerinin yeterli ölçüde irdelenmemiş olması akademik literatürdeki boşluğun bir nebze olsun doldurulmasını sağlayacaktır.

Çalışmamıza Velid Bey hakkında bibliyografya hazırlanmasıyla başlanmış ardından bulduğumuz kaynaklardaki bilgiler tahlil edilerek fişlenmiştir. Bu kaynaklar *Tasvir-i Efkâr* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerindeki başyazıları, TİTE, İSAM, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinden elde ettiğimiz belgeler, tezin konusunun geçtiği dönemde aktif rol oynayan kişilerin hatıraları ve buna bağlı olarak yazılmış olan birincil kaynaklar dergi ve kitaplardır. Tezimizin okunmasını kolaylaştırmak ve dönemin iyi anlaşılmasını sağlamak için Ekler bölümümüzde yoğun görsel materyale yer verdik. Örneğin; ele alınan döneme ilişkin belgeler, resimler ve gazete sayfaları ile ele alınan dönemi canlandırmaya çalıştık. Tezimizi ön plana çıkaran olgu ise, daha önce Velid Bey hakkında bu kadar kapsamlı bir akademik çalışmanın gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Bu tez çalışması ile ilerleyen süreçte dönemi irdelenecek araştırmacılara ve literatüre katkı sağlamaya çalışılacaktır.

mi?", *Tevhid-i Efkâr*, 22 Ekim 1923; "Cumhuriyet Terazisinin Hangi Kefesi Ağır Basacak", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Ekim 1923; "Devlet İhtirarı İleti" *Tevhid-i Efkâr*, 24 Ekim 1923.

⁴ Bu çalışmalara örnek olarak bknz. Ahmet Temiz, *Velid Ebuuzziya'nın Lozan Mektupları*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007. Bengül Bolat, "Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebuuzziya" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Tarihi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 28. Safiye Kıranlar, "Vasıf Çınar-Velid Ebuuzziya Davası", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6.

1. VELİD EBUZZIYA'NIN AİLESİ, EĞİTİMİ, KİŞİLİĞİ

Gazeteci, yazar ve matbaacı Abdurrahman Velid EbuZZiya⁵, (İSAM, ZE.8.341). EbuZZiya Tefvik'in küçük oğludur (Tuncor, 1980:4). EbuZZiya ailesi, bugün Ankara'ya bağlı olup, o dönemde Konya'ya bağlı bulunan Şereflikoçhisar'a, Horasan'dan göç edip yerleşmiş Şerflû aşiretinden⁶ Atçeken Hacı Hasan oğullarındandır.

Velid Bey, 1882 tarihinde İstanbul'un Bakırköy ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Bakırköy Taş Mektebinde tamamladı. Galatasaray Sultanisi'nde 9. Sınıf öğrencisiyken, babası EbuZZiya Tefvik ve kendisi gibi Galatasaray'da okuyan ağabeyi Talha EbuZZiya hükümetin hiddetini üzerine çekerek Konya'ya sürgün edilince, Velid Bey Galatasaray'dan uzaklaştırıldı (Pıgar, 1982:21). Ev hapsine tabii tutulan Velid Bey, yaşadığı bu depresif durum karşısında evlerinin bitişiğindeki duvardan gizlice atlayarak Frerler Mektebi'ndeki papazlardan geceleri ders aldı (İSAM, ZE.13.539). ve Fransızcasını ilerletti. Bir yandan da babasının Konya'dan mektupla verdiği edebiyat ve dil derslerini sürdürerek kendi gayretiyle; Arapça, Farsça ve Almanca öğrendi (DİA, X:371-372).

Tam dört yıl sonra ev hapsi kaldırılan Velid Bey, ilk iş olarak Galatasaray Sultanisi'ndeki öğrenimine devam etmek için başvuruda bulunmuş, ancak buradaki öğrenimine devam etmesine izin verilmemiştir. Frerler Mektebi'nde öğrendiği iyi Fransızcasının da yardımıyla lise eğitimini Fransız Saint Benoit Mektebi'nde sürdüren ve 1908 yılında buradan mezun olan Velid Bey, İstanbul Darülfünunu Hukuk Mektebine girmiş ancak içerisinde bulunduğu zor dönem sebebiyle bu okuldan mezun olamamıştır (Ertuğ, 1983:52). Babası tarafından 1910 yılının kasım ayında doktora yapması için Fransa'ya gönderilen Velid Bey, Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk doktorası yaparken diğer yandan Sciences Politiques'e devam etmiş, 1912 yılında ise İstanbul'a dönmüştür.

⁵ Velid Bey'in tam ismi Abdurrahman Velid EbuZZiya'dır. Tezimizin devamında kendisinden Velid Bey şeklinde bahsedilecektir.

⁶ Bu aşiret, Horasan'dan Anadolu'ya Mevlâna Celâleddin Rûmî ile birlikte XIII. Yüzyıl'da göç etmiştir. İSAM, ZE.13.539.

Doktorası yarım kalmış, fakat Sciences Politiques'ten mezun olmuştur (Temiz, 2007:2).

II. Meşrutiyet ile birlikte Velid Bey'in babası ve abisi affedilmiş, geri döndüklerinde Ebuzziya Matbaası yeniden faaliyete geçirilmiştir. 1912 yılında Paris'teki öğreniminin ardından babasının gazetesi *Yeni Tasvir-i Efkâr*'da gazeteciliğe başlayan Velid Bey, Paris'te tahsilde iken stajyer olarak devam ettiği Fransız *Le Figaro* ve *Le Temps* gazetelerinde öğrendiği modern gazetecilik bilgilerini, *Tasvir*'de uygulamış, (İSAM, ZE.13.539). böylece gazete kısa zamanda Osmanlı ülkesinde en çok tiraj yapan haber gazetesi olmuştur. 1913 yılına kadar gazetenin başyazarlığını babası Ebuzziya Tefvik yapmıştır. Tefvik Bey tiyatro, hikaye, roman, hatırat, lugat yazarı ve gazetecidir.⁷ Yazarlığa *Terakki* gazetesindeki yazıları ile başlamıştır. Gazetesindeki bazı yazıları gerekçe gösterilerek 1873 tarihinde Rodos'a ardından Abdülhamid'in İstibdat döneminde Konya'ya sürgüne gönderilmiştir. 1908 İnkılabı ile sürgünden dönmüş, gazetecilik mesleğini ise *Yeni Tasvir-i Efkâr*'da ölümüne dek sürdürmüştür (Tevetoğlu, 1968:943-946).

Ebuzziya Tefvik, 1913 yılında ölünce başyazarlık Velid Bey'e geçmiştir. 1918 yılına kadar gazeteyi Talha Bey'le birlikte çıkartmışlar, (Ertuğ, 1983:52) iki kardeşten Talha idarî işleri, Velid de yazı işlerini üzerine almıştır. Böylece gazetenin faaliyetlerine devam etmesini sağlamışlardır (DİA, X:372). 1914'den itibaren başyazılarda babasının yerine Ebuzziya imzasını atan Velid Bey, İslâm geleneklerine sınımsıkı bağlı *Tasvir-i Efkâr*'ı ve kendi mizacına uygun bulduğu kitapları basan makinelerine “Matbaa-i Ebuzziya” adını vermiştir (İSAM, ZE.8.356).

Osmanlı Devleti'nin son otuz yılında I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na giden süreçte gazeteciler belli aralıklarla sansüre maruz kalmış ve baskılara dayanamayan gazeteler ise kapanma yoluna gitmiştir. Velid Bey'in de gazetesi sık sık kapatılmış, buna çözüm olarak ise imtiyaz ve isim değiştirme yoluna

⁷ Şinasi ve Namık Kemal başta olmak üzere önemli kişilerin telif ve tercüme kitaplarından vücuda getirdiği *Kütübhâne-i Meşâhir*'i daha sonra *Kütübhâne-i Ebuzziya* olarak devam ettirmiştir. Ebuzziya Tefvik'in doğrudan kendisine ait telif eserlerinden bazıları şunlardır: Ecel-i Kaza (Piyas), Nümüne-i Edebiyât-ı Osmâniye, Kemal Bey'in Tercüme-i hâli, Nefî, Sürûf-i Müverrih, İbn-i Sînâ, Millet-i İsrâiliye, Ne Hakkında Tetebbuât, Ezop, Gutenberg, Nicolas Chamford, Buffon, Napoléon, İmparator Wilhelm, Benjamin Franklen, Diyojen. Daha fazla bilgi için bkz. Fethi Tevetoğlu, “Ebuzziya'da Cumhuriyet Fikri”, *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl:6, Sayı:72.

gidilmiştir. Bu yüzden gazete *Tasvir-i Efkâr*, *Tasfir-i Efkâr*, *Tesvir-i Efkâr*, *İntibah-ı Efkâr* gibi birbirine benzer adlarla yayınlanmıştır (Tuncor, 1980:4).

Velid Bey hem gazetesindeki yazıları hem de fiilen gösterdiği faydalı işlerle Milli Mücadelede ön plana çıkmış bir gazetecidir. Bu yönünü döneme en iyi şekilde yansıttığını bilen Velid Bey, İstanbul’da ilk gizli mukavemet örgütü olan ve “M.M. Grubu” denilen yer altı teşkilâtını, ağabeyi ve arkadaşları ile birlikte gazete idarehanesinde kurmuştur.⁸ Şehzadebaşı Karakolu’nda İngilizler tarafından gerçekleştirilen baskının bilançosunu fotoğraflayıp Anadolu’ya gönderdiği ve halkı İngilizlere karşı galeyana getirmeyi amaçladığı için İngilizler tarafından tutuklanmıştır. Velid Bey 1920 yılında Malta adasına sürgüne, ağabeyi Talha Bey ise İngilizler tarafından Bekirağa Bölüğüne gönderilmiştir. Velid Bey, 1921 tarihinde İstanbul’a dönmüştür (Baban, 1978:36).

Velid Bey, Malta’daki sürgün hayatı sonrası *Tevhid-i Efkâr* gazetesini yeniden çıkarmış, İstiklal savaşının İstanbul’da sözcülüğünü yapmaya ve yine M.M. Grubu teşkilâtıyla silah kaçırma faaliyetlerine devam etmiştir (Baban, 1978:35). Bu örgüt çatısı altında Milli Mücadele’ye büyük katkılar sağlayan Velid Bey, 1922 tarihinde İstiklal Madalyası ile mükafatlandırılmış ve İstiklal Madalyası takdim edilen nadir gazeteciler arasına adını yazdırmıştır.

Lozan Barış Konferansına giden Türk Heyeti içerisinde yer alan Velid Bey, kendi gazetesindeki yazıları aracılığıyla buradaki Türk tezini kuvvetli bir biçimde savunmuş, böylece Türk Kurtuluş Mücadelesinin siyasi zafer ile tamamlanmasına giden süreçte kamuoyu oluşturma adına önemli bir rol oynamıştır. Velid Bey’in Türk Heyeti içerisinde yer almasını sağlayan en önemli iki husus ise döneminin öne çıkan gazetecileri arasında yer alması ve Milli Mücadele esnasında Ankara Hükümeti yararına gerçekleştirdiği çalışmalarıdır.

Zafer sonrası Velid Bey, kendi hür düşüncesiyle Ankara’yı eleştirmeye başlamıştır (Baban, 1978:35). Bu eleştirilerin en temel sebebi ise ilan edilecek yeni yönetim şeklinin Cumhuriyet olacağı söylentilerinin kulislerde ve halk

⁸ Bu konuda çeşitli ihtilaflar söz konusudur. Nitekim bazı kaynaklarda Velid Bey’in ismi M.M. Grubu’nun yönetici kadrosunda yer alırken, bazı kaynaklarda ise ismi zikredilmemektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Cihad Baban, “Ölümünün 22’inci Yıl Dönümünde Velid Ebuzziyâ”, *Meydan Dergisi*, s. 35. Hüsamettin Ertürk ve Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 506.

arasında yayılmasıdır. Cumhuriyet rejiminin kaynağını irdeleyen yazar, Fransız ve Amerikan modellerini ele almış ve CHP hükümetinin öngördüğü Cumhuriyet modelini şu şekilde tanımlamıştır: Memlekette aşağı yukarı mülga meşrutiyet şeklinde bir usul-ü idare tesis etmiş olacak ve ortada değişen şey yalnız saltanat-ı meşrute ismi yerine (Türkiye Halk Cumhuriyeti) isminin kaim olmasından ibaret bulunacaktır (Tevhid-i Efkâr, 1923e:1). Velid Bey burada yeni rejimin, meşruti monarşiden bir farkı olmadığına vurgu yapmış, tek farkın devlet ismine “halk” sözcüğünün getirilmesinden ibaret olduğunu belirtmiştir. Velid Bey’in yeni rejime yönelik bu bakış açısı Mustafa Kemal ve İsmet İnönü ile arasının açılmasına neden olmuş, kendi gazetesindeki yazıları gerekçe gösterilerek “vatan hainliği” suçlamasıyla 1922 tarihinde İstiklal Mahkemesinin karşısına çıkarılmıştır. Yargılanma sürecinde Milli Mücadele’de gerçekleştirdiği hizmetler ve bu hizmetlerin nişanesi olarak aldığı İstiklal Madalyası göz önüne alınarak hakkındaki yargılanmaların tümünden beraat etmiştir (Tuncor, 1980:4).

İstiklal Mahkemesi süreci Velid Bey’i yıldırmamış, fikirlerini ısrarla savunmaya devam etmiştir. Hükümetin diktatörlük rejimine doğru evrilmesinden endişe duyan Velid Bey’in gazetesi, o dönemin 14 milyonluk Türkiye’inde 45 bin tiraj gibi ciddi bir rakama ulaşmıştır (İSAM, ZE.8.341). Tek parti hükümeti ise kendilerine karşı muhalif bir role bürünen sesleri susturmanın peşindedir. Bu düsturdan hareketle 1925 yılında meydana gelen Şeyh Said İsyanı gerekçe gösterilerek Velid Bey, “Şeyh Said isyanına sebebiyet vermek” gibi ağır bir suçlama ile karşı karşıya kalmış, gazetesi *Tevhid-i Efkâr* kapatılmış, kendisi de tutuklanarak Elazığ İstiklal Mahkemesine yollanmıştır (Baban, 1978:35). Dönemin muhafazakar İslamcı çizgisinden ayrılmayan *Sebilürreşad* dergisinin sahibi Eşref Edip ile birlikte diğer muhalif gazetelerin yazar ve sahiplerinden Suphi Nuri (İleri), Ahmet Emin (Yalman), Sadri Etem (Ertem), Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu), Ahmet Şükrü (Esmer) gibi isimler de tutuklandılar (Pıgar, 1982:23). Yapılan yargılama sonucu tüm gazeteciler beraat etmiş ancak yeniden gazete çıkarmaları yasaklanmıştır. Bu karardan sadece Velid Bey istisna tutulmuştur. Bu hadise, yakın tarihimizin en büyük gazeteci yargılamaları arasına adını yazdıracaktır.

Velid Bey, tek parti hükümetinin basın üzerinde uyguladığı baskı ve sansürleri göz önüne alarak, kendi düşünce ve fikirlerini dilediği gibi

yazamayacağını öngördüğü için, verilen imtiyaza rağmen gazetesini yeniden çıkarmamıştır. Babası Ebuzziya Tevfik Bey'in 1880'de kurduğu matbaa ile meşgul olmuştur (Ertuğ, 1983:52). Buna rağmen, Atatürk'e suikast teşebbüsünde yeniden Ankara İstiklal mahkemesine götürülmüş, bu sefer de daha sorgusunda suçsuz olduğu anlaşıl原因, mahkemeye çıkarılmadan salıverilmiştir (Baban, 1978:35).

Ele alınan bu dönemde Velid Bey'in gazetecilik mesleğine olan sevgisi ağır basmış, bunun sonucunda 1934 tarihinde *Zaman*⁹ adı verilen bir gazete çıkarmıştır. 19 Nisan 1936 tarihine kadar yayın hayatına devam eden (Aylık Ansiklopedi, 1945:269). bu gazete de CHP hükümeti tarafından iki defa kapatılmış ve serbestçe kalem oynatması engellenmiştir (İSAM, ZE.8.341). Gazetesini meslektaşı Edhem İzzet (Benice)'e devrederek yine "Matbaa-i Ebuzziya"nın yönetimine çekilmiştir (Pıgar, 1982:23). Gazeteciliğe olan ayrılığı çok sürmemiş, nitekim yeğeni Ziyad Ebuzziya ile birlikte *Tasvir-i Efkâr*'ı yeniden çıkarmıştır. Bu dönemde ise gerçekleşen II. Dünya Savaşı, gazeteler üzerinde büyük baskılara neden olmuş, savaş şartları öngörülerek Velid Bey'in gazetesi kapanma cezaları almıştır. Velid Bey; Abdülhamid'den Vahdettin'e, işgal idaresinden, Atatürk ve İnönü Başkanlıklarının Cumhuriyet devrine kadar üç Padişah, iki Cumhurbaşkanı zamanında çeşit çeşit hükümetlerce, gazeteleri yirmi beş defa kapatılmış, kendisi sekiz defa tutuklanmış, kırk defadan fazla mahkemeye verilip, idamlardan kurtulmuş bir şahsiyettir (Baban, 1978:35).

Bu arada yayıncılık faaliyetlerinde boş durmayan Velid Bey, *Takvim-i Ebuzziya* adını verdiği ansiklopedik bir duvar takvimi ile *Fen ve Sanat Ansiklopedisi*'ni çıkarmıştır. Velid Bey, yakalandığı zatürreden kurtulamayarak 12.01.1945'de 63 yaşında hayata gözlerini yummuş, Bakırköy aile mezarlığında toprağa verilmiştir (Temiz, 2007:6).

⁹ Zaferden sonra Velid Bey, Mustafa Kemal'in yanında yer alan gazetecilerden bazılarını pek sevmez, onlara kalemiyle hücum eder onlar da kendisini Mustafa Kemal'in gözünden düşürmeye çalışırlardı. Velid Bey ile Mustafa Kemal'in arasının açık olmasını fırsat bilen bazı gazeteciler, Lâiklik üzerinde hassas olunan bu devrede ortaya bir dedikodu atmış, ZAMAN isminin tersten okunuşunun NAMAZ olduğunu ortaya atmışlardır. Ancak Mustafa Kemal bu duruma pek de önem vermemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. İSAM, ZE.8.346.

Velid Bey öldüğünde gazetesi dönemin hükümeti tarafından alınan karar gereği kapalı bulunuyordu. Ölümünün ardından kendisi için atılan en anlamlı manşet ise Kandemir'in "Türk Matbuatının Yüz Akı" cümlesi olmuştur.

Yusuf Ziya Ortaç'ın gözünden Velid Bey şu şekilde tasvir edilmiştir:

Balmumundan bir baş, nerede ise sarı ırdan diyebiliriz. Hafif gaga bir burun üstünde, altın çerçeveli, kelebek gözlük. Pınarlarında birer damlacık çapak tomurcuklanmış, kısık, çizgi gözler. Yandan uzamış beş on telin örttüğü çıplak bir baş. Konuşurken, hiç kopmayan tükrükten bir iplik iki dudağının arasında uzayıp kısalıyor. Güzel, kibar giyimli. Usta elinden çıkmış, ağır İngiliz kumaşı, tertemiz bir elbise. Kravat, biraz gevşek bağlanmış. Pabuçlarında toz yok. İnce yapısına uymayan iki kocaman el ve kalın, katı parmaklar... (İSAM, ZE.8.355).

Velid Bey, gazetesini Türkiye'nin en modern gazetesi haline getirmek istiyordu. Paris'te bulunduğu senelerde günlük Fransız gazeteleri ile çok alâkadar olmuş ve hepsini ziyaret etmiştir. Bunlardan yalnız *Matin* gazetesini beğenmiş, baskısı milyonu aşan *Petit Parisien* gazetesini ise çok bayağı bulmuştur (İSAM, ZE.8.354). Onun matbaası ve gazetesi birçok Türk gazetecilerine mektep hizmeti görmüştür. Velid Bey, çağdaş Türk gazeteciliğinin temellerini atmış, Avrupa gazetecilik ve matbaacılığının yeniliklerini ilk defa o yansıtmıştır (Pıgar, 1982:24).

Savaşta önemli gelişmeleri günü gününe harita ile okurlarına sunmak, gazetesine fotoğrafçı tutup olayları görsel hale getirmek, spor sütunları açarak sporu halka tanıtmak, Türkiye'ye ilk rotatif makinesini¹⁰ getirmek, matbaasında ilk klişehane ve fotoğrafhane kurmak Velid Bey'in Türk gazeteciliğine kazandırdığı bazı yeniliklerdir (İSAM, ZE.8.341). Ayrıca olayları okurlarına temsili resim ve karikatürlerle yansıtmış, bu yenilik zamanla dönemin diğer gazetelerine de örnek teşkil etmiştir.

Tasvir-i Efkar gazetesi sahibi ve başyazarı Velid Bey, I. Dünya Savaşı sırasında gazeteye harp muhabiri tutup cephelere göndermiş, kendisi de savaş muhabiri olarak Çanakkale'ye gitmiştir (BOA, DH.EUM.VRK.25.28). Savaş alanına kendisi ve muhabirlerinin gitmesiyle öncü bir rol oynayan Velid Bey,

¹⁰ Büyük bir çabuklukla dönerek işleyen ve saatte binlerce adet baskı yapan bir tür basım makinesi. TDK Güncel Türkçe Sözlük, Çevrimiçi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ROTAT%C4%B0F, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).

Kurtuluş Savaşı ile ilgili haberleri günü gününe ulaştırabilmek amacıyla da Aydın cephesine bir muhabir göndermiştir (Baykal, 1990:209).

Yine gazete idarehanelerinde arşiv kurdurma zorunluluğunu getiren Velid Bey, (Baban, 1978:35). İstiklal Savaşımızı üç önemli fotoğraf ile belgelendirmiş, Mudanya Mütarekesini imzalayan İngiliz delegelerinin resimlerini fotoğraflamıştır. Lozan Konferansının ikinci celsesinde, Türk heyetinde *Tasvir-i Efkâr*'ı temsilen bulunan Velid Bey, elinde fotoğraf makinesi bulunan tek Türk gazetecidir. Antlaşmanın imzalanışının resimlerle tespitini istemeyen ve salona fotoğrafçı aldırmayan İngiliz baş delegesi Lord Curzon'un yasağını İsmet Paşa dinlememiş ve fotoğraf makinesi olan tek Türk gazeteci Velid Bey batının bu yenilgisini resimlerle belgelemiştir (Tuncor, 1980:4). Konferansın ardından heyette yer alan diğer gazeteciler Ali Naci (Karacan) ve Ahmet Şükrü (Esmer) bu fotoğrafları kendi gazetelerinde yayınlamak istemişler ve Velid Bey'den gizlice fotoğrafları alarak gazetelerinde yayınlamışlardır (Saraçoğlu, 1955:6).

Gazetecilik mesleğinin kendisine kazandırdığı en önemli dostlarından birisi olan Cihad Baban, Velid Bey'in Türk gazeteciliğine olan katkılarını şu şekilde dile getirmiştir:

Başında bulunduğu gazeteler, bugünkü basın nesli için daima bir mektep vazifesi görmüştür. Ankara Caddesinde irili ufaklı gazete sahiplerinden, kalem ve fikir mensuplarından ve gazeteciliğin teknik sahalarında çalışanlardan pek az kimse vardır ki, onun mektebinden feyiz almamış onun bol bol dağıttığı meslek heyecanından nasibini almamış olsun (Taha Toros Arşivi, 1945).

Velid Bey, memlekete zararlı olduğuna inandığı her kararın, her tutumun karşısında tereddütsüz dikilen, rastladığı ve haksız telakki ettiği olaylara derhal isyan eden mücadeleci bir karaktere sahiptir (Baban, 1978:36). Hayattaki ideallerine sıkı sıkıya bağlı, şartlar ne olursa olsun bağlı olduğu fikirden hiçbir surette geri adım atmayan ve her zaman kendi çizgisinde yol almasını bilen bitaraf bir gazeteci olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetesinin başlığında bulunan "Müstakilü'l-Efkâr Terakkiperver Gazete" (Hür düşünceli ilerleme taraftarı gazete) düsturu, aslında bütün fikriyatının özetidir (İSAM, ZE.8.341).

Zaman gazetesinde birlikte çalışıp, kendisini yakından tahlil etme fırsatını bulan Hakkı Süha Gezgin, Velid Bey'in karakteristik özellikleri hakkındaki düşünce ve gözlemlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

Onda zamanla, mekanla, görenekle değişmez ana fikirler vardı. İnsana çizgi, renk ve şahsiyet veren fikirler. Bunların üstünde münakaşa kabul etmez. Mütarekede sesi kısılacağına bir perde daha yükselmişti. Sürüldü. Anadolu davasına dört elle sarılmıştı. “Müdafaa-i Hukuk” teşkilatında cesaretle, fedakerane çalıştı (Taha Toros Arşivi).

Cumhuriyet döneminin önemli gazetecileri arasında yer alan Refi Cevad Ulunay ise Velid Bey’i son derece dindar ve muhafazakar bir karakter olarak yorumlamaktadır. Bu düşünce yapısına sahip olmasına rağmen Velid Bey’in asla inandığı ilke ve görüşlere körü körüne bağlanmadığını dile getiren Ulunay, fikirlerini müdafaada çok şiddetli olmasına rağmen muhatabının kanaatine karşı baskı yapmadığını dile getirmiştir. Çünkü ona göre Velid Bey, memleketin menfaat ve çıkarlarını, şahsi düşünce ve inançlarından üstün tutmaktadır (Taha Toros Arşivi).

Babası Ebuzziya Tevfik gibi muhafazakarlığı benimseyen Velid Bey, devletin kurtuluş çarelerinin arandığı bu dönemde milletçe var olma yolunun, milli benliğini bilmekten geçtiğini belirtmenin yanı sıra dini inanç ve geleneklere de bağlı olunması gerektiği görüşünü savunmuştur. Özellikle dini inanç ve geleneklere olan bağlılığın, devletin gelişmesine hiçbir olumsuz durum yansıtmayacağını da deklare etmiştir (Pıgar, 1982:24). Türk milletinin, köklü varlığını sahiplenmesi durumunda yine eskisi gibi ait olduğu seviyelere ulaşacağına inanmaktadır.

Yer aldığı muhafazakarlık çizgisinden karşımıza çıkan en somut durum Hilafet meselesi ele alınırken ortaya çıkmıştır. Nitekim Saltanat sisteminin kaldırılmasına karşı çıkmayan ve özellikle Meclis Hükümeti sistemini destekleyen Velid Bey, Halifeliğin kaldırılmasını asla istememiştir. Ona göre İslam dünyasının liderliği Türklerin elinde bulunan büyük bir güçtür ve bu güç zamanla genç Cumhuriyetin en önemli kozu olacaktır. Devletin çağdışı kalmaması ve küçük devletlerarasında yer almaması için bu mevkii korunmalıydı. Velid Bey, bu makamın saltanat ailesinde kalmasının şart olmadığını, bu sığfata layık bir kimsenin seçimle de kutsal mevkiiye getirilebileceğini belirtmiş ve bu tezini savunmuştur (Tuncor, 1980:4).

Yazılarının üslubu akıcı, kıvrak ve sürükleyicidir. Kısa cümlelerle sade bir şekilde, aydınlar kadar geniş halk tabakalarına da, yazılarını okutabilmek kabiliyetine sahiptir (Pıgar, 1982: 24). Gazetesinde daha çok başyazıları ile ön

plana çıkan Velid Bey, bu sayede byk bir kamuoyu oluşturmuş, ateşli başyazıları ile milletin sevgisi ve hayranlığını uyandırmayı başarmıştır (Pıgar, 1982:22).

Velid Bey, Cemalettin Saraçoğlu aracılığı ile geleceğin gazetecilerine şu oğt ve tavsiyelerde bulunmuştur:

Yalnız mtercimlik ile meşgul olmayın. Gazetecilik geniş, pek geniş bir faaliyet sahasını kucaklar. Mesleğe karşı ilgi ve alakanızı ispat için her fırsattan istifade edin. İstihbarat, tashi hatta tertip bir gazetecinin bilmek mecburiyetinde olduğu ihtisas şubeleridir. Burası bir mektep, bir feyiz ocağıdır. alışın, behemehal muvaffak olursunuz (Taha Toros Arşivi, 1945).

Velid Bey eserlerinde A.V, A.Velid, Ebuzziyazade Velid, Ebuzziyazade isimleriyle; mer Vasfi, Osman Vehbi, A. Veysi, Selim Sabit takma adlarını kullanmıştır (Pıgar, 1982: 24,25).

Eserleri: Tayyarecilik, mazisi, istikbali (1913), Kuyruklu yıldızlar ve Halley yıldızı (1912), Girit, Mazisi-İstikbali (1913), Trkiye Demiryolları Cep Atlası, Fen ve Sanat Ansiklopedisi, Ebuzziya Duvar Takvimi,

Tercmeleri: şarlok Holmes Sergzeştleri, Arsen Lper'in Sergzeştleri (İSAM, ZE.8.341).

2. MİLLİ MÜCADELE'DE AKTİF BİR KİŞİLİK VELİD EBUZZIYA

2.1. Malta Sürgünü Hadisesi

1918 yılında imzalanan Mondros Mütarekesi ile birlikte İngilizlerin başını çektiği İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'u fiilen işgal etti. 1918-1920 yılları arası başkent İstanbul tam anlamıyla İttihatçı avına sahne olmaktaydı. Bu avı başlatan İngilizler, İttihatçıların yargılanma sürecini Malta'da gerçekleştirmek arzusundaydı.

İngilizler, bu av sırasında yanlarına bazı işbirlikçileri de çekmeyi başarmıştı. Bu işbirlikçilerden en önemlisi Hürriyet ve İtilaf mensupları idi. Nitekim yaşanan süreçte İttihat ve Terakki Fırkasının üyeleri ülkeyi terk etmiş, İttihatçılar varlığını Teceddüt Fırkası aracılığı ile sürdürmeye çalışmıştır. Ancak bu parti, İttihatçılık kadar etkili olamamıştır. Hürriyet ve İtilafçılar, İttihatçılardan intikam almak amacıyla rüzgarın tersine döndüğü bir ortamda devreye girmişti. Ancak Ecnebi İşgal İdaresi, Hürriyet ve İtilaf partizanlarının intikam hırslarını tatmin etmeyi değil, memlekette milli birlik ve milli mukavemet hareketlerini yok etmeyi düşünüyordu (Us, 2012:16). O dönemde hoşla gitmeyen birisine İttihatçı damgasını yapıştırmak onu düşürmek için yetiyordu.

Mütareke döneminde İngilizler ve işbirlikçileri konumunda bulunan İtilafçılar, İttihatçılığı bir numaralı suç ilan etmişlerdi. İttihatçılık, o dönemde milliyetçilik demektir. Türkiye'nin yok edilmesine karşı ilk direniş bu milliyetçilerden bekleniyordu. Resmen feshedilmiş olmakla birlikte, İttihat ve Terakki örgütü, ülkenin en güçlü ve aynı zamanda en bilinçli siyasal örgütüydü. İngilizlerle İtilafçılar, İttihatçı örgütten ciddi olarak korkuyorlardı (Şimşir, 1985:121). İngiliz görüşüne göre İttihatçıların yeni bir direniş ile ayağa kalkmalarına fırsat verilmemeli, bu siyasal örgütün önde gelen kişileri bir an önce kontrol altına alınmalıydı.

Başkent İstanbul'da yaşanan bu insan avına sadece Hürriyet ve İtilafçılar destek olmamışlardır. Hürriyet ve İtilafçıların yanı sıra bazı zararlı Ermeni ve Rum cemiyetleri listeler hazırlamışlar ve bu listeleri İngiliz makamlarına sunmuşlardır. Bu cemiyetleri takiben İstanbul Hükümeti de İngilizlerle işbirliği

içerisinde bulunmuştur. Nitekim yeni sadrazam Damat Ferit'in en önemli işi budur (Şimşir, 1985:63). Burada Damat Ferit'in amacı ise İngilizlere sırtını yaslayarak kendisine karşı muhalefet edenleri bir an önce tasfiye edip, ortadan kaldırmaktır.

Bu avın başlamasının en önemli sebebi 1915 olayları sonrası sorumlu tutulan kişilerin yargılama sürecinde yaşanan aksaklıklardır. I. Dünya Savaşı'nın bitimi ile birlikte savaşta görev yapan Türkler, Ermenileri katlettikleri gerekçesiyle suçlanmış, yargılanıp cezalandırılmaları için harekete geçilmiştir. Ancak İngilizler bu yargılamalardan tatminkâr olmamışlar, bu süreç kendi deyimleriyle “maskaralığa” dönüşmüştür (Gürkan, 2014:36). Aslında yaşanan bu durum olayın görünen nedenini teşkil etmektedir. Perde arkasındaki asıl amaç ise İngilizlerin Osmanlı ülkesindeki milliyetçi zümreyi kontrol altına alarak yargılanmalarını sağlamak, böylece ülkenin parçalanmasını bir nevi kolaylaştırmak istemesinden ibarettir. Bunun üzerine İngilizler, bu kişilerin Malta adasına sürgün edilerek burada uluslar arası bir yargının karşısına çıkarılmalarını arzulamışlardır.

Ulusal ve uluslararası camiada itibarı gözden düşen 1919 Osmanlı Divan-ı Harbi yargılamalarının sonlandırılması ve başta Batum olmak üzere işgal bölgelerinde kurulan sıkıyönetim askeri mahkemelerinin işlevsizleştirilmesi, Türkleri cezalandırmak için İngilizlerin elinde tek seçenek olarak Malta'yı bırakmıştır (Gürkan, 2014:65).

Ancak bu İngiliz planına ilk tepki Fransa'dan geldi (Şimşir, 1985:40). Fransa bu dönem Türklerin dostu değildir. Ancak işbirlikçisi İngiltere'ye karşı bu konuda beklenmedik bir tavır almıştır. Amiral Calthorpe, Türklerin yargılanması amacıyla Malta'ya sürgün edilmesi hakkındaki notayı Osmanlı Hükümetine teslim etmeden önce İstanbul'daki Fransız Kuvvetleri Komutanı General Franchet d'Esperey'in görüşüne sunar. Esperey “Ermenilere karşı saldırgan olmak, savaş yasalarını çiğnemekten sanık kişilerin cezalandırılmaları gerektiğini, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal edilmemiş bölgelerinde yargılama ve cezalandırma yapma yetkisinin Türk makamlarına ait olduğunu” belirtir (Gürkan, 2014:48). Fransız komutan D'Esperey, bu konuda Türk yargısını tam yetkili olarak kabul etmiş, Türklere tam anlamıyla bir sömürge olarak bakmamıştır.

İngilizlerin Malta planı, Fransa'nın tepkisi nedeniyle ertelenmiş olmasına rağmen tam anlamıyla rafa kalkmış değildir. Bu plan, her an uygulamaya konulacakmışçasına yedekte tutulmaktadır (Gürkan, 2014:53).

İngilizlerin burada amacı Malta'da kurulacak olan uluslararası bir mahkeme ile suçluları cezalandırmaktır. Bu konuda müttefiki Fransa ile çelişmiş, Fransa ise uluslararası mahkemelere karşı çıkararak yargılamaların Türk yargısına havale edilmesini istemiştir.¹¹ Ancak İngilizler, Fransa ile ortaya çıkan bu görüş ayrılığının çözümlenmesini beklemeyecek, bir an önce tutuklamalara başlayacaktır.

Yine 16 Şubat 1919'da, İngiliz Yüksek Komiserine Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa imzasıyla verilen yanıtta, İngiliz esirlerine kötü davranmakla suçlanan Türklerin teslim talebinin "egemenlik haklarıyla çatıştığı" belirtilir (Gürkan, 2014:49). Devletlerarası Hukuk kurallarına göre kişiler herhangi bir suç işlediklerinde kendi topraklarındaki yargı mercilerinde yargılanmalıdır. Buna bağlı olarak Osmanlı hükümeti ilk etapta İngiliz listesinde bulunan Türkleri teslim etme taraftarı değildir. Ancak sürecin devamında bu duruma razı olacak ve İngilizler bahse konu olan Türkleri Malta'ya göndereceklerdir.

İngiliz Hükümeti'nin Türkleri tutuklatıp sürgün etme gerekçeleri şunlardır:

- 1- Mütareke hükümlerine uymakta kusur etmek;
- 2- Mütareke hükümlerinin uygulanmasına engel olmak;
- 3- İngiliz komutanlarına, subaylarına hakaret etmek;
- 4- Tutsaklara kötü davranmak;
- 5- Gerek Türkiye'de, gerek Kafkasya'da, Ermenilere ya da öteki ırklara karşı zorbalık etmek;
- 6- Malların yağmasına, yok edilmesine katılmak;
- 7- Savaş yasalarıyla törelerini çiğnemek (Şimşir, 1985:38).

Malta Sürgününe giden yolda Velid Bey'in tutuklanmasının nedeni birden çok sebebe dayanır. Nitekim 16 Mart 1920 günü İngilizler, İstanbul'u resmen

¹¹ Fransa, İngilizler'e karşı çıkışında haklı olmasına rağmen, İngilizlerin bu yaptırımındaki en önemli dayanağı ise Sevr Antlaşması'nda savaş suçlularının, İtilaf güçlerine bağlı askeri mahkemelerce yargılanacağını Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiği gerçeğidir. (Madde 226-230) Daha fazla bilgi için bkz. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1995, s. 494.

işgal etmiş, İstanbul'un işgalinden sonra İngiliz idaresi, Velid Bey'in İstanbul'da gizli mukavemet örgütü kurduğunu ve Anadolu'ya adam ve silah kaçıran M.M. Grubunun başlıca elemanlarından biri olduğunu tespit etmiştir (Baban, 1978:35).

Velid Bey'in İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya sürgün edilmesine giden süreçte bardağı taşıran son damla Şehzadebaşı Karakolu hadisesidir. Bir manga silahlı İngiliz askeri, koğuşlarında uyumakta bulunan silahsız askeri bando erlerini, uykularında süngüleyip şehit etmiştir. İngilizlerin baskınından sonra olay mahalline giren ilk gazete, Velid Bey'in *Tevhid-i Efkâr*'ı olmuştur (Bolat, 2014:157). Bu olayı duyan Velid Bey, şehit olan askerlerin olaydan hemen sonra fotoğraflarını çekmiş ve bunları Anadolu'ya yollamıştır (Baban, 1978:36). Bu fotoğrafların Anadolu'ya gönderilmesinin amacı milli hareketi alevlendirerek, halkı işgalci güçlere karşı galeyana getirmektir. Bu durum İngilizlerin hoşuna gitmemiş bunun üzerine Velid Bey, 20 Mart günü Bakırköy'deki evinde tutuklanmış ve birkaç gün Arapyan Handa tutulduktan sonra 27 Mart günü Malta'ya sürülmüştür (Şimşir, 1985:180). Gazetesi de kapatılmıştır. Bu arada ağabeyi Talha ise Bekirağa Bölüğü mahzenlerinde hapsedilmiş ve ölümüne sebebiyet verilmiştir (Aylık Ansiklopedi, 1945:269).

İngiliz Yüksek Komiserliği, Malta'ya sürgüne gönderilen kişileri kendilerince kategorize etmiştir. Velid Bey'in içerisinde bulunduğu grup, İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından "arzulanmayan milliyetçiler" olarak nitelendirilir (Şimşir, 1985:179). Bu grubun içerisinde daha çok Milli Mücadele'nin yanında yer alan ve Mustafa Kemal'i destekleyen gazeteciler bulunmaktaydı. Bu sürgünler içerisinde Velid Bey'in yanı sıra Türk basınının ve edebiyatının tanınmış isimlerinden Ahmet Emin Yalman, Celal Nuri İleri, Süleyman Nazif ve Aka Gündüz gibi isimler de vardır (Sınar, 2002:86).

Sürgün edilen bu kişilere İngiliz Hükümeti tarafından künye numaraları verilmiştir. Velid Bey, 2783 künye numarası ile sürgün edilmiş, İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck tarafından Londra'ya şöyle tanıtılmıştır;

2783- Ebuzziyazade Velit Bey: İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı ve *Tasvir-i Efkâr* gazetesi sahibidir. Genç Osmanlılardan Ebuzziya Tevfik Bey'in küçük oğludur. Ali Rıza Paşa Kabinesi zamanında, Mustafa Kemal Paşa ile ilişki kurmuş ve Paşa ile röportaj yapmak üzere Ruşen Eşref Bey'i Anadolu'ya yollamıştır (Şimşir, 1985:180).

Velid Bey, Malta’da tamamen münzevi bir hayat geçirdi. Her şeye küsmüş gibiydi. Bir kenarda sessiz sedasız oturur, hemen kimse ile görüşmezdi. Adeta melankolik olmuştu. Bazen arkadaşları “Ne oluyorsun, İstanbul’daki sevgilileri mi düşünüyorsun?” diye latife ederlerdi. O içini çeker, hiç cevap vermezdi (Akşam, 1950:1).

Velid Bey’in Malta’daki sürgün hayatı Ahmet Emin Yalman’ın gözünden şu şekildedir:

Velit Bey, Malta’da pek sakin bir inziva hayatı geçirirdi. Kendisinde garip bir kitap merakı vardı. Malta’ya sandık sandık kitap, birçok gazete ve dergi, forma forma çıkan ansiklopediler getirtirdi. Polverista’da salgın halinde olan lisan öğrenmek merakı onda da vardı. İngilizceye çalışıyordu (Yalman, 1970:149).

Bu dönemde Malta’ya sürgüne gönderilen kişilerin hatıratları incelendiğinde Velid Bey’e bir iki istisna dışında hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Bu da Velid Bey’in Malta’daki sürgün hayatı süresince ne kadar içe kapanık bir profil sergilediğinin açık bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Malta yargılamasına giden süreçte en önemli sorun kanıttır. Yüzlerce Türk tutuklanmış ve Malta’ya sürülmüştür. Ancak aleyhlerinde kullanılacak “geçerli kanıt” yoktur (Gürkan, 2014:70). Bu durum tutuklamaların keyfi olduğunu göstermektedir. Tutuklamalar bu düsturla yapılmış ve kanıt sorumluluğu üstlenilmemiştir.

İngilizler, ellerinde somut bir kanıt olmadığı halde tutuklamalar gerçekleştirmişlerdir. Artık bu durum legal bir tutuklamanın önüne geçmiş illegal bir sürgün boyutuna ulaşmıştır. Bu durumun farkında olan İngilizler, Londra Konferansından önce hangi sürgünlerin serbest bırakılabileceğini saptadılar. İngiliz Yüksek Komiserliği, 30 Eylül 1920 günü, Malta sürgünlerinden 25 kişi ayırdı. Bu 25 kişinin içerisinde Velid Bey de bulunmaktaydı.¹² Bunlar, Sevr Antlaşmasının 208. Maddesi gereğince salıverilmesi öngörülen kişilerdi¹³ (Şimşir, 1985:339).

¹² Bahse konu olan 25 kişinin künye numaraları ve adlarını incelemek için bkz. Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 339.

¹³ Sevr Antlaşmasının 208. Maddesi: “Henüz yurtlarına geri gönderilmemiş olan Osmanlı savaş tutsaklarıyla, gözaltı (enterne) edilmiş sivillerin geri gönderilmesi, işbu antlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra, olabildiğince hızla sürdürülecektir.” Sevr Antlaşması’nın Savaş Tutsakları ile

İngiliz Yüksek Komiserliği, kendi kurduğu özel bir komite çerçevesinde değerlendirme yapmış, buna göre 121 tutuklu Malta sürgünü içerisinde ancak 18 kişinin serbest bırakılıp Türkiye'ye dönebilecekleri sonucuna varmıştır (Şimşir, 1985:341). Bu kişilerin Türkiye'ye dönmesinde askeri bakımdan herhangi bir sakınca görülmemiştir. 2783 künye numaralı Velid Bey de bu listede yer almıştır.

Velid Bey, rahatsızlığını gerekçe göstererek İstanbul'a dönmesine imkan verilmesi için İngiliz makamlarına müracaat etmiş, yapılan muayene sonucu memlekete geri dönmesine izin verilmiştir. Bunun sonucunda diğer tutuklulardan önce yurda dönmüştür.

2.2. Mim Mim Grubunun (M.M. Grubu) Kuruluşu

Mondros Mütarekesi ile birlikte İstanbul Hükümeti için I. Dünya Savaşı sona ermiş, başkent İstanbul İtilaf güçlerinin kontrolüne geçmiştir. Yaşanan bu durum Anadolu'da büyük bir otorite boşluğu meydana getirmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin bu antlaşmayla eli kolu bağlanmış, süreçten memnun olmayan halk ise kurtuluş çareleri aramıştır.

Bu dönemde halkı taban tabana birbirinden ayıran iki gelişme söz konusuydu. Birincisi; bölgesel çapta küçüklü büyüklü birden çok grup ve cemiyetin kurulmasıdır. Ancak her ne kadar bu cemiyet ve grupların kurulma amaçları sürecin başında bölgesel olsa da ilerleyen süreçte ulusal bir boyut kazanacak ve bu amaçla ortak bir paydada buluşacaklardır.

İkincisi ise bu cemiyetlerin fikir yönünden zıt olmalarıdır. Bu cemiyetlerde aktif rol oynayan kişilerin siyasi fikirleri birbirleriyle uyuşmamakta ve bir araya gelmeleri söz konusu bile olmamaktaydı. Ancak yaşanan bu başkaldırı çok değişik düşünceleri tek bir düşünce etrafında toplamasını bilecektir. Bu niteliğe sahip teşkilatlardan birisi de Mim Mim Grubu (M.M. Grubu)'dur. M.M. Grubu, *Müdafaa-yi Milliye Teşkilâtı*'nın başındaki M.M. harflerini alarak, bu isim altında Müdafaa-yi Milliye teşkilatının yerine geçmek isteyen kişilerin ayrı olarak kurmuş oldukları bir teşekküldür (Himmetoğlu, 1975:125).

İlgili maddelerini incelemek için bkz. Seha L. Meray ve Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Birakişması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.

M.M. Grubunun temelleri Karakol Cemiyeti'ne dayanmaktadır. Nitekim Karakol Cemiyeti merkez kurulu üyelerinin Anadolu'ya geçmesinden sonra, İstanbul'da çeşitli gruplar ortaya çıkmış, Karakol tarafından oluşturulmuş semt örgütleri bu grupların kısa zamanda kurulması ve güçlenmesinde en önemli faktör olmuştur¹⁴ (Çukurova, 1994:33).

TBMM, Anadolu'da başlayan Milli Kurtuluş Mücadelesinin başına geçtiği zaman Ankara'nın himayesinde çalışacak gizli bir örgüt kurma ihtiyacı doğmuştur. Bu örgüt istihbarat ve Anadolu'ya silah kaçırma gibi görevleri üstlenmeliydi. Bu amaçla M.M. Grubu, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye emrinde gizli bir teşkilat olarak kurulmuştur. Dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Bey'in isteğiyle bu teşkilatın başına Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Albay Hüsamettin (Ertürk) getirilmiştir (Ertürk ve Tansu, 2016:520). Hüsamettin Bey M.M. Grubu'nun Ankara'daki temsilcisi iken grubun İstanbul'daki idarecisi ise Topkapılı Mehmed Bey idi. Fevzi Paşa'nın kurulan bu gizli teşkilatta Mustafa Kemal'in de onayını alması dikkat çekicidir (Ertürk ve Tansu, 2016:530). Bu durum M.M. Grubunun Ankara Hükümeti tarafından onaylanan, TBMM hükümetine bağlı meşru bir örgüt olduğunu göstermektedir.

M.M. Grubu'nun İstanbul'daki Türk halkını korumak, Millî Ordunun ihtiyacı olan silah ve cephaneyi Anadolu'ya kaçırmak ve TBMM'nin işine yarayacak haberleri temin etmek gibi üç önemli görevi vardır (Tombalak, 1990:5). Belirtilen amaçlar içerisinde en çok önemsenen ise Osmanlı Hükümetine ait depolardaki silah ve cephanelerin Anadolu'ya kaçırılması işidir (Akşam, 1950:1).

Mütareke döneminde İstanbul'da gizlice kurulan M.M. Merkez Kurulu ikiye ayrılmaktadır. Bunlar Müsellah Müdafaa-i Milliye (Silahlı Ulusal Savunma) ve Müdafaa-i Milli (Ulusal Savunma) gruplarıdır. Bu gruplar, görevleri gereği ikiye ayrılmaktadır. Nitekim Müsellah M.M. teşkilatı, İstanbul'u koruma amacıyla bir örgüt kurma görevini üstlenirken, M.M. Grubu haber alma, propaganda ve sevkîyat görevini üzerine almıştır (Çukurova, 1994:38).

¹⁴ Karakol Cemiyeti'nin teşkilatlanma yapısı ve Milli Mücadele'ye olan katkıları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Eric Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

1921 yılında Müsellah Müdafaa-i Milliye (Silahlı Ulusal Savunma) Grubu'nun merkez heyeti kurulmuştur. Heyet başkanlığına Süvari Miralayı Esat Bey, yardımcılıklarına Piyade Kaymakamı Hafız Besim Bey ve Süvari Kaymakamı Ferhad Beyler, heyet üyeliklerine ise, Topçu Kaymakamı Erzurumlu Kemal (Koçer) Bey, Topkapılı İhsan Bey, Yüzbaşı Hüsnü Bey, Enis (Akaygen) Bey, Yüzbaşı Fatih'li Lütfi (Tuğbay) Bey, Hamdi Baba, Topkapılı Mehmet Bey, Avukat Vehbi Bey, İktisatçı Hamdi (Başar) Bey, Eyüplü Hafız Kemal, Yüzbaşı Kamil Beyler getirilmiştir. Grubun toplantı yeri ve merkezi olarak Taşkasap Mahallesindeki Şeyh Visâlî Dergâhı belirlenmiştir.¹⁵

Bu kişilerin dışında İstanbul'daki Müsellah Müdafaa-i Milliye kuvvetleri içerisinde çulhacılar, dokumacılar, mavnacılar, gümrük hamalları, arabacılar, bahçıvanlar, motorcular, sandalcılar, mobilyacılar, Kapalı ve Mısır çarşılarındaki esnaf, tulumbacılar ve sakalar yer almıştır (Ertürk ve Tansu, 2016:530). Bu işçi sınıfı, cephanelerin alınması ve vapura verilmesi işlerinde görevlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra İstanbul merkez kumandanlığı emrindeki inzibat zabitleri, jandarma kıtalarındaki subaylar ve polis merkezlerindeki polis memurları da bu gruba iştirak etmiştir (Ertürk ve Tansu, 2016:530). M.M. Grubu çatısı altında faaliyetlerini sürdüren bu kişilerin Milli Mücadeleye çok büyük katkıları olmuş, bu uğurda hayatlarını istihkar ederek canla başla çalışmışlardır (Gece Postası, 1961:2).

Teşkilat içerisinde silah sevkiyatını gerçekleştirenlerin hepsi Karadenizli kaptan, gemici ve tayfalardan oluşmuş ve sayıları iki bini aşmıştır (Kalkavanoğlu, 2011:42). M.M. Grubu gerçekleştirdiği sevkiyatı parça parça değil, toplu bir şekilde icra etmiştir. Bu şekilde gerçekleştirilmesinin amacı ise olası kaçakçılığın önüne geçmektir (TİTE, 35.112).

Kısa zamanda M.M. Grubuna ait her türlü noksanlar ikmal edilmiş, İstanbul'da ve Ankara'da bu teşkilatta vazife alanlar işe başlamış, Samsun ve İnebolu kapıları ve burada nöbete giren kişiler merkezle muntazaman muhabereye girmişlerdir (Ertürk ve Tansu, 2016:520).

¹⁵ Karakol Cemiyeti içinde çalışmış olan *Tasvir-i Efkar* gazetesinin sahibi ve başyazarı Velid Bey, Malta Sürgünü dönüşü M.M'e başvurmuş, kabul edilmesi üzerine M.M Merkez Kurul üyeliğine seçilmiştir. Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara, 1994.

M.M. Grubunun parolası ‘‘Demir’’ idi (Ertürk ve Tansu, 2016:515). Parola’nın Demir olmasının sebebini irdeleyecek olursak; M.M. Grubunda yer alan Mehmet Bey’in Hüsametdin Bey ile yaptığı görüşmede ‘‘Demir’’ takma adını kullanması üzerine, taraflar arasında bu adın şifre olarak kullanılması kararlaştırılmıştır (Çukurova, 1994:34).

Ancak zamanla grupta ayrışmalar ve bölünmeler meydana gelmiştir. Nitekim Müsellâh Müdafaa-i Milliye Grubunun riyasetinde yer alan Miralay Esad Bey, İstanbul valiliğine tayin edilmesi ile piyade kaymakamı Hafız Besim Bey, süvari kıdemli yüzbaşı Hüsnu Bey, mitralyöz yüzbaşı Lûtfi Bey ve Hamdi Baba Heyet-i Merkeziyeden ayrılarak başka bir grup meydana getirmişlerdir. Bu vaziyet karşısında İstanbul’daki Müsellah Müdafaa-i Milliye teşekkülü de ikiye ayrılmıştır. Esad Bey ve arkadaşlarına ise Mustafa Kemal tarafından istifa edilmiş gözüyle bakılmıştır (Ertürk ve Tansu, 2016:528).

M.M. Grubu’nun 54 şubesi, 10.000 kadar silahlı ve bir o kadar da silahsız kayıtlı üyesi bulunmaktadır¹⁶ (Çukurova, 1994:39).

2.2.1. Velid Ebuzziya’nın Mim Mim Grubundaki Faaliyetleri

M.M. Grubu, ilk kurulduğu tarihlerde teşkilatsızlık ve parasızlık yüzünden pek faal bir rol oynayamamış ancak bu örgütlenme zamanla kendini ıslah edip resmi bir hüviyete kavuşunca Milli Mücadele’ye önemli katkılar sağlamıştır (Aydın, 1992:92).

Tasvir-i Efkâr gazetesi sahibi ve başyazarı Velid Bey, müracaatı üzerine bu teşkilatın hem merkez hem de faal heyetine azâ olarak alınmıştır (Tombalak, 1990:5). Böylece Velid Bey, bir yandan gazete köşesinden Milli Mücadeleyi destekler nitelikteki yazılarını kaleme alırken, bir yandan da İnebolu yoluyla Anadolu’ya silah ve cephane kaçırmakla görevlendirilen M.M. Grubunun üyeleri arasında yer almıştır (İnuğur, 1988:80). Yazar, gazetesindeki köşesinden Mustafa Kemal’in şahsi iktidar ve kabiliyetine itimadı olduğunu, Anadolu’yu bir sene içerisinde zinde bir güç haline getirdiğini ve mutlaka düşmanı yenerek muzaffer olacağını dile getirmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1921f:1). Milli Mücadele’de az zamanda çok yol kat edildiğinden bahseden yazar, Anadolu’nun askeri kuvveti,

¹⁶ Bülent Çukurova, *TİTE* Arşivlerinden faydalanarak sayının buna yakın olduğunu belirtmektedir.

kumandanları, vali ve memurları ile teşkilatlanmasından övgüyle bahsetmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1921ğ:1).

Ele alınan dönemde yapılan işgaller halk tabanında büyük bir tepkiye ve infiale yol açmıştır. Velid Bey'in de aralarında bulunduğu bazı kişiler işgal kuvvetlerinin yaptıkları haksızlıkları protesto ederek, halkı mitingler yapmaya teşvik etmişlerdir (İdikut, 1953:34). Velid Bey, ilk iş olarak büyük bir protesto mitingi yapılmasına karar vermiş ve arkadaşlarıyla birlikte orada bulunmaları gerektiğinden söz etmiştir (Kalkavanoğlu, 2011;16). Bahse konu olan miting, Milli Mücadele'de protesto gösterisi denildiğinde akla ilk gelecek olan 27 Mayıs 1919 tarihli Sultanahmet Mitingidir.¹⁷

Velid Bey, M.M. Grubu içerisinde iki farklı rol üstlenmiştir. Bunlardan birincisi matbuat alanında gösterdiği yararlılıklar, ikincisi ise silah, tüfek, fişek gibi silah ve askeri mühimmat sevkiyatlarında fiilen gösterdiği faaliyetlerdir.

O dönemde İstanbul'daki Milli Müdafaa Teşkilâtı'nın bir kısım ihtiyaçlarını karşılayan biricik müessese, EbuZZiya Basımevi'dir. Teşkilâtın kullandığı bütün gizli evrak burada basılmış, milli ordu için lüzumlu beyannamelerin ve sair evrakın basılmasında sadece bu basımevinden gizlice yararlanılmıştır (İnuğur, 1988:81). Bu basımevi ayrıca M.M.'in kaçakçılık işlerinin düşünülüp tartışıldığı yer olmuştur (Çukurova, 1994:68). İstanbul gazetelerinin bir ikisi müstesna olmak üzere birçoğu milli davayı tamamen benimsemişler ve mücadeleye atılmışlardır (İdikut, 1953:34).

Velid Bey de milli davayı benimseyen gazetecilerin başında gelmektedir. Muharrir Velid Bey, milletperver gazeteler adına Anadolu'nun kutsal amaçları için yeterli yayında bulunamadığından dolayı büyük üzüntü duymuştur. Konu ile ilgili resmi bir belgede şu ifadeler yer almaktadır:

Tevhid-i Efkâr sahibi Velid Bey, milletperver gazeteler namına Anadolu'nun maksad-ı mukaddesine her manasıyla muvaffak bulunamadığından dolayı tesirler tutmakta ve bir direktif almadığını beyan etmektedir. Bütün kuvvetleriyle maksad-ı aliye-i milliyeye çalışan bu zatın kalbi tenviri, kendilerine bir hatt-ı hareket tayinini, vukubulan ricaları üzerine suret-i

¹⁷ Bu dönemde halk işgalleri birçok yerde protesto etmiş ve gösteriler düzenlemiştir. Bu konuyu daha ayrıntılı irdelemek için bkz. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt 1, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s. 246-256.

mahsusada arz ederim. Mûnasip görüldüğü takdirde makam-ı aidine arz-ı keyfiyet buyrulması müsterhemdir (TİTE, 44.35).

Velid Bey, matbuat alanındaki faydalı girişimlerinin yanı sıra vapurlar dâhilinde bilfiil vazife almış ve birçok silâh ve cephaneyi Fransız ve İtalyan gemilerine yüklemiştir (Ertürk ve Tansu, 2016:560). Velid Bey, bu faaliyetleri yalnız bir idareci gibi değil, cephane depolarını soymak, mavnadan mavnaya sırtında çuval, sandık taşımak ve cephane yüklü mavnaların dümenine geçip bunları işgal filolarının arasından geçirerek Karadeniz yoluyla Anadolu'ya ulaştırmak suretiyle de yapmıştır (Aylık Ansiklopedi, 1945:269). Velid Bey, grup faaliyetinin devamı müddetince, bir emir zabiti gibi çalışmıştır (Koçer, 1946:46).

Bu dönemde bir yarış söz konusudur. Hedef, mümkün olduğu kadar az bir zamanda bütün harp maddelerini milli ordunun tayin ettiği iskelelere ulaştırmaktır (Koçer, 1946:37).

Velid Bey'in M.M. Grubu içerisindeki ilk faal görevi 21 Kasım 1921 tarihinde *Adana Vapuru* ile birlikte dört yüz küsur ton top, mermi, tüfek ve harp malzemesinin Anadolu'ya sevk edilmesi işidir. Bu sevk işinden Velid Bey ile birlikte bir yüzbaşının da mesul olduğunu tespit etmekteyiz (TİTE, 35.110). Adana Vapuru'nun sevkiyatı İnebolu limanına gerçekleştirilmiştir (TİTE, 35.112).

Bu olaydan kısa bir süre sonra Velid Bey'in M.M. Grubu içerisinde gerçekleştirdiği ikinci faaliyet 1 Aralık 1921 tarihinde, *Ladil Vapuru* içerisindeki askeri mühimmat ve teçhizatın İnebolu limanına sevki işidir. Ancak gemi kapasitesinin çok üzerinde mühimmatla doldurulmuştur. Gemide harp malzemelerinin yanı sıra 40.000 mermi bulunmaktadır. Bolşeviklerden kaçan Türkçe bilmez bir ihtiyar geminin kaptanlığını yapmıştır. Altı gün süren yolculuğun ardından gemi İnebolu'ya varmış, Velid Bey, vapuru başarılı bir şekilde İnebolu limanına ulaştırmıştır (Koçer, 1946:48-50).

1 Temmuz 1922 tarihinde M.M. Grubundan Mehmed Bey, Ankara'da Erkan-ı Harbiye Reşid Paşa'dan üç yüz makineli tüfek tedariki için görevlendirilmiştir. Bu iş için Velid Bey, Şark komitesiyle gerekli teması sağlamıştır. Ayrıca bu konu hakkında Mustafa Kemal Paşa'dan bizzat direktif almıştır (TİTE, 40.126).

Bu dönemde İstanbul'da, Wrangel Ordusu¹⁸ ve Gürcistan ordusundan kalma cephaneliklerde bazı silah ve mühimmatlar mevcuttur. Fransız kontrolünde olan bu cephaneliklerin Anadolu'ya sevkiyatı işini M.M. Grubu üstlenmiş, bu cephanelerdeki harp malzemelerinin belirlenen günde Anadolu'ya sevki için ön hazırlıklar yapılmıştır (TİTE, 38.3). Bu cephaneliklerin en önemlileri Zeytinburnu ve Baruthanedeki silah depolarıdır. Burada Velid Bey, cephaneliklerin mesulü olan Fransız zabıtlar ile olan ilişkilerde ve Wrangel Ordusundan kalma cephaneliklerin sevkiyatı işlerinde aktif bir rol oynamıştır.

Yine Wrangel Ordusunun elinden alınan ve Fransızların kontrolünde bulunan 500 makineli tüfeğin Anadolu'ya sevk edilmek üzere M.M. Grubunun himayesinde bulunması için Şark Komitesinden bir Fransız ile yaklaşık iki ay kadar müzakere edilmiştir. Bu Fransız emir eri aldığı talimat gereği bu işe memur edilen Velid Bey'i General Pelle'ye¹⁹ götürmek istediğini, görüşme gerçekleştikten sonra kararını bildireceğini söylemiştir. Grup bu silah ve cephanenin ufak bir para karşılığında alınabileceğine inanmaktadır. Velid Bey'in yetkisinin olup olmadığı sorulduğunda ise bu işe uygun olduğunun dile getirilmesi istenmiştir. Velid Bey, bu görevi de M.M. Grubundan aldığı talimat üzerine gerçekleştirmiştir (TİTE, 38.3). Bu belgede Fransız emir eri olarak nitelendirilen kişi De La Croix'dır.²⁰

Milli Mücadeleye gönüllü olarak katılan bu kişiler hayatları pahasına mücadele etmiş ve fayda sağlamaya çalışmışlardır. Bunun tespit ettiğimiz en somut örneklerinden birisi de Mudanya hadisesidir. Velid Bey, bir motorla Mudanya'ya hareket etmiş ve bir İngiliz torpidosu tarafından yakalanmıştır. Bir gün süreyle İngilizlerin sorgusuna maruz kalan Velid Bey, serbest bırakılıp İstanbul'a dönmüştür (TİTE, 62.87).

¹⁸ Wrangel Ordusu Menşevikler'in kolluk kuvvetlerini oluşturmaktadır. Bolşevikler ile girişilen mücadelede yenilgiye uğrayan Menşevikler ilk önce Kırım'a ardından 1919 yılında Osmanlı ülkesine gelmişlerdir. İstanbul, Çanakkale ve Çatalca'da ikamet eden Beyaz Ruslar burada yaklaşık 6 sene ikamet edeceklerdir. Bunlardan kalan cephaneler işgal döneminde Fransızların kontrolüne geçmiş, M.M. Grubu'nun girişimleri sonucu cephanelerde bulunan askeri mühimmat ve levazımlar Anadolu'ya sevk edilmiştir. Wrangel Ordusunu daha ayrıntılı irdelemek için bkz. Kerime Şahiner, "Bolşevik İhtilalinden Sonra Türkiye'ye gelen Wrangel Ordusu ve Faaliyetleri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.148-159.

¹⁹ İstanbul Fransız Yüksek Komiseri

²⁰ Şark Komitesi tarafından Milli Mücadele için İstanbul'a gönderildi. İstanbul'a geldiğinde Velid Bey'i bularak milli orduya yardım için geldiğini ve her dileklerini yerine getireceğini söylemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Kemal Koçer, *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul*, Vakıf Basımevi, İstanbul, 1946, s.88-89.

Son olarak 30 Ağustos Zaferini sağlayan Büyük Taarruz'a gerekli cephaneyi, 18 Aralık 1921 tarihinde, 40 bin sandık içerisinde, altı düz *Mersin Vapuru* ile İngiliz filosunun arasından geçirerek İnebolu'ya Velid Bey kaçırabilmiştir. Velid Bey bu başarısından dolayı 22 Nisan 1922 tarihinde İstiklal Madalyası ile mükâfatlandırılmıştır (Pıgar, 1982:22-23).

Dönemin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Mareşal Fevzi Paşa (Çakmak), Velid Bey'e İstiklal Madalyası verilmesini istediği resmi yazısında, Milli Müdafaa Vekâletine şunları yazmıştır:

Millî mücadelemizin en lüzumlu olan mühimmat ve cephanenin tedarik ve irsali hususlarında görülen sai ve gayret ve müspet başarıları münasebetiyle kanunun tayin ettiği maddî mükâfat talebini bile hamiyet ve vatan sevgisi ile kabili telif bulmayan Velid Bey'e, istihkak ve liyakat kesbettiği İstiklâl Madalyasının tevcihini rica ederim (İSAM, ZE.8.355).

Milli Müdafaa Vekâletine çekilen bu mesajdan da anlaşılacağı üzere Velid Bey, cephane yardımlarını sadece bir defaya mahsus yapmamıştır. Üyesi bulunduğu M.M. Grubuyla işbirliği içerisinde hareket ederek bütün Milli Mücadele dönemi boyunca İstanbul'da düşman elinde bulunan silah ve mühimmat depolarından Anadolu'ya teçhizat kaçırmış ve o esnada evini, matbaasını ve en önemlisi hayatını tehlikeye atmıştır. Velid Bey bütün varlığıyla yaptığı bu hizmetler sonucunda İstiklal Madalyasına layık görülmüştür.

M.M. Grubu içerisinde faaliyetlerini yürüten kişiler, sevkiyattaki başarılı neticelerinin karşılığı olarak para ile mükâfatlandırılmak istenmiş, ancak gruba mensup olan hiç kimse buna yanaşmamıştır. Grup ancak memleketin huzurunu, milletin teveccüh ve sevgisini arzu etmiştir (TİTE, 35.112).

Buna benzer bir diğer gelişme *Ladil* adlı vapurun İnebolu'ya sevkiyatı sonrasında da gündeme gelmiştir. Nitekim burada Velid Bey'i Milli Müdafaa Vekili Refet Bey (Bele) karşılamıştır. Refet Bey'in; "Velid Bey, şu getirdiğiniz cephaneyi bize Avrupa'dan bu anda getirselerdiniz, derhal bir milyon lira verirdik. Siz, İstanbul'dan getirirken yüz bin lira isteseydiniz, onu da memnuniyetle öderdik. Hâlbuki bedava getirdiniz, nasıl teşekkür edelim ve ne diyelim!" (Koçer, 1946:57) sözleri üzerine Velid Bey; "Bu para lafına ne lüzum vardı ve bu

semahat nereden? Vatan hizmetini para ile ödemeğe kalkmak hakkını size kim verdi beyefendi?”²¹ demiştir.

M.M. Grubu üyeleri, Mütareke yıllarında gerçekleştirdikleri hizmetler karşısında hiçbir maddi beklenti içerisinde bulunmamış, tam aksine görevleri sona erdiğinde yeni bir görev beklentisi içerisinde girmişlerdir. Aynı durum Velid Bey için de söz konusu olmuştur.²² Nitekim *Adana Vapurundan* sonra ikinci faal görevi olan *Ladil Vapurunun* İnebolu’ya sevkiyatı işinde büyük bir şevkle rol almak istemesi Kemal Koçer’in anılarında dikkat çekmektedir (Koçer, 1946). Bunun üzerine teşkilat tarafından görev kendisine verilmiştir. Üst üste başarıyla gerçekleştirilen bu sevkiyatlar göstermektedir ki artık Anadolu’ya sevkiyat yolunda çember kırılmış ve önemli bir adım atılmıştır.

Bu gemilerin Anadolu’ya sevkiyatında Fransız ve İtalyan subaylar çok önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Adana Vapuru sevkiyatında Fransız bir subayın faydası görülmüş ve karşılığında merkez teşkilattan kendisine yüz elli lira verilmiştir (TİTE, 35.112). Fransızlar ile diplomaside yumuşama dönemine denk gelen bu tarihlerde Velid Bey, sevkiyat öncesi Fransız subaylar ile temasa geçip, Fransız Sefarethesinde gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde Fransızlara kendisini güvenilir adanmış, Milli Mücadele yararına kendilerini ikna etmesi sonucu nice yararlılıklar göstermiştir. Fransızcasının ileri seviyede olması, M.M. Grubu tarafından Fransızlar ile olan ilişkilerde kendisinin görevlendirilmesine neden olmuştur.

Fransızlar gayri resmi olarak Türklere iki şekilde yardımda bulunmuşlardır. Birincisi *La Firansez* adlı vapur kumpanyasının bütün gemilerini cephane ve askeri malzeme taşımak için Türklere tahsis ettiler ve kontrol komisyonundaki memurları vasıtasıyla ya bu gemileri aratmadılar ya da üstünkörü kontrol ederek bu vapurların sevkiyatta bulunmasını sağlamışlardır. İkincisi ise Fransız askerlerinin kontrolünde bulunan fabrika ve depolardaki cephaneleri M.M. Grubu üyelerine teslim etmişlerdir.

²¹ Yukarıda ele alınan Ladil gemisi sevkiyatını ayrıntısıyla irdelemek için bkz. Mustafa Tombalak, “Anadolu’ya Sırtında Cephane Taşıyan Gazeteci”, *Salat Yağ Fabrikası Dergisi*, 1990, s. 5-6.

²² Aynı durum, Lozan Görüşmeleri sırasında da gerçekleşmiştir. Görüşmelere katılan gazeteciler yol masraflarını ve İsviçre’deki günlük masraflarını almış, içlerinde sadece Velid Bey bu parayı kabul etmemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Cemalettin Saraçoğlu, “Devlet Parasını Reddeden Gazeteci”, 20. Asır Dergisi, Sayı:147, s. 6.

M.M. tarafından çeşitli yollarla sağlanan silah ve savaş malzemesi İstanbul'da bazı depolarda saklanmıştır. Bu depolar Karaağaç Ambarı, Özbekler Tekkesi, ve Şeyh Saadettin Ceylan Efendi yönetimindeki Hatuniye Dergâhı olmuştur (Çukurova, 1994:68). Anadolu'ya gerektiğinde bu depolardan sevkiyat yapılmıştır.

M.M. Grubu, İstanbul'da İşgal Kuvvetleri'nin zaafından istifade ederek 20 vapur, 36 motor, 4 taka, 3 sandal ve 1 mavna ile yaklaşık 40.000 ton silah, cephane ve mühimmat sevkiyatını gerçekleştirmiştir (Aydın, 1992:94, Aktrn. TİTE, No:9850).

2.2.2. Velid Ebuzziya'nın Fransız Sefarethanesi ile Olan İlişkisi

Velid Bey'in Fransız Sefarethanesi ile olan ilk teması Mütareke döneminde gerçekleşmiştir. Velid Bey ile Fransız Sefarethanesi arasında uzun bir süre temas kurulmuştur. Bu temasın özündeki gerekçe ise içerisinde bulunulan dönemin basın-yayın süreci ve bu sürecin kontrolü meselesidir. Velid Bey, o dönemin İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı sıfatıyla Fransızların İstanbul basını konusunda bir numaralı muhatabı olmuştur. Bu çerçevede iki taraf arasındaki ilk görüşme Sakarya Savaşı sonrası gerçekleşmiştir.

Sakarya Savaşında alınan ağır mağlubiyet başta Fransızlar olmak üzere İtilaf Devletlerini TBMM ile barış zemini aramaya itmiştir. Ancak İtilaf güçleriyle sağlam zeminde yapılacak olan bir barışa İstanbul basını inanmamaktadır. Barışın sağlanması için Türk tezinin yani Mısak-ı Milli'nin gerçekleşmesi gerekmektedir. Dönemin İstanbul basınının barış konusunda almış olduğu bu tavır Fransızları oldukça rahatsız edecektir.

Bunun üzerine İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Velid Bey 26 Şubat 1922 tarihinde Fransız Sefarethesine çağırılmıştır. Burada Fransız Sefarethanesi müsteşarı Velid Bey'e sulh teklifinin Türk tarafınca uygun bulunmadığı, bu teklifin Anadolu'da iyi karşılanması gerektiği ve bunun için de mütareke teklifi aleyhinde yayın yapılmaması gerektiği hususunda uyarılarda bulunmuştur (TİTE, 44.39). Bu olaydan 2 gün sonra Velid Bey'in yeniden Fransız Sefarethesine çağırıldığını tespit etmekteyiz. Nitekim bu görüşmede de aynı telkin ve uyarılarda bulunulmuş, sulh koşulları hakkında yayında bulunulmaması uyarısı dile getirilmiştir (TİTE, 44.38).

Ancak dönemin İstanbul basını gibi Velid Bey de barış görüşmelerinin sonuçsuz kalacağını düşünmektedir. Bu çerçevede Velid Bey'in 26 Eylül 1921 tarihinde gazetesi *Tevhid-i Efkâr*'da Ebuzziyazâde imzasıyla kaleme aldığı "Londra'ya Gitmeye Hacet Var Mı?" başlıklı köşe yazısı dikkat çekmektedir. Bu yazı dizisinde şu cümlelere yer vermiştir:

Biz öyle zannediyoruz ki, Anadolu murahhasları'na, müzakere bahanesiyle tekrar Londra'ya kadar bir seyahat yaptırmaya hiç de lüzum yoktur. Anadolu, bundan evvelki Londra müzakeratında da ne istediğini, ne gibi şartlarla sulh yapabileceğini pek açık surette bildirmişti. Bu şartların başında malum olduğu üzere Yunanistan'ın bilâ kayd-ı tekml Anadolu'yu terk edip gitmesi maddesi bulunmaktadır. Ondan sonra Anadolu'nun istediği (Mısak-ı Milli) ahkâmının esas itibariyle kabul ve tasdik olunmasıdır.²³

Velid Bey, Fransız Sefarethanesi'nden art arda gelen baskılar karşısında matbuatın direktife ihtiyaç duyduğu kanaatindedir. Bunun üzerine Ankara'nın, İstanbul matbuatında sulh konusunda nasıl yayın yapılması gerektiği hakkında görüş bildirmesi istenmiştir (TİTE, 62.10).

Fransız Sefarethanesi sık sık Velid Bey'i çağırmış ve kendisine direktifler vermiştir. Bu görüşmelerin, Fransızların barış koşulları aleyhine yapılacak neşriyata kesinlikle tahammüllerinin olmaması ve bunları önleme amacıyla yapılma olasılığı yüksektir. Nitekim İstanbul basınının bu tavrı kendilerine karşı bir kamuoyunun oluşmasına yol açabilirdi. 6 Nisan 1922 tarihli bir başka belge bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Belgenin içeriğini aynen almak faydalı olacaktır:

Fransız Sefarethanesi müsteşarı bugün yine Velid Bey'i çağırarak bugün ajans havadisi tarafından tebliğ edilmiş olan şerait-i salihinin aleyhinde yazılmamasını çünkü bunun Türklerin lehinde addedilmesi lazım geleceğini, Yusuf Kemal Bey'in Paris'ten matbuatına avdet ettiğini, kendisinin Ankara'ya gidip görüştüğü zaman kadar beklemeye muvaffak olduğunu söylemiştir. Fransa Sefarethanesi şimdiye kadar Türkçe gazetelere böyle vesaire bulunması çok calib-i dikkattir. Velid Bey, sefaret müsteşarı ile uzun boylu muhabbet ederek şerait-i salihinin zayıf noktalarını şerh etmek ve Ankara'nın kararını beklemeden bu şeraitin aleyhinde yazılabileceğini tekrarlamıştır. Herhalde Fransızların bu defa gazetelerin üstüne düşmesinden bir maksatları olduğu muhakkak ise de bu maksadın ne olduğu henüz anlaşılamamıştır. Bu babda gazetelerin ayrı ayrı matbuatta bulunmasına mahal kalmamak üzere gerek

²³ Velid Bey, Sakarya Savaşı sonrası Büyük Taarruza kadarki ara dönemde yapılan barış görüşmelerinin Türk tezlerine uyulmadığı müddetçe yersiz olduğunu ve herhangi bir sonuç elde edilemeyeceğini düşünmektedir. Bu tavrı kendi gazetesindeki köşe yazılarına da yansımıştır. Daha fazla bilgi için bkz. "Siyaset Tezviri", *Tevhid-i Efkâr*, 5 Ağustos 1921. "Siyasete Güvenmek Hatası", *Tevhid-i Efkâr*, 27 Mayıs 1922.

mütareke, gerek bu defa tekrar eden şerait-i salih hakkında nasıl yazılacağına dair talimat verilmesi tekrar rica olunur (TİTE, 62.17).²⁴

Bu dönemde Velid Bey ile Fransız Sefarethanesi arasındaki bir başka gelişme ise Karadeniz'deki Pontus meselesinden patlak vermiştir. Nitekim Velid Bey Sefarethaneye çağırılarak, Pontus meselesi²⁵ hakkında hazırlanarak Amerika'ya verilen raporun, Fransızların muhalefetine rağmen Türkçe bir gazetede yayınlanacağı bildirilmiştir. Bunun üzerine İngiliz Mümessilliği, Fransız Mümessilliği'ne bir yazı göndererek Türkçe milli gazetelerin Rum ve Ermenilere karşı yayınlarına son vermemeleri durumunda şiddetli önlemler alınacağını bildirmiştir (TİTE, 44.37).

İngiltere'nin, her azınlık grubun hukukunu himaye etmeye karar verdiğini görmekteyiz. Buradaki en önemli amaçları, azınlıkları kullanarak Osmanlı'nın parçalanmasına doğru giden süreci hızlandırıp, bunu hukuksal zeminde meşrulaştırmaktır. Bu çerçevede en önemli hukuksal dayanakları ise Mondros Mütarekesi olacaktır.

2.3. Velid Ebuzziya'nın Cemiyetlerdeki Rolü

Mütareke dönemi ile birlikte ortaya çıkan karışıklık başkent İstanbul'u adeta cadı kazanına çevirmiş, bu durumdan etkilenen Osmanlı aydınları inisiyatif alamayacak duruma ve kendilerine güvenemeyecek vaziyete bürünmüşlerdir. Mondros Mütarekesi'nin ağır hükümleri ve Türkiye'nin İtilaf devletlerince işgal edilmeye başlanması, dönemin aydınları arasında büyük bir moral bozukluğu ve çaresizlik havasının yaşanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda milli düşüncelerden yoksun, idealist olmayan cemiyetler, gazeteler ve parti mahşeri ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin son elli yıllık politikasına bakıldığında Türkiye'yi yıkmak olduğunu gören Osmanlı aydınları, Türkiye ile ciddi bir sürtüşmesi olmayan ABD'nin mandasını istemişlerdir (Aybars, 1995:177).

Velid Bey'in savaş öncesi ve savaş sonrası olmak üzere iki önemli cemiyete üye olduğunu görmekteyiz. Bu cemiyetler görüş itibariyle taban tabana zıt cemiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁴ Velid Bey, Fransız Sefarethesine bu konu ile ilgili defalarca kez çağırılmış, aynı direktif ve nasihatlere maruz kalmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. TİTE, 62.20.
TİTE, 62.10.

²⁵ Pontus Meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Kurt, *Pontus Meselesi*, TBMM Yayınları, Ankara, 1995.

Bunlardan biri olan *Wilson Prensipleri Cemiyeti*, Milli Mücadele'nin başlaması arifesinde İstanbul'da çoğunluğu gazeteci-yazar, profesör, doktor ve avukatlardan oluşan bir aydın grubun, Amerika'dan yardım sağlamak amacıyla kurup faaliyete geçirdikleri bir kuruluştur (Tevetoğlu, 1988:148).

Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin fikir ve ilkeleri, tam bağımsızlık ve tam istiklal düşüncesine ters düşmüştür. Kurtuluş yolunu ancak Amerikan "Himaye" veya "Manda"sında bulan bir umutsuzluk ve sığıntı kuruluşu olmaktan ileri gitmediği; Türk kamuoyunu ve Sivas Kongresi'ni "Manda" tartışmaları ile oyaladığı görülecektir (Tevetoğlu, 1988:149). Ancak ilerleyen süreçte Velid Bey'in yanı sıra bu cemiyetin bünyesinde yer alan Halide Edip (Adivar), Ahmet Emin (Yalman), Celal Nuri (İleri), Yunus Nadi (Abalıoğlu) başta olmak üzere cemiyetin önde gelen kişileri Anadolu'ya geçip, Mustafa Kemal önderliğindeki harekete katılarak, Milli Mücadeleyi baltalama amacı gütmediklerini ispatlamışlardır.

Mustafa Kemal'in Manda fikrini savunanlar ile ilgili görüşleri Mazhar Müfit Kansu'nun anılarında bizzat Mustafa Kemal'in isteği üzerine not edilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal aynen şöyle demektedir:

Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan sınırları ve zaafı ile bu millete ve bize inananlardır. Eğer, bunlar Anadolu'nun ve Türk milletinin hakikî hissiyatını bilseler, bizim mesaimizin hedefini kavrayabilseler, Erzurum Kongresi'nin mukarreratının nasıl bir vicdanı millî mahsulü olduğunu takdir edebilseler, bu sakim fikirlerinden dolayı hicap duyarlar. Bunlar, ümitsizlik ve bozgunluk içinde realitelerden uzak olarak yaşayan ve ne yapacaklarını, ne yapılmakta olduğunu bilmeyen insanlardır (Kansu, 2009:192).

Ooh ne âlâ, mücadele yerine mandayı kabul edeceğiz ve rahata kavuşacağız!. Bu ne gaflet, ne körlük ve hatta ne budalalık?. İstanbul eazımı ricali (yüce kişileri) de bu fikirde. İçlerinden biri çıkıp da "Ya istiklâl, ya ölüm" diyemiyor (Kansu, 2009:179).

Mustafa Kemal'e göre mandacılık fikrini savunanlar, kendi rahatlarını ve çıkarlarını düşünmekte, vatan, millet ve istiklal anlayışlarına ise gereken önemi göstermemektedir. Bu kişiler, kendi makam ve mevkilerini muhafaza etmek adına milli meselelere yanaşmamışlar böylece Milli Mücadele liderleri ve taraftarları arasında çok ciddi tepki toplamışlardır.

ABD başkanı Wilson'un dünya barışını sağlamak için ortaya attığı ve kendi adını taşıyan 14 maddelik bildirisinin 12. Maddesi Türkleri ilgilendirmektedir.²⁶ Bu madde ile dönemin aydınları Türkiye'de Amerikan mandater sisteminin kurulabileceğine inanmaktadır. Bu çerçevede 5 Aralık 1918 tarihinde ABD başkanı Wilson'a manda başvurusunu içeren bir mektup göndermişlerdir.²⁷

Yaşanan bu süreç, karışık bir seyir izleyen siyasi durum karşısında Osmanlı aydınlarının, içerisinde bulunduğu ruh halini gözler önüne sermektedir. Nitekim kurtuluş çaresi olarak Manda sisteminin görülmesi vahim bir karar olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik sadece Amerikan mandası değil, o dönemde en büyük rağbet gören mandater cemiyet *İngiliz Muhipleri Cemiyeti* olmuştur. Ancak bu kuruluş Wilson'cular gibi olmayıp baştan sona zararlı amaçlar gütmektedir.

Ele alınan süreçte Velid Bey'in üye olduğu ikinci cemiyet ise *Pierre Loti Cemiyeti*'dir. Bu kuruluş *Wilson Prensipleri'nin* aksine Milli Mücadele'ye yararlı bir cemiyet olarak dikkat çekmektedir. Batılı devletlerle olan ilişkilerin gittikçe daha kötü bir hal aldığı günlerde kurulan ve ünlü yazar Pierre Loti'nin²⁸ adını taşıyan bu cemiyet, Türk- Fransız diyalogunun temel örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Türk halkının Pierre Loti'ye duyduğu sevgi 93 Harbi ile eş zamanlıdır. Loti İstanbul'a o zaman gelmiş ve ülkeyi tanımıştır. Uzun bir zaman sonra 1913 yılında yeniden geldiği zaman büyük törenlerle karşılanmış, padişah tarafından kabul edilmiştir (Tunaya, 1986:548).

²⁶ Bu bildirisinin 12. Maddesine göre Türklerin nüfus bakımından çoğunlukta bulunduğu yerlerde bir Türk Devleti kurulabilecektir. Ancak bu ilkelere göre bir bölgede nüfus bakımından hangi millet fazlaysa o millet kendi devletini kurabilecektir. Bu durum özellikle Osmanlı Devleti başta olmak üzere, dönemin çok uluslu imparatorluklarının başını ağrıtacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Osman Olcay, *Sevres Andlaşmasına Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 455, Ankara, 1981, s. 15.

²⁷ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi 1938'den 1995'e*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 257-260. Bahse konu olan mektup ektedir. Ek.2

²⁸ Asıl ismi Julien Viaud olan Pierre Loti (1850-1923) Fransızlar tarafından pek özgün sayılmayan bir romancıdır. Aynı zamanda fikir savaşı olan Loti tam bir Şark tutkunudur. Çok verimli olan yazarın Türkleri ve Türkiye'yi ilgilendiren eserleri şunlardır: *Aziyade* (1879), *Les Désenchantés* (1906), *La Turquie Agonisante* (1913), *La Mort de Notre Chère France en Orient* (1920). Loti'nin büyük bölümü Türklerin savunmasını konu edinen ve kendi hükümetlerini suçlayan bir çok makalesi de vardır. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 2*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 548.

Cemiyet, 10 Ocak 1921 tarihinde Matbuat Cemiyeti'nde²⁹ Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey'in başkanlığında yapılan bir toplantı sonucu kurulmuştur. Yaşanan süreçte Pierre Loti'nin eserlerinin Türkçeye çevrilmesi kararlaştırılmıştır (Tunaya, 1986: 549). Cemiyet'in amacı, bu isim altında bir araya gelmiş olan Türk aydınlarını milli duygular çerçevesinde bir araya getirerek, birlikte hareket etmelerini temin etmektir. Bu cemiyette aynı fikir yapısına sahip aydınların tersine farklı siyasal fikirlere ve farklı meslek gruplarına mensup insanlar bir arada yer almışlardır. Bu durum yaşanan süreç içerisinde fikriyat ayırt etmeksizin ortak amaç uğrunda yekvücut hareket edilebileceğinin en somut kanıtlarındandır.

Dönemin ünlü Türk aydınları bu cemiyette yer almıştır. Bu cemiyet çatısı altında Velid Bey, başkan vekilliği ve cemiyetin basın temsilciliği görevlerini icra etmiştir (Koloğlu, 2001:78).

Cemiyet'in kurulması aşamasında 81 Türk aydını Pierre Loti'ye bir mektup göndermiştir. Bu samimi mektubun altında Velid Bey'in imzası da yer almaktadır. Mektupta Pierre Loti'ye seslenen Türk aydınları halkların, hükümetlerinin suçlarından sorumlu olmadığı, bu gerçeği anlayan nadir zekâlardan birisinin de Pierre Loti olduğu vurgusu yapılmıştır. Pierre Loti, Türk aydınlarının umudu olmuştur. İnsanlığın çok can kaybettiği bu dönemde artık yeryüzüne barışın hâkim olması gerektiği mesajı verilmiştir. Türk halkının yaşadığı eziyetlerden bihaber bulunan Avrupa'ya kıyasla, Türk halkını anlayan ve yanında olmaya çalışan Pierre Loti'ye teşekkür edilmiştir.³⁰

Cemiyet'in gerçekleştirdiği en önemli icraatlardan birisi de 23 Ocak 1920 tarihinde İstanbul Darülfünun'u konferans salonunda düzenlenen Pierre Loti Günü etkinliğidir. Aynı tarihte Velid Bey'in başyazarlığını yaptığı *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, 2,5 sayfasını tamamen Loti'ye ayırmış, "Hak ve Hakikat Kahramanının Yevm-i Mahsusu" manşetiyle okuyucularının karşısına çıkmıştır (Tasvir-i Efkâr, 1920a:1). Kendisine ayrılan köşe yazısında ise Velid Bey, Pierre Loti için şu cümlelere yer vermiştir:

²⁹ Tarık Zafer Tunaya, Matbuat Cemiyeti'nin yanı sıra Servet-i Fünun İdarehanesinin de cemiyetin merkezi olabileceğini söylemektedir.

³⁰ Tunaya, a.g.e., s. 555-557. Pierre Loti'ye gönderilen ve bazı Türk aydınlarının da imzasını taşıyan mektubun tamamı ektedir. Ek.3

Pierre Loti Türkiye'yi ve Türkleri müdafaa için bugüne kadar sarf ettiği mesai-i fedakarane ile yalnız masum ve mazlum bir millete hizmet etmemiş, belki bütün insanîyetin es mevcudiyet ve saik itilası olmak lazım gelen hak ve adalet tecellisine çalışmıştır (Tasvir-i Efkâr, 1920b:1).

Pierre Loti'nin evine kendisini yücelten bir levha yerleştirilmiştir. Oturmuş olduğu evin önündeki levhada şu sözler yer almaktadır: Türklerin saadet ve felaket zamanlarında necip ve sadık dostu Fransa Encümen-i Dânişi azasından Pierre Loti 1328 tarihinde bu evde ikamet etmiştir (Alemdar, 1920:1).

Pierre Loti Cemiyeti Ankara Hükümeti ile sürekli bir temas halindeydi. Pierre Loti'yi anma etkinliğine Mustafa Kemal de davet edilmiş, bu davete çok olumlu bir yanıt vererek Loti'ye gösterilen ilgiyi bir kadirşinaslık görevi saymıştır. Loti de Bekir Sami Bey'e çektiği telgrafta Ankara kahramanlarına en sıcak sevgisini iletmiştir (Tunaya, 1986:550-551).

Bu cemiyet özellikle Avrupa'da Türkler aleyhine sarf edilen sert suçlamalara karşı Türklerin kendilerini savunmasına olanak sağlamıştır. Sonra da sade görünüşlü bir edebiyat ve dostluk derneği olarak kalmamış, kendisini saran koşullar içinde siyasallaşmış ve bir baskı grubu haline gelmiştir (Tunaya, 1986:548).

Birden çok siyasi fikriyata sahip olan kişileri bünyesinde barındıran Pierre Loti Cemiyeti, siyasal gerilimlerin etkisinde kalmıştır. Bunun üzerine Son Osmanlı Mebuslar Meclisinin de basılıp bu cemiyete üye olan kişilerin tutuklanması ve Malta'ya sürgüne gönderilmesi ile birlikte cemiyet faaliyetlerine son vermiştir.

2.4. Velid Ebuzyiya'nın Mustafa Kemal ile İlişkisi

İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde Velid Bey'in sahibi ve başyazarı olduğu *Tasvir-i Efkâr* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde Mustafa Kemal ile ilgili haberler gazetenin sürmanşetinde sıklıkla yer almaktadır.³¹ Milli Mücadele sürecinde yaşanan olayların halka ulaştırılmasında basının önemini çok

³¹ Bu dönemde Mustafa Kemal ile ilgili *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde çıkan haberler daha çok Türk Kurtuluş Mücadelesine olan bakış açısı, barış sürecinde yer alan demeçleri ve Türk basını ile olan ilişkisi hakkındadır. Daha fazla bilgi için bkz. "Mustafa Kemal Paşa Mutlaka Muzaffer Olacaktır", *Tevhid-i Efkâr*, 31 Ağustos 1921; "Mustafa Kemal Paşa'nın Nutku Münasebetiyle", *Tevhid-i Efkâr*, 14 Aralık 1921; "Mustafa Kemal Paşa ve Bulgaristan Müslümanları", *Tevhid-i Efkâr*, 20 Aralık 1921; "Mustafa Kemal Paşa'nın Sulh Teklifati Hakkındaki Beyanatu", *Tevhid-i Efkâr*, 23 Mayıs 1922; "Gazetecilerin Baş Kumandanla Bir Musahabesi", *Tevhid-i Efkâr*, 18 Ocak 1923.

iyi bilen Mustafa Kemal, sık sık demeçler vermekte böylece halk içerisinde kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Gazetesinde ele alınan olayları görselleştirerek Türk basın tarihinde bir ilke imza atan Velid Bey, Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının resimlerine gazetesinde sürekli olarak yer vermiştir. Milli Mücadele yanlısı olan bu gazetede özellikle Halifeliğin kaldırılması ile birlikte Mustafa Kemal ile ilgili haberlerin azaldığını görüyoruz. Yaşanan bu durum Velid Bey ve Mustafa Kemal arasındaki ilişkinin yıpranmasındaki ilk süreci teşkil etmektedir.

Dönemin Matbuat Cemiyeti Başkanı Velid Bey, *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit*, *Akşam*, *Türk Dünyası* ve *İstiklâl* gazeteleri adına halkı aydınlatmak için Heyet-i Temsiliye'ye bazı sorular yönelmiştir. Ankara'nın, bu talep karşısında Anadolu'ya bir iki muhabir gönderilmesi isteğine kayıtsız kalmayan Velid Bey, Ruşen Eşref Bey'i *Tasvir-i Efkâr* adına Sivas'a göndermiş, (Kansu, 2009:407). yaşanan bu süreç gazete sayfalarına şu şekilde yansımıştır: Anadolu vukuatını tetkik etmek üzere suret-i mahsusada Sivas'a i'zâm ettiğimiz Ruşen Eşref Bey gazetemiz namına ilk hususi telgrafları gönderdi (*Tasvir-i Efkâr*, 1919c:1)

Mustafa Kemal ile Velid Bey arasındaki ilk temas telgraf aracılığıyla gerçekleşmiştir. Nitekim 13 Ekim 1919 tarihli bir telgrafla Mustafa Kemal'e doğrudan müracaat eden Velid Bey, sırf gazetesi için Kuvayi Milliye'nin vaziyeti hakkında mümkün mertebe açık ve anlaşılır bilgiler edinmek istemiş ve bu bilgilerin ajans vasıtasıyla Avrupa'ya da çektirilmesine çalışacağını bildirmiştir (Kansu, 2009:409). *Tasvir-i Efkâr* gazetesi 18 Ekim 1919 tarihli sürmanşetinde "Mustafa Kemal Paşa ile Telgrafla Bir Malumat" başlığı ile okurlarının karşısına çıkmıştır (*Tasvir-i Efkâr*, 1919a:1).³²

Velid Bey ile Mustafa Kemal'in bir araya gelmesi ise İzmit'te Mustafa Kemal'in İstanbul basını ile olan görüşmeleri esnasında gerçekleşmiştir. Lozan'da barış görüşmelerinin başlaması ile birlikte Mustafa Kemal'in, İstanbul basınının önemli temsilcilerini İzmit'e çağırması bu görüşmelerin ikinci ayağını teşkil

³² Gerçekleşen bu görüşmede Velid Bey tarafından Mustafa Kemal'e 21 soru yöneltilmiş, Paşa, Velid Bey'in sorularından, 12. soru "General Harbord ile ne görüştünüz?" ve 21. soru olan "İstanbul mümessili tayin ettiğiniz Vasıf Bey ne zaman gelecektir, talimatı nedir?" sorularına cevap vermemiştir. Diğer yöneltilen soruları ise açıkça cevaplamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt II, TTK Yayınları, Ankara, 2009, s. 410-414.

etmektedir. Batı Anadolu Gezisi'nin bir parçası olan bu toplantının teşkil edilmesinde, dönemin tartışılan konuları hakkında gazetecileri aydınlatıp, kafalarındaki soru işaretlerini dağıtmak en önemli amaçtır (Akandere, 2001:135).

İstanbul gazetecilerinin Mustafa Kemal ile görüşmeleri için İzmit Kasrı hazırlanmıştır. Burada İstanbul'dan gelen başyazarlar ile birlikte onlara İzmit'te katılan *İleri* gazetesinin İzmit muhabiri Kılıçzade Hakkı Bey de yer almıştır. Gazetecilere Mustafa Kemal'in davetini Dr. Adnan (Adıvar) ile eşi Halide Edip (Adıvar) Hanım ulaştırmış, Adnan Bey gelene kadar İstanbul'da Ankara Hükümetinin siyasi temsilciliğini de yapmış olan Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Başkanı Hamit Bey salonda hazır bulunmuştur (Arar, 1969:25).

Mustafa Kemal'in İstanbul basını ile 16/17 Ocak 1923 tarihinde düzenlemiş olduğu İzmit'teki toplantıya Velid Bey'in katılıp katılmadığı hakkında türlü ihtilaflar söz konusudur. Nitekim Ahmet Emin Bey (Yalman) anılarında, İstanbul'un altı gazetecisi ile Gazi tarafından İzmit'e çağırıldıklarını, Velid Bey'in ise çağırılmadığını yazmıştır (Yalman, 1970:28). Ancak tespit ettiğimiz resmi bir belgeye göre Velid Bey, toplantıya katılabilmek için Mustafa Kemal'e Fotoğrafçı Mehmed Hilmi vasıtasıyla başvuruda bulunmuş, kabulü üzerine *Tevhid-i Efkâr* gazetesini temsilen İzmit'te hazır bulunmuştur (İSAM, ZE.7.279). Bu duruma toplantının bir diğer davetlisi olan Yakup Kadri de eserinde yer verir. Yakup Kadri kitabında M.M Grubu'nun temsilcisi Velid Bey'in gazetecileri İzmit'e götürecek olan vapurda bulunmasına oldukça şaşırdığını ifade etmiştir (Karaosmanoğlu, 1968:13).

İzmit'teki bu toplantıya; *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey (Yalman), *Tevhid-i Efkâr* gazetesi başyazarı Velid Bey (Ebuzziya), *İleri* gazetesi başyazarı Suphi Nuri Bey (İleri), *İkdâm* gazetesi yazarı Yakup Kadri Bey (Karaosmanoğlu), *Tanin* gazetesi yazarı İsmâil Müştak Bey (Mayokan), *Akşam* gazetesi yazarı Falih Rıfkı Bey (Atay) ve *İleri* gazetesi yazarı Kılıçzade Hakkı Bey (Kılıç) katılmıştır (Akandere, 2001:129).

Toplantının açılışında Mustafa Kemal, gündemi belirlemek adına "Konuşacağımız esaslı meseleler ne ise evvelâ onları tespit edelim. Hangi noktaları öğrenmek istiyorsunuz?" sorusunu gazetecilere yönelmiştir. Bunun üzerine toplantıya katılan İstanbul basınının önemli temsilcileri merak ettikleri

konular hakkındaki sorularını Gazi'ye yöneltmiştir.³³ Gazi, kendisine yöneltilen sorulara açık bir şekilde cevap vermiştir.

Toplantıda Velid Bey'e Mustafa Kemal tarafından Hilafet Meselesi hakkındaki görüşleri sorulmuş bunun üzerine Velid Bey; bu meseleyi incelemediğini, barış görüşmeleri sonrası incelenmesinin daha doğru olacağını ve şu anki asıl meselenin memleketi düşmandan kurtarmak olduğunu belirtmiştir (Arar, 1969:43).

Velid Bey'in toplantıda ele aldığı bir başka mevzuu ise Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'dur. Nitekim mecliste alınan kararların yalnızca bir noktadan değil, ikinci bir karar mekanizmasından da geçmesi gerektiği görüşünü Mustafa Kemal'e iletmış, bunun üzerine Mustafa Kemal, düzeni bozmamak şartıyla tedbir alınması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcıları da iki meclise taraftar olmamaları konusunda uyarmıştır (Arar, 1969:52). Mustafa Kemal, İzmit'te yaptığı basın toplantısında hilafeti kaldırma ve gelecekte rejimin ne olacağı konusundaki niyetini ilk defa dile getirmiştir.

Saltanatın kaldırılması ile beraber Hindistan'da bulunan İsmailî mezhebinin reisi Ağa Han'ın Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ya gönderdiği mektuplar basına sızmış, Ankara hükümeti bu durumdan büyük bir rahatsızlık duymuştur. Bu olayın sorumlusu olarak Hüseyin Cahit (Yalçın) ile Velid (Ebuzziya) 1923 yılında İstiklal Mahkemesine çıkarılmış, yapılan yargılama sonucunda haklarındaki suçlamaların tümünden beraat etmişlerdir.

Bu sırada Mustafa Kemal istirahat amacıyla, Doktor Neşet Ömer'in de tavsiyesi ile İzmir'de bulunuyordu. Mustafa Kemal, gönderdiği telgrafta bazı gazetecilerin İstiklal Mahkemesi Reisi İhsan Bey aracılığıyla İzmir'e gelmek istediklerini Başvekil İsmet Paşa'ya bildirmiştir.³⁴ Bunun üzerine İstiklal

³³ Toplantıya katılan gazeteciler Mustafa Kemal'e; barış görüşmeleri, seçimlerin ne zaman yapılacağı, devlet merkezi tartışmaları, Halk Fırkası'nın kurulması hakkındaki düşünceleri, Büyük Millet Meclisi'nde oluşan görüşler ve grupların aralarındaki anlaşmazlık sebepleri, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Nüfus Politikası ve Halifelik Kurumunun geleceği ile ilgili sorular yöneltmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Arar, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 26-27.

³⁴ Bu konu hakkındaki resmi bir belgeye göre Mustafa Kemal'i İzmir'de ziyaret etmek isteyen gazetecilerin isimleri şunlardır: Ahmet Emin, Hüseyin Cahit, Asım, Velid, İsmail, Müştak, Suphi Nuri ve Necmettin Sadık. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0.9.55.1. Mustafa Kemal tarafından kabul edilenler arasında *İkdam* gazetesinin başyazarı Ahmet Cevdet Bey de vardır. Asım Us, a.g.e., s. 76.

Mahkemesi reisi İhsan Bey'in tavsiyesi³⁵ sonucu Mustafa Kemal ve İstanbul basını İzmir'de bir araya gelmiştir (Us, 2012:75). Ancak *Tevhid-i Efkâr*, bu olayı, İzmir'de yayımlanan *Ahenk* gazetesini kaynak göstererek ve haberin sonunda "filhakika *Ahenk* refikimizin bu istihbarı veçhile sermuharrirler izhar olunan arzu üzerine Gazi Paşa'yı ziyaret etmek için" diyerek vermiştir (Tevhid-i Efkâr, 1924b:1). Burada Mustafa Kemal'in daveti üzerine gazetecilerin İzmir'e gittikleri imajı uyandırılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki Gazi böyle bir girişimde bulunmamış tam aksine İstanbul basını başmuharrirleri Gazi'yi İzmir'de ziyaret etmek istemişler ve bunu İhsan Bey aracılığıyla bizzat kendisine bildirmişlerdir.³⁶ *Tevhid-i Efkâr*'daki yazıyı görünce hiddetlenen Mustafa Kemal Velid Bey'i görüşmeye kabul etmemiştir.³⁷

Bu havada İstanbul basınının önemli temsilcileri İzmir'de Mustafa Kemal tarafından kabul edilmiş ve onurlarına yemek tertip edilmiştir. Bu kabul dört saat sürmüş, ancak gazetelerde neler konuşulduğuna dair hiçbir bilgi yer almamıştır (Alpkaya, 1998:200-201). Gazeteci Asım Us'un anılarına göre yemek sonrası Mustafa Kemal, İstanbul basını temsilcileriyle sabaha kadar süren bir dizi görüşmeler gerçekleştirmiş, bunun sonucunda İstanbul basını ile Ankara arasında ülkenin iç ve dış politikası bakımından görüş birliğine varılmıştır (Us, 2012:76).

Mustafa Kemal, burada yaptığı konuşmada, kazanılan zaferden sonra Cumhuriyet'in kurulduğunu ve Cumhuriyet "bazılarının telâkki ve tefsir etmek istedikleri gibi geri dahi gitmesi muhtemel bir intizar, bir tereddüt vaziyetinde bulunmadığını ispat etti" demiş; Cumhuriyet'in bütün gereklerinin yapılacağını belirterek, basının Cumhuriyet'in çevresinde "çelikten bir kale vücuda

³⁵ Hüseyin Cahit Bey ile Velid Bey'in tutuklanması gazete camiasında özellikle İstanbul basınında büyük tesirler uyandırmıştı. Gazeteciler ile Ankara hükümeti arasındaki soğuk havayı giderebilmek adına İhsan Bey, Asım (Us)'dan böyle bir ricada bulunmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Us, a.g.e., s. 75.

³⁶ Bu konu hakkında Velid Bey'in Cemalettin Saraçoğlu'na bizzat söylediği sözler dikkat çekicidir. Nitekim kendisi yola çıktıktan sonra Abidin Daver Bey gazeteye: "Başmuharririmiz Gazi Hazretlerinin daveti üzerine İzmir'e hareket etmiştir." diye bir haber yazmış. Hâlbuki davet değil de "Gazeteciler saygılarını belirtmek için İzmir'e gitmişlerdir." şeklinde yazılacaktı. Falih Rıfki Atay'ın, Necmettin Sadık'tan aldığı mektup olayın perde arkasını destekler niteliktedir. Bu mektuba göre Velid Bey, Necmettin Sadık Bey'e yazıyı kendisinin yazmayıp, durumdan haberi olmadığını bildirmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Cemalettin Saraçoğlu, "Atatürk'e Protesto Çeken Gazeteci", 20. *Asır Dergisi*, Sayı:149, 1955, s. 6. Falih Rıfki Atay, *Çankaya; Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004, s. 452.

³⁷ Bu durum karşısında Velid Bey'den tektip yazısı yazması istenmiş ancak kabul etmemiştir. Bunun üzerine bir kart imzalayarak kendi arzusu ile gelip Gazi'yi ziyaret etmek istediğini beyan etmesi talep edilmiş ancak Velid Bey buna da yanaşmamıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Us, a.g.e., s. 75.

getirmesini” istemiştir (Alpkaya, 1998:201). Aslında burada Gazi tarafından verilmek istenen mesaj Cumhuriyet’e muhalif tavır takınan gazetelerin temsilcilerine idi. Bunlara *Tevhid-i Efkâr* gazetesi başyazarı Velid Bey, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Emin (Yalman) gibi kişiler örnek gösterilebilir. Mustafa Kemal, Ebuzziya Velid’in geriliği müdafaa eden neşriyatını bir istisna gibi telakki ediyordu. Fakat Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Ahmet Emin (Yalman) gibi gazetecilerin hakikatte Cumhuriyetçi oldukları halde Cumhuriyetin ilanını aceleyle getirilmiş bir karar ve hareket gibi göstererek tenkitkâr neşriyatta bulunmalarına üzüliyordu (Us, 2012:76).

3. TBMM’NİN AÇILIŞI VE İSTİKLAL MAHKEMELERİNDE VELİD EBUZZİYA

3.1. Milli Mücadeleye ve Meclisin Açılışına Bakışı

Milli Mücadele döneminde Velid Bey, iki farklı alanda yarar sağlamıştır. Bunlardan birincisi olan M.M. Grubu içerisinde bilfiil gerçekleştirdiği faaliyetleri bir önceki bölümde değerlendirmiştik. Bu bölümde ise gazeteci kimliğiyle Milli Mücadeledeki aktif rolü ele alınacaktır.

Milli Mücadele siyasi ve askeri mücadelenin yanı sıra halkın topyekûn katıldığı bir süreçtir. Her türlü imkânın sınırlı olduğu bu günlerde gerek halkın gerekse Milli Mücadele aktörlerinin en ihtiyaç duyduğu şey moral ve güvendir. Özellikle okuma-yazma oranının düşük olduğu Osmanlı ülkesinde bu ihtiyacı karşılamak için İstanbul basınına büyük bir görev düşecektir.

Velid Bey, *Tasvir-i Efkâr* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde kendisine ayrılan köşesindeki yazılarıyla Milli Mücadeleyi desteklemiş, bu desteği haberlerine ve yazılarına yansıtmıştır. Yazılarında Milli Mücadelenin mutlaka desteklenmesi gereken bir olgu olduğunu belirten Velid Bey, Damat Ferit Paşa Hükümetini sert sözlerle eleştirmiş, Türk milletinin fedakârlığına ve barış sürecinin gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanı sıra hareketin lideri olan Mustafa Kemal’in resimleri ile beraber beyanatlarına sık sık yer vermiş ve Milli Mücadele yararına kamuoyu oluşumunda bir araç rolünü üstlenmiştir. Denebilir ki, bu dönemde gazeteciler savaşçı, kalemleri ise silahları olmuştur.

Velid Bey, Anadolu merkezli mücadeleye katılan halkı “hasta adamın dinamik çocukları” olarak nitelendirmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümetine ağır bir eleştiri yaparak, Milli Mücadele hareketi için “..Ferit Paşa’nın yönetim faciasına hitam verdi. Hasta denilen, ölüme mahkûm adamın zinde ve kuvvetli çocuklarının olduğunu Milli Mücadele gösteriyor” demiştir (Tasvir-i Efkâr, 1919b:1. Aktrn: Bolat, 2014:155). Bir başka makalesinde işbaşında bulunan hükümetin takındığı siyasi tavrı şu sözlerle eleştirmiştir: İstanbul ne için işe karışıp da vesait-i siyasiye ile hall-i itilafa çalışmıyor, asıl hak ve salahiyet kendisinde

olduğu halde meseleye vaziyet edip de infaz-ı meram eylemiyor. Neden vazifesini icra etmiyor? (Tevhid-i Efkâr, 1921d:1).

Velid Bey, milletin Ferit Paşa Hükümetine rıza gösterdiğini, fakat Ferit Paşa'nın İtilafların arzularını yerine getirmesi sonucu halkın I. Dünya Savaşı zamanındaki felaketleri aradığını dile getirmiştir. Türk tarafının elinden geldiği kadar barışçıl bir politika izlediğinin altını çizerek: Bu vaziyet karşısında hala her gün siyasetten bahsetmek, tedabir-i siyasiye ile bu işin içinden çıkabiliriz demek kadar büyük bir gaflet veya hıyanet tasavvur edilebilir mi? (Tevhid-i Efkâr, 1921ç:1). sorusunu okurlarına yöneltmiştir. Anadolu'nun o kadar azim ve fedakârlıklarla yürüttüğü mücadeleye İstanbul hükümeti iştirak etmemiş ve vazifesini yerine getirmemiştir. İstanbul zaferi arzu etmiş fakat buna yönelik fiili bir çalışma gerçekleştirmemiştir.

Milli Mücadele'nin en hararetli geçtiği dönem 1921 yılıdır. Batı cephesinde savaşlar devam etmiş, hem İtilaf kuvvetlerinin hem de azınlıkların gerçekleştirdiği ayaklanmaların yanı sıra TBMM'ye karşı çıkarılan ayaklanmalar ile uğraşmış ve yaşananlar ülkede olumsuz bir hava yaratmıştır. Bu olumsuzluklar basın-yayın faaliyetlerine de yansımıştır. Nitekim Velid Bey, bu bağlamda kaleme aldığı bir yazısında; Yunan taarruzu altında oynatılan kanlı komedyanın Türk milletine büyük zararlar verdiğini ve bu durumun kendisini çok üzdüğünü dile getirmiştir. Türk milletinin felaketlere alışık bir millet olmasına rağmen, her ne pahasına olursa olsun Yunanlıların Anadolu topraklarından atılacağına emin olan yazar, Yunan ilerleyişinin bir müddet sonra duracağını, o zaman Türklerin daha hazır, daha azimkâr ve daha fedakâr olacağını belirterek, Milli Mücadele taraftarlığını açıkça ortaya koymuştur (Tevhid-i Efkâr, 1921a:1). Kütahya-Eskişehir bölgesinin Yunan kuvvetlerinin eline geçmesi ile kendilerini galip addeden düşman kuvvetlerini “çayı görmeden paçaları sıvayanlar” olarak nitelemiş, İsmet Paşa'nın galip geleceğine duyulan inancı dile getirmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1921b:1). Bu yazıların birisinde; 1921 yılı Kurban bayramında İstanbul'da bayram topları atılırken, Anadolu'da kurbanlar verildiğini hatırlatarak; “ne yapılsa mutlaka hakk-ı istiklalini ve hakk-ı hayatını muhafaza edeceği”ni, özellikle; “Türk, esir edilemeyeceğini ve öldürülemeyeceğini.” (Tevhid-i Efkâr, 1921e:1). ispatladığını belirtmiştir.

Velid Bey, Türk Kurtuluş Mücadelesinin neden gerçekleştirildiğini ve neden galip gelineceğini irdelemiş ve bu soruları kendi gazetesindeki köşesinden şu şekilde cevaplamıştır:

Hangi millet zayıf ve kendini müdafaa edemezse o millet için hak ve mevcudiyet yoktur. Türk ezelden beri hür ve müstakil olarak yaşamaya alışmış, bulunduğu yerlere dürüstçe hâkim olmuştur. Bu millet hakkını kaybettiği gün hayatını da kaybeder. İşte bu sebeplerden dolayı Türk mücadele ediyor ve Anadolu'da muzaffer olacaktır (Tevhid-i Efkâr, 1921c:1).

Velid Bey, Kütahya-Eskişehir savaşından sonra Yunan medyasının zafer kazandıkları düşüncesini eleştirmiş, bir iki şehir kaybetmekle Anadolu'nun direncinin kırılacağını ve Mısak-ı Milli'den vazgeçileceğini zannetmekle büyük bir yanılma içerisine girildiğini belirtmiştir. Ayrıca Yunan matbuatında yazılan bir yazıda Anadolu'daki hükümet asi ve gayr-i meşru bir kuvvet olarak nitelendirilmiş, bu görüşü Yunan Hükümeti ve İtilaf güçlerinin yanı sıra İstanbul Hükümetinin de kabul ettiği ve Anadolu'daki teşkilatlanmaya karşı İstanbul Hükümetinin de mücadele etmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bildiriye cevaben ele aldığı makalesinde Velid Bey, Yunan matbuatının görüşlerini eleştirmiş ve çok gülünç bulmuştur. Çünkü Yunan Hükümetinden başka Hükümet-i Milliye'yi "asi bir kuvvet" olarak niteleyen başka bir devlet kalmamıştır (Tevhid-i Efkâr, 1922a:1). Nitekim, Velid Bey'e göre bu dönemde başta Kafkas Cumhuriyetleri ve Rusya olmak üzere diğer devletlerle gerçekleştirilen diplomatik ilişkiler Türk hükümetinin müstakil bir devlet olduğunun en büyük kanıtıdır.

Mustafa Kemal'in "Hudud-u milliyemiz dâhilinde hakkımızı ihraz edinceye kadar silahlarımızı terk etmeyeceğiz." sözünü okurlarına hatırlatan Velid Bey, bu sözün her Türk'ün hareket rehberi olduğunu, başlanılan işte nihayete erişilinceye kadar her fedakarlığın göze alınarak çalışılacağını, ancak amaca ulaşılmca silahların terk edileceğini belirtmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1921g:1). Velid Bey, Milli Mücadelenin mecburiyetten dolayı gerçekleştirildiğini, Türk milletinin haklı isteklerinin kabul edilmesiyle beraber barışın da mutlaka tesis edileceğini belirtmiştir. Ankara Hükümeti'nin barış isteğini dile getirebilmek adına kendi gazetesinde "Mustafa Kemal Paşa'nın Sulh Teklifatı Hakkındaki Beyanatı" başlığıyla sürmanşette verdiği haberde Mustafa Kemal'in şu sözlerine yer verilmiştir:

Millet kendine ait topraklarda şerefli bir istiklal dâhilinde yaşamaya azmetmiştir. İstedığımız şey asgaridir. Bunun ötesi esarettir. Türk milleti diğer milletlere verilen hak, hayat ve istiklalinden esirgendiğini gördüğü için silaha müracaat mecburiyetinde kalmıştır. Son sulh teşebbüsü neticelenmese ve devletler bizi düşmanımızı Anadolu'dan def etmek için yalnız bıraksalar bile asgari mütalaamız değişmeyecektir (Tevhid-i Efkâr, 1922b:1).

19 Ekim 1922 tarihinde Refet Bey (Bele) komutasındaki Türk Ordusu, İstanbul'a girmiş, dört senelik esaretin nihayete erdiğini simgeleyen bu geliş İstanbul basınında da geniş yer bulmuştur. Velid Bey, bir milletin bütün fertlerinin yaşanan felakete bugünler için katlandığını, yapılan türlü fedakârlıkların sonunda bir gün kumandanın İstanbul'a geleceğine her kesimden insanın inandığını belirtmiştir. Refet Bey'i İstanbul ve Edirne'nin kurtuluş müjdecisi olarak nitelendirerek, kendisine gazaları için iyi niyet temennilerinde bulunmuştur (Tevhid-i Efkâr, 1922ç:1). Velid Bey, Türk kurtuluş mücadelesini, Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarını hararetle desteklemiştir.

Velid Bey, meclis sisteminin yapısı hakkında kendi gazetesindeki köşesinden bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Seçim ile iş başına gelen meclisin yerine getirdiği hizmetleri takdire şayan bulmuş ve sistemin işleyişi hakkında övgü dolu sözler sarf etmiştir. Ancak Padişah'ın halkına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyip hıyanetkar biri olduğunu belirten Velid Bey, bunun yanı sıra dahili ve harici düşmanların tehditlerine rağmen Mısak-ı Milli Kararlarını meclisin düzenleyip kabul etmesini milletin daima hayretle yadedeceğini belirtmiştir.

Meclis'i bugünkü hür ve müstakil yeni Türkiye'nin tek duvarı olarak nitelendiren Velid Bey'e göre, tarihin Meclis'e vermiş olduğu ağır ve mühim vazifelerin hepsi parlak bir şekilde neticelendirilmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923b:1).

3.2. Halk Fırkasının Kuruluşu ve Velid Ebuzyiya'nın Muhalif Kişiliğinin Ortaya Çıkması

Milli Kurtuluş Mücadelesinden Cumhuriyet'in ilanına doğru giden süreçte Velid Bey, Ankara Hükümeti'nin taraftarı ve destekçisi olmuştur. Ancak Cumhuriyet rejiminin gündeme gelmesi ile birlikte muhalif bir tavır takınmıştır. Bu bağlamda Dokuz Umdenin ilan edilip Halk Fırkasının kurulması, Velid Bey'in muhalif kişiliğinin ortaya çıkmasında bir nevi ara istasyonu teşkil etmektedir.

Aslında Velid Bey, Halk Fırkası meselesi ortaya atıldığında, ilk zamanlar bu konuda görüş beyan etmemiştir. Bunun sebebi ise milli dava sonuçlanıncaya kadar başka hiçbir mesele ile ilgilenmek istemeyişinde yatmaktadır. Velid Bey'in yazıları ele alındığında Halk Fırkası'nın kuruluş sürecini ilk başta olumlu karşıladığı ancak süreç ilerledikçe ve özellikle Cumhuriyet fikri kamuoyu tarafından yoklandıkça bu fırkaya cephe aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu konu ile ilgili görüşlerini içeren ilk makalesini 15 Ocak 1923 tarihinde *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde "Cezri Fikirler Memleketi Kurtarabilir Mi?" başlığıyla ele almıştır. Burada Halk Fırkasının pek doğru bir teşebbüs olduğundan bahsetmekle birlikte, İstanbul mebusu Ali Rıza Bey'in (İleri) Halk Fırkası ile ilgili makalesi Velid Bey tarafından ele alınmıştır. Ali Rıza Bey, makalesinin bir yerinde şu değerlendirmede bulunmuştur:

Mustafa Kemal Paşa yüksek bir şerefle meluf kalmayı ihtiyar etmeyip, milletin selameti uğrunda, onun sinesinde, memleketin müceddet, cezri fikir sahiplerinin başında mukadderat-ı memlekete nighban olmayı tasmira etmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923a:1).

Bu cümledeki "cezri fikir sahipleri" sözü Velid Bey'in dikkatini çekmektedir. Eğer "cezri" kelimesi Fransızca "radikal" kelimesinin karşılığı olarak kullanıldıysa o halde Halk Fırkası Fransa'daki Radikal Fırka'ya eşdeğer bir oluşum olarak karşımıza çıkacak görüşündedir. Fakat Velid Bey'in fırkanın hedef ve gayesi ile ilgili bu zamana kadar verilen bilgilerden anladığı kadarıyla, Halk Fırkası radikal bir mahiyet taşımamaktadır. Halk Fırkası'nın programını anlayabilmek için cezriliğin gerçekleştirilecek inkılâplardaki derecesini görebilmek gerekmektedir.

Halk Fırkası'nın ilan ediliş süreci yaklaştıkça fırkanın programı da belli olmuş ve Velid Bey tarafından bazı noktaları olumlu karşılanmasına rağmen bazı maddeleri de yazarın eleştirisine maruz kalmıştır. Fırkanın programında yer alan amaç ve işleyiş hakkındaki maddeler Velid Bey tarafından takdirle karşılanmış, özellikle Hâkimiyet-i Milliye'nin en büyük amacı teşkil ettiğinin dile getirilmesi, bu fırkaya karşı duranların da yaklaşmasını sağlayacağına vurgu yapılmıştır. Ancak her ne kadar programın başında Hâkimiyet-i Milliye'den bahsedilmiş olsa da programın ilerleyen kısmı Velid Bey açısından bu olguya ters maddeler içermektedir. Nitekim bu maddelerden biri gazetesindeki makalesine şu şekilde yansımıştır:

Meclis müzakerelerinde grup namına umumi reisden ve muavin olmak üzere intihab olunmuş işbu zevattan başka kimse söz söylemek selahiyetine haiz değildir. Diğerleri yerlerinden ve ufak cümleler, sualler ile umumi reis ve muavinleri dermeyeran ettikleri fikirleri teyid ederler (Tevhid-i Efkâr, 1923c:1). Velid Bey'e göre egemenliğin halka mâl edildiği bir yönetim şekli baz alınarak hazırlanan programda bu denli bir kararın alınması millet egemenliği anlayışına zıt bir neticedir.³⁸

Cumhuriyete karşı bir yayın politikası sergileyen yazar, bu konu hakkındaki ilk yazısını gazetesinin sürmanşetinden “Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?” başlığıyla ele almıştır. Mustafa Kemal'in *Neue Freie Presse* gazetesinin bir yazarına, Ankara'da verdiği demeçten alıntı yapılan yazı dizisinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğunun vurgusu yapılarak, yeni Türkiye'nin hükümet şeklinin Cumhuriyet, buna bağlı olarak merkezinin de Ankara olacağı belirtilmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923ç:1). Bu yazı dizisinde Mustafa Kemal'in resminin altına yazılan cümle dikkat çekicidir. Nitekim resmin altında şu ifadeler yer almaktadır: “Yeni beyanatına nazaran şekl-i hükümetin Cumhuriyet olmasını terviç ettiği anlaşılan Mustafa Kemal Paşa”.

Bu yazı dizisinden bir gün sonra bu kez kendi köşesinden “Cumhuriyet Bahsi de Nereden Çıktı?” diyerek okurlarına seslenen Velid Bey, Teşkilat-ı Esasiye'nin birinci maddesini okuduğu zaman ne kadar hayretler içerisinde kaldığını belirtmiştir. Özel ifadelerden kaçınmayarak ele aldığı yazısında 1 Teşrin-i Sani kararları ile beraber Hâkimiyet-i Milliye'nin en önemli savunucusu olduğunu ifade etmiş, o zaman Cumhuriyet kararının acele alındığını ve acele etmeden yeni rejimin belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yazar devamında, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun isminin değiştirilerek Kanun-i Esasi olduğunu bunun ise meşrutiyet, meşrutiyet'in de mutlakiyet demek olduğunu belirtmiştir. Mevcut şekl-i hükümeti bu kadar çabuk değiştirmeye gerek görmek yazarın garibine gitmiştir. Velid Bey'in son olarak yazdığı şu cümle çok manidardır: “Şekl-i hükümet tebdili gibi esaslı kararlar, âli ilgada bir meclis tarafından değil ve fakat bir meclis-i müessisan tarafından verilmek iktiza etmez mi?” (Tevhid-i Efkâr, 1923d:1).

³⁸ Bu dönem, Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bir ara dönem olarak görülebilir. Velid Bey, bu süreçte kendi gazetesindeki köşesinde gündem dışı konulara yer vermiş ve muhalif çizgisini tamamen terk etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. “Men-i Müskürat Kanunu İlga mı Edilecek?”, *Tevhid-i Efkâr*, 19 Ağustos 1923, “İngiliz Lirası Şekaveti”, *Tevhid-i Efkâr*, 20 Ağustos 1923.

Yazar ayrıca, Avrupa ve Amerika'daki bazı cumhuriyet modellerini ele almış, modern Türk demokrasisinin hangisi ile uyumlu olabileceğini sorgulamıştır. Makalesinde özellikle Fransız ve Amerikan modeli demokratik sistemleri şu şekilde değerlendirmiştir:

Bugün Ankara'da sessiz sedasız hazırlanan ve birdenbire meydana çıkarılan Cumhuriyet Kanun-i Esasi'si, mesela Fransız Kanun-i Esasisinden iktibas edildiyse, memlekete aşağı yukarı mülga Meşrutiyet şeklinde bir usul-ü idare tesis etmiş olacak ve ortada değişen şey yalnız Saltanat-ı Meşrute ismi yerine (Türkiye Halk Cumhuriyeti) isminin kaim olmasından ibaret bulunacaktır. Yok eğer Amerika Kanun-i Esasi'si iktibas edilecek olursa o vakit büsbütün çıkmaz bir yola sapılacak demektir. Çünkü Amerika Kanun-i Esasisinde Reis-i Cumhura bahşedilmiş olan hukuk, Avrupa'da saltanatla idare edilen bağızı hükümetlerde hükümdarına verilmiş olan hukuktan çok ziyade ve çok müstebidanedir.

Cumhuriyet'in ilanına giden süreçte Velid Bey; Altı ayda bir şekl-i hükümeti ve ünvan-ı hükümeti değiştirmeye kalkışmak, haftada iki defa kirli çamaşır değiştirmeye benzemez. diyerek her geçen gün üslubunu sertleştirmiş ve yeni rejime yönelik muhalif yönünü ortaya koymuştur. Bu yeni modelden altı ay sonra tekrardan rejim değişikliği meselesinin gündeme geleceğine ve bunun süreklilik arz edeceğine inanmaktadır (Tevhid-i Efkâr, 1923e:1).

Cumhuriyet ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin arasında bir fark olmadığı yorumları üzerine çok sert tepki gösteren Velid Bey, bu görüşü desteklememektedir. İsim değiştirmekle hiçbir idari farkın olmayacağı ortada ise Milli Mücadeleyi yürüten bu hükümetin, isminin şerefine hürmet gösterilerek muhafaza edilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923f:1).³⁹ Velid Bey, Cumhuriyet ilan edilmeden önce bu sistemin getirileri hakkında da bazı eleştirilerde bulunmuştur. Yazar, bu bağlamda:

Reis-i Cumhur'a herhangi bir kanunu önce bir ay müteakiben iki ay toplamda ise üç ay reddetmek hakkı bahs olunur. Meclisin müddet-i ictimaiyesi ise bir senede dört ay olmak üzere tayin edilmiş bulunur. Şu halde Reis-i Cumhur isterse beğenmediği herhangi bir kanunu bir devre-i ictimaiyede akim bırakılabilecektir. Çünkü bir kere üç ay müddetle kanunun müzakere edilmesine Cumhuriyet Kanun-i Esasi'si mucibince mani olmak hakkına haizdir. Müddet-i ictimaiyenin mütebaki bir ayında da pek tabii olarak bazı tehirat vukua gelir. Kanunun müzakere ve kabulü mümkün olamaz. Bu suretle

³⁹ Asım Us anılarında Velid Bey'in kendisine "Mustafa Kemal Paşa Cumhuriyet ilan etse galiba sen hiç ses çıkarmayacaksın." dediğini, kendisinin ise "Bugünkü Büyük Millet Meclisi hükümeti Cumhuriyetten başka bir şey mi?" diye cevap verdiğini yazmıştır. Ancak Velid Bey bu görüşe katılmamaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Us, a.g.e., s. 80.

Hâkimiyet-i Milliye'yi temsil eden meclisçe neşrinde faide görülen kanunları tanzim ve ısdara imkan kalmaz.

O güne kadar Meclis'in egemenliği tartışma götürmez bir şekilde kabul edilmiş iken, ilk kez bu egemenlik konusu tartışma konusu edilmektedir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi Velid Bey, yeni yasa düzenlemesi ile Cumhurbaşkanına verilen yetkilerin meclisin işlerliğine set çektiği ve milletin düşüncelerini açıklayacak siyasi mekanizmalardan yoksun bırakıldığı görüşünü savunmaktadır. Yazısının devamında ülkenin kurtuluşuna büyük katkıları bulunan Mustafa Kemal'i uyararak eğer idare işlerinde Milli Mücadeledeki gibi aynı derecede mukadder ve fedakar kişileri örgütlemeyi başarırsa gerek sulh meselesi gerekse devlet yönetiminde muvaffakiyet elde edilebileceğini dile getirmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923g:1).

Cumhuriyet'in ilan ediliş tarihi yaklaştıkça eleştirilerinin dozajını daha da arttıran yazar, "Cumhuriyet Katarı Şimdilik Yerde Sayıyor!" başlıklı yazı dizisinde Ankara İstasyon Binasındaki çalışmaların yanı sıra Ahmet Ağaoğlu ve Ziya Gökalp gibi kişileri, alaycı bir üslupla eleştirmiştir. Yazı dizisinde yer alan yazıda;

Ankara İstasyonunda hazırlanan Cumhuriyet katarı, Ağaoğlu Ahmet ve Ziya Gökalp Beyler gibi iki üstat makinistin elinde düdükle çalarak, duman saçarak, istem savurarak dehşetli bir sürat katarı gibi gider görünür. Fakat hakikat-i halde bütün patırtıya rağmen Cumhuriyet treninin muntazam ilerimi yoksa gerimi gittiği pek anlaşılamadı. sözleri ile Cumhuriyet'in ilanı için yapılan çalışmaları eleştirmiştir. Diğer taraftan da Muhterem makinistler Hâkimiyet-i Milliye'yi kazaya uğratmadan Cumhuriyet katarını yine tekrar istasyona soksalar çok iyi ederler (Tevhid-i Efkâr, 1923ğ:1). diyerek Cumhuriyet fikrine yönelik eleştirel bakış açısını bir kez daha ortaya koymuştur.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden bir gün önce Anadolu Ajansı'nda verilen habere göre Cumhuriyet'in ilanı hakkındaki haberlerin henüz mevsimsiz olduğu ve meselenin esasları uzun uzadıya gerek fırka komisyonunda gerekse mecliste değerlendirilerek ilan edileceği belirtilmiştir (İSAM, ZE.8.358). Ancak bir gün sonra Cumhuriyet'in ilan edilmesi Velid Bey'in hiç de hoşuna gitmemiştir. Bu işin aceleye getirildiğini düşünmektedir.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi iktidara yakın basında coşkuyla ve sevinçle karşılanmıştır. Ancak İstanbul basınında *Tevhid-i Efkâr*, *Tanin*, *Vatan* gibi

gazetelerde Cumhuriyet’i tenkit eden yazılar kaleme alınmıştır. Bu yazılarda genellikle Büyük Millet Meclisi hükümeti sistemi övülmüş, yeni rejimin getireceği konjonktür eleştirilmiştir.

Velid Bey, her ne kadar Cumhuriyet’e karşı muhalif bir tutum sergilemiş olsa da babası Ebuzziya Tevfik bu rejimi desteklemektedir. Nitekim Ebuzziya Tevfik’in, Cumhuriyet idaresi hakkındaki görüşlerini içeren sözleri şu şekildedir:

İdare-i Cumhuriyede padişah, imparator, sadrazam, hariciye nazırı falan yoktur. Memleketin padişahı, imparatoru, kralı, sadrazamı hep ahali-i memlekettir. İdare-i Cumhuriyede bir nice milyon halk birkaç şahs-ı menfaatperestinin hüküm ve keyfine esir olmayıp bay ve gedâ herkes hukuk-u hürriyetini muhafazada âzâdedir (Tevetoğlu, 1968:946).

Velid Bey, yeni rejimin ilan edilmesi ile beraber Reis-i Cumhur olacak kişinin hem devlet başkanı, hem meclis başkanı, hem de kabinenin başı olmasını eleştirmiştir. Mustafa Kemal’in bu yetkileri memleketin hayır ve selameti için kullanacağından şüphesi olmadığını dile getiren yazar, bu makama layık olmayan bir kişi geldiğinde eline geçecek bu kuvvetleri suistimal etmeyeceğini kim garanti edebilir? şeklindeki soruyu okuyucularına yöneltmiştir. Bu sebepten dolayı Halk Fırkası mensuplarına “Efendiler istical ediyorsunuz, iyi düşünün” demekte tereddüt etmemiştir (Tevhid-i Efkâr, 1923h:1). Burada Velid Bey, yapılan işin sadece bir isim değiştirmekten ibaret olduğunu söyleyerek, Cumhuriyet’i ilan etmenin aceleye getirilmiş bir hareketin eseri olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Aslında Velid Bey, Mustafa Kemal’in “diktatör” olacağından büyük bir endişe duymaktadır. Zira ona göre yeni sistem tek adamlığa doğru evrilmektedir. Otoriter bir yönetime doğru gidilen bu anlayışta Cumhuriyet olgusu bir kılıf olarak kullanılmaktadır. Bunun en önemli ispatı ise Reis-i Cumhur’un aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Reisi olarak hükümet içerisinde de yer almasıdır. İlkelerinde halka mâl edilecek bir sistem vadeden Mustafa Kemal’in bu denli bir yaklaşımı desteklemesi, Velid Bey’in meşruti sistemi savunmasına ve Mustafa Kemal’e karşı cephe almasına neden olacaktır. Mustafa Kemal, bu düşüncelerin “diktatörlük” hevesi olarak yorumlanabileceğini fark etmiş ve bu anlayışı önlemek amacıyla, Doğu seyahati sırasında Amasya’da şu sözleri söylemiştir:

Sizden olan bir şahsa sizden fazla önem vermeyiniz. Her şeyi milletin bir ferdinin şahsiyeti üzerinde toplamak, geçmişe, hale, yarına ait topluluk meselelerinin aydınlatılmasını, bu yüksek ictimai toplumun mütevazi bir

şahsiyetinden beklemek elbet ki doğru değildir. İzinizden bir şahsı çok sevebilirsiniz, fakat bu sevgi, milli varlığınızı herhangi bir şahsa bağlamaya sizi sevk etmemelidir. Bunun aksine hareket kadar büyük bir hata olamaz. Benim içim rahattır, iftihar duyuyorum, çünkü mensup olduğum büyük milletin böyle bir hataya bir daha sapmayacağı hakkında tam güvenim vardır (Yalman, 1970:134-135).

Görüldüğü üzere aslında İstanbul basınının neye karşı olduğunu anlamak pek de mümkün değildir. Hâkimiyet-i Milliye esasına karşı olmamak, ama Cumhuriyet'e karşı olmak, ya da Mustafa Kemal'e karşı olmamak fakat getireceği yönetim sistemine karşı olmak gibi bir kargaşa içerisinde eleştiriler yöneltmiştir. Bu fikirlerini beyan ederken aynı sütunların devamında İstanbul'da yapılan ve kendisinin katılmadığı Cumhuriyet şenliklerinin verilmesi de bir çelişki halinde kendini göstermektedir (Baran, 1999:641).

Velid Bey'in başını çektiği basın, muhalif kesimi tarafından ortaya konulan bu tavır, Mustafa Kemal tarafından Söylev'de cevaplandırılmıştır. "Gazeteci Efendi" olarak nitelendirdiği ve ismini dahi zikretmek istemediği eserinde, Velid Bey'in yeni rejime karşı göstermiş olduğu alaycı yaklaşım ile Cumhuriyet'i desteklemediği ve bu rejime karşı bir alakasının olmadığı görüşündedir (Atatürk, 2006:553).

Halk Fırkası'nın kurulması süreciyle başlayan ve Cumhuriyet olgusuna karşı tam olarak kendisini gösteren İstanbul basınının muhalif tavrı, ilerleyen süreçte halifeliğin kaldırılmasını da sorgulayacak, bu çerçevede muhalif yönün ivmesi, yeni yapılacak olan inkılaplara doğru bir eğilim teşkil edecektir.

3.3. Lozan Görüşmeleri ve Velid Ebuuzziya

Yeni Türkiye'nin gündemini iç siyasette yeni rejim tartışmaları meşgul ederken, diğer taraftan dış siyasette de Lozan meselesi ele alınmaktadır. Mudanya Mütarekesi sonrası kesin barış görüşmelerinin yolu açılmış, böylece İsviçre'nin Lozan şehrinde görüşmeler başlamıştır.

Velid Bey, Lozan'a giden Türk heyeti içerisine gazeteci sıfatı ile katılmıştır. Burada yer almasını sağlayan en önemli husus zamanının önemli gazetecilerinden biri olması ve Milli Mücadeleye sunduğu katkılardır. Bu konferansa

gazetecilerden Velid Bey'in yanı sıra Ahmet Cevdet (İkdam), Hüseyin Cahit (Tanin), Ali Naci ve Necmettin Sadık (Akşam) ile Ahmet İhsan gibi kişiler katılmışlardır. Bu gazeteciler, Lozan'daki görüşmeleri takip etmiş ve konferanstaki gelişmeleri gazetelerine aktarmışlardır.⁴⁰

Lozan Konferansında Türk heyeti içerisinde gazetecilerin de yer almasının bazı amaçları söz konusudur. Nitekim bu amaçların başında gelen husus, gazetecilerin Türk tezini savunmaları ve gazetelerinde bu tezi savunacak neşriyatlara yer vermeleridir. Lozan Konferansı ikinci başkanı Dr. Rıza Nur, bu konu hakkındaki bir demecinde, konferansta Türk heyeti tarafından bazı konuların, memleket için fayda sağlayacağı düşüncesiyle gazetelerde yayınlanmasının istenildiğini, heyetteki gazetecilere bu konu hakkında türlü ricalarda bulunulduğunu, ancak Velid Bey dışında hiç kimsenin bu fikri sıcak karşılamadığını dile getirmiştir (Kandemir, 1955). Velid Bey, Türk Heyeti'nin direktiflerini göz önünde bulundurarak gazetesinde türlü neşriyatlara yer vermiştir.

Heyetteki gazeteciler arasında birinci ağızdan haberalma rekabeti söz konusudur. Bu rekabet sürecin başından sonuna kadar aynı hırs ve şehvetle devam etmiştir.⁴¹ Bu durum Velid Bey'in Lozan Mektuplarına da konu olmuştur. Nitekim mektubunda gazetecilerin tamamı arasında bariz bir rekabetin söz konusu olduğunu dile getirmiş, bir gazetecinin heyetten biri ile görüştüğünü görenlerin, kendilerini atlatacağı düşüncesiyle telaşa kapıldıklarını dile getirmiştir (Temiz, 2007:22).

Heyetteki, gazetecilerin haberlerine bakıldığında haberler arası uyuşmazlığın olduğunu dile getiren Velid Bey, bunun sebebi olarak da yaşanan bilgi kirliliğini göstermektedir. Ancak bu konuda gazetecileri suçlamamakta ve kendilerini kabahatli göstermeyi doğru bulmamaktadır⁴² (Temiz, 2007:86).

⁴⁰ Velid Bey, *Tevhid-i Efkar* gazetesinde "Lozan Mektupları" başlığıyla konferanstaki gözlemlerini içeren yazılar yayınlamıştır. Bu mektuplar hakkında daha fazla bilgi için bkz. Temiz, a.g.e.

⁴¹ 23 Numaralı dipnotta Lozan'da bulunan gazeteciler arasındaki rekabeti açık ortaya koyan bir hadise ele alınmıştır.

⁴² Velid Bey, kendi gazetesine yansıyan yanlış haberi de burada dile getirmiştir. Bu yanlışlığın sebebini telgrafın muhtelif merkezlerden geçmesine bağlamaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Temiz, a.g.e., s. 87.

Velid Bey konferansın gidişatından başlayarak gerçekleştirdiği bir dizi değerlendirmelerde barışın tesis edilmesinin mümkün olmadığını dile getirmiş, karamsar bir yapıya bürünmüştür. Bunun gerekçesi olarak da İtilaf kuvvetlerini göstermiştir. Nitekim Lozan Konferansının birinci devresini incelediğimizde ortaya sunulan Türk tezinin İtilaf güçleri tarafından kabul görmediği ve Sevr'in biraz daha yumuşatılmış halinin Türk Heyetinin onayına sunulduğu görülmektedir. Baktığımızda olaylar Velid Bey'in tahmin ettiği gibi cereyan etmiş ve iki taraf arasında uzlaşma sağlanamayarak konferansa ara verilmiştir. Konferansın ikinci celsesinde tüm meseleler yeniden ele alınmış ve 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması kararlaştırıldığında Velid Bey, *Tevhid-i Efkâr* gazetesindeki "Lozan Mektupları" başlıklı yazı dizisinde okurları ile duygularını şu şekilde paylaşmıştır:

Lozan sulhü nihayet bir emr-i vâki oldu. 9 sene evvel bir Kurban Bayramında Harb-i Umûmiye girmiştik, 9 sene sonra yine bir Kurban Bayramında harb hitam bularak sulhe kavuşuyoruz (Temiz, 2007:487).

Velid Bey, İsmet Paşa'yı bu başarısından dolayı övmüş, barışın tesis edilmesinden duyulan memnuniyeti şu sözleriyle dile getirmiştir:

Avrupa'yı böyle bir vesika tanzim ve imzasına mecbur eden âmil, mücahede-i milliyemiz olmuş ve Ankara'nın son zamanlarda tekrar gösterdiği azim ve celâdet ve İsmet Paşa'nın burada ibraz eylediği metânet ve dirayet nihayet memleketimize temin-i sulh etmiştir. Mücâhedemizin en kıymetdar kumandanlarından biri olan İsmet Paşa, Yunanlılara karşı harb zaferlerini istihsâl eylediği gibi burada (Lozan'da) da bütün Avrupa'ya karşı sulh zaferini kazanmış, binâenaleyh "hem harb gazisi, hem de sulh gazisi" ünvanına bihakkin kesb-i liyâkat etmiştir (Temiz, 2007:498).

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanacağı salona İngiliz Baş Delegeşi Lord Curzon tarafından foto muhabirlerinin alınması yasaklanmış ve buna yönelik direktif verilmiştir. Lord Curzon, imza töreninin fotoğraflar ile belgelenmesini istememektedir. Bunun üzerine İsmet Paşa eğer Türk foto muhabirlerine izin verilmezse imzaya gelinmeyeceğinin bildirilmesi üzerine sadece Türk gazetecilerin fotoğraf çekmesine izin verilmiştir. Türk heyetindeki gazeteciler arasında fotoğraf makinesi bulunan tek gazeteci Velid Bey'dir. Lord Curzon'un türlü oyunlarına rağmen Velid Bey, imza merasiminin fotoğraflarını çekmeyi başarmıştır (Baban, 1978:36).

Lozan Barışının önemli bir siyasi zafer olduğunu anlayabilmek için Sevr ile mukayese etmek yeterlidir. Türk tarihinde bir dönüm noktasını teşkil eden Lozan Türk milletinin mevcudiyetinde önemli bir devreyi teşkil etmiştir. Lozan ile Şark Meselesi ortadan kalkmış, bu yönüyle Türk ve İslam dünyası için kurtuluş örneği oluşturmuştur.

3.4. İstiklal Mahkemeleri Süreci

Lozan Barışının imzalanması ile birlikte tam istiklal ve tam bağımsızlığını sağlayan Türkiye’de, Kemalist reformlar gündemi uzun bir süre meşgul edecektir. Zira İzmit’te gazeteciler ile gerçekleştirilen basın toplantısında Mustafa Kemal, yapacağı inkılâplar hakkında katılımcıları bilgilendirerek, desteklerini veya hiç değilse yapılacak olan devrimlere karşı çıkmamalarını sağlamak isteyip bu konuda gazetecileri uyardığını yukarıda belirtmiştik. Devrimler gerçekleşinceye kadar basının muhalif bir tavır takınmasını istemeyen Mustafa Kemal’in bu uyarıları, bazı basın mensupları tarafından ciddiye alınmamış, dönemin kamuoyu oluşturan başlıca altı İstanbul gazetesinden *Tanin* (Hüseyin Cahit), *Tevhid-i Efkâr* (Velid Ebuuzziya) ve *Vatan* (Ahmet Emin Yalman) gazetelerinin Ankara’ya muhalif tavırları devam etmiştir (Öngider, 2003:68). Bunun üzerine İstiklal Mahkemeleri basın üzerinde bir gözdağı aracı olarak kullanılmıştır.⁴³

Cumhuriyet tarihinde İstiklal Mahkemeleri iki dönemde ele alınmaktadır. 1920-1923 yılları arasında faaliyet gösteren I. Dönem İstiklal Mahkemeleri, Milli Mücadele dönemindeki asker kaçaklarını ve TBMM yönetimine karşı çıkanları yargılamak üzere kurulan, Cumhuriyet’in ilanından sonra da vatana ihanetle suçlananların yargılanması için faaliyet gösteren mahkemelerdir. İstiklal Mahkemelerinin II. Dönemi olarak niteleyebileceğimiz 1923-1927 yılları arasında kurulan İstiklal Mahkemeleri ise muhalif gazeteciler ile saltanat ve hilafet gibi inkılâp aleyhtarı olarak nitelenen davaların görüldüğü mahkemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴

⁴³ O dönemde, İstiklal Mahkemesi’nin yetki alanı meselesi mecliste görüşülmüş, özellikle Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Rauf Bey, gizli celselerdeki sözlerinin çarpıtılarak *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınlanmasından oldukça şikayetçidir. Daha fazla bilgi için bkz. Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 171-176.

⁴⁴ Bu dönemdeki İstiklal Mahkemelerinin ortaya çıkış sürecini ve yapısını daha derinden irdelemek için bkz. Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri: 1923-1927*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975.

İkinci dönem İstiklal Mahkemeleri'nde siyasi tarihimize "Gazeteciler Davası" olarak geçen iki yargılama vakası meydana gelmiştir. (Fergan ve Gün, 2002:24). Birinci yargılamanın gerekçesi Hint Müslümanlarını temsil eden Ağa Han ve Emir Ali'nin, dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektuptur. Nitekim bu mektup henüz Ankara'ya ulaşmadan İstanbul matbuatında *Tevhid-i Efkâr*'ın da aralarında bulunduğu bazı gazetelerce yayınlanmıştır. (Alkan, 1993:56). Bu mektupta Ağa Han ve Emir Ali, halifeliğin kaldırılmaması için Ankara Hükümeti'nden ricada bulunmaktadır (Tevhid-i Efkâr, 1923j:1). Olayın perde arkası ise Velid Bey dahil diğer üç gazetecinin de hilafet makamının olduğu gibi muhafazasını istediği gerçeğidir. Muhalif gazetecilerin görüşüne göre hilafetin korunması, İslam dünyasında Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük avantaj ve saygınlık kazandırabilirdi.

Gazeteciler 9 Aralık 1923 tarihinde gözaltına alınmış, 11 Aralık'ta tutuklanmalarına karar verilmiştir (Aybars, 1982:40). Böylece Cumhuriyet Dönemi'nin ilk İstiklal Mahkemesi süreci başlamıştır. İddianameyi okuyan Savcı, Ağa Han ve Emir Ali tarafından İsmet Paşa'ya gönderilen mektubun, İsmet Paşa'nın eline geçmeden gazetelerde yayınlanması sebebiyle tutuklu bulunan gazetecilerin Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesine göre cezalandırılmalarını istemiştir (Alkan, 1993:58).

Velid Bey'e, Ağa Han ve Emir Ali'nin mektubunu ne şekilde yayınladığı sorulduğunda Velid Bey şu yanıtı vermiştir;

Ağa Han'ı tanımam. İsmi ara sıra gazetelerde gördüm. Londra'da oturduğunu zannederim. Mektup postadan gelmiştir. Kendim açtım. Fakat neşirini nasılsa unuttum. Ertesi gün diğer gazetelerde gördüm. Mektubu *Tanin*'den iktibas ettim. Ağa Han'ın son hareketini hoş görmüyorum (Türker, 2000:158).

Velid Bey ayrıca yaptığı bir diğer savunmasında ise Kurtuluş Savaşı döneminde Ağa Han ve Emir Ali'nin Türkiye'yi desteklediğini, Avrupa'da o zaman çıkan yazılarının çeşitli zamanlarda tercüme edilerek gazetesinde yayımlandığını, daha sonra desteğini çekmesi üzerine, kendisinin *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin 2, 3 ve 6 Ağustos 1923 tarihli sayılarında⁴⁵ yazdığı baş makaleleriyle karşı eleştiride bulunduğunu ve adı geçen mektubun da hiçbir art niyet taşımadan

⁴⁵ Velid Bey'in savunmasında bahsettiği makaleler şunlardır: "Ağa Han'ın Âlem-i İslâm'a Beyannamesi", *Tevhid-i Efkâr*, 2 Ağustos 1923; "Ağa Han'ın Beyannamesi", *Tevhid-i Efkâr*, 3 Ağustos 1923; "Ağa Han Kimdir?", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Ağustos 1923.

yayınlandığını söylemiştir (Aybars, 1982:43). Mahkemenin son celsesinde yaptığı savunmasında ise “Cumhuriyet’in ilkesi adalet olduğuna göre, adalet istiyorum” demiştir (Türker, 2000:161).

Yapılan yargılama sonucunda, başlı başına suç unsuru olan adı geçen mektubun yayınlanmasında gazete sahiplerinin ve müdürlerinin kasıtlı bir amaçları görülmediğinden, iddianın ileri sürdüğü cezalandırma isteği yerinde görülmeyerek, tüm gazetecilerin beraatine karar verilmiştir (Aybars, 1982:47). Karar sonrası *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde “Beraat Kararı ve Hürriyet-i Matbuat” başlığıyla verilen haberde İstiklal Mahkemesinin aldığı bu karardan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir (Tevhid-i Efkâr, 1924a:1).

Kalkavanoğlu’na (2011:156). göre Cumhuriyet rejimi ile yönetilen bir devletin, hür olması gereken gazetelerinin, ülkenin başvekiline yazılıp birer sureti bütün basına dağıtılmış olan bir mektubunu yayınlamış olmaları böyle bir rejimde suç sayılmamalıdır. Velid Bey, yaşanan bu durum karşısındaki düşüncelerini şu ifadeyle belirtmiştir:

Gazetecilikten yalnız bir nimet bekledim. O da milli hükümet, millet ve memleketim tarafından takdir edilmektir. Gazetecilik hayatımın en büyük mükafatı, yazılarımın ve hizmetlerimin milli mücadele büyükleri tarafından takdir edilmesidir, fakat İstiklal Harbi esnasında üzerime düşen vazifelerin hepsini en ufak bir zaaf göstermeksizin yaptıktan sonra, yerden göğe kadar hakkım olan nimetler yerine, günün birinde ne sebeple olursa olsun, bir İstiklal Mahkemesi huzuruna maznun sıfatıyla çıkarılmayı katiyen beklemezdim (Kandemir, 1955).

Gazetecilerin ilk defa İstiklal Mahkemeleri’nde yargılandığı bu dava İstanbul Basını ile Ankara Hükümeti arasındaki ilk ciddi güç gösterisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ankara Hükümeti’nin burada vermek istediği mesaj otorite kaynağının kim olduğunun matbuat camiasına hatırlatılması ve Türk Devrimi’nin kararlılığının gösterilmesidir. Bu dönemde ve ilerleyen süreçte matbuatın serbestliği, iktidar ile olan ilişkileriyle paralellik teşkil edecektir.

Gazetecilerin ikinci kez yargılanmasının sebebi ise Şeyh Sait’in gerçekleştirdiği ayaklanma sonrası yargılanma sürecinde, ayaklanmaya gerekçe olarak basın faktörünü öne sürmüş olmasıdır. Bu isyanda basının etkisinin büyük olduğuna değinerek özellikle *Sebilürreşad* dergisi ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerinin etkisinde kaldığını belirtmiştir. Ayrıca emekli Binbaşı Kasım Bey, bu bilgileri

doğrulamanın yanı sıra ayaklanmaya neden olan gazetelere *Tok Söz* ve *Son Telgraf*'ı da eklemiştir (Türker, 2000:237).

Şeyh Sait ve Kasım Bey'in açıklamaları üzerine mahkeme, savcılıktan bir açıklama istemiştir. Bunun üzerine durumun açıklığa kavuşturulması için adı geçen gazete koleksiyonlarının incelenmesi ve ondan sonra karara varılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, savcılığın bu kararına rağmen *Tevhid-i Efkâr* Başyazarı Velid Bey, *Sebülirreşad* Başyazarı Eşref Edip, *Tok Söz* Başyazarı Abdülkadir Kemali, *Son Telgraf* yazarlarından Fevzi Lütfi ve Sadri Ethem Bey'in tutuklanarak yargılanmalarına, belirtilen dergi ve gazete koleksiyonlarının getirilip incelenmesine karar verilmiştir (Aybars, 1982:188) Tutuklanan gazeteciler önce Diyarbakır'a buradan Elazığ'a sevk edilmişlerdir. Bu arada İstiklal Mahkemesi 11 Ağustos günü, *Vatan* Gazetesi'nin geçici olarak kapatılmasına, Ahmet Emin, Ahmet Şükrü, Suphi Nuri ve İsmail Müştak'ın da tutuklanarak Elazığ'a yollanmalarına karar vermiştir (Aybars, 1982:189).

Ahmet Emin Bey, anılarında Elazığ'a gönderilen ilk gazetecilerin kendileri hakkında mahkemeye baskı yaparak, aynı muhalif tavırları onların da sergilemesine rağmen neden bir tek kendilerinin tutuklandıkları sorusunu öne sürmeleri üzerine bu tutuklanma kararının alındığını iddia etmektedir (Yalman, 1970:171).

Bu havada başlayan "İkinci Gazeteciler Davası", 13 Eylül 1925'e kadar devam etmiştir (Türker, 2000:239). Bu sürece Ankara Hükümeti ile İstanbul Matbuatı arasındaki ikinci hesaplaşma süreci de denilebilir. Cumhuriyet'in ilanı sürecinden ele alınan tarihe kadar gazetecilerden yeni rejime, yeni rejimin getirdiği konjonktüre ve bu rejimin baş aktörlerine karşı devam eden muhalif tutumun hesabı sorulmaktadır.

Velid Bey'e ilk muhakemesinde hilafet ve tesettür hakkındaki fikirleri sorulmuş, bunun üzerine Velid Bey şu cevabı vermiştir:

Hilafet meselesi maziye karışmıştır. Mademki, Büyük Millet Meclisi tarafından yapılan kanunlar geçerlidir ve kanun kesinlik kazanmıştır; ben de her Türk gibi hürmetle kabul ederim. Millî hâkimiyet taraftarıyım. Bunu Cumhuriyet idaresinin sağladığına inanıyorum. Tesettür meselesine gelince; bu, zamanın ve şartların icabına göre hallolunacak bir meseledir (Fergan ve Gün, 2002:102-103).

Tutuklu bulunan gazeteciler duruşmaların son günlerinde Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'e telgraf göndererek aflarını istemişlerdir.⁴⁶ Bu telgrafi alan Mustafa Kemal, İstiklal Mahkemesi Başkanlığı'na bir telgraf göndererek; kendisine gönderilen yazıda, Cumhuriyet'e ve rejime bağlılıklarını, pişmanlıklarını açıklayarak aflarını isteyen gazetecilerin, bu davranışlarının dikkate alınmasının uygun olacağını belirtmiştir (Aybars, 1982:191).

Bu telgrafın tesiriyle alınan kararla halkı isyana teşvik ve isyanla ilgilenmek suçlarından tutuklu bulunan Velid Bey, yapılan yargılama sonucu hakkındaki tüm suçlamalardan beraat etmiştir (Türker, 2000:241). Böylece gazetecilerin duruşması, özellikle af edilmeleri için gönderdikleri telgrafın tesiriyle lehlerine sonuçlanmıştır.

İsyan bahane edilerek rejime muhalif bir tavır içerisinde olan İstanbul matbuatının önemli temsilcilerinin Elazığ'a getirilip yargılanması ve Mustafa Kemal'in cevabi telgrafi üzerine bu kişilerin salıverilmesi İstiklal Mahkemelerinin siyasi durumlardan etkilendiğinin en açık bir göstergesidir. Olağanüstü bir duruma karşılık kendilerine geniş yetkiler verilmiş olan İstiklal Mahkemeleri, bu yetkileri mevcut siyasi otoritenin istek ve arzularına yönelik kullanmaktan çekinmemiştir.

⁴⁶ Tutuklu bulunan gazetecilerin birçoğu bu telgrafın gönderilmesi gerektiğine ve kurtuluş çaresinin bu telgraftan geçtiğine inanmışlardır. Ancak Velid Bey, bu telgrafi göndermekte uzun bir süre diretmiştir. Suçlu olmadığı için merhamet etmek istememektedir. Sürecin sonunda tutuklu bulunan arkadaşlarını düşünerek bu telgrafa imzasını atmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Eşref Edip Fergan ve Fahrettin Gün, *İstiklâl Mahkemelerinde Sebilürreşad'ın Romanı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002. s. 185-192. İstiklal Mahkemesine çıkan gazeteciler tarafından Mustafa Kemal'e gönderilen telgrafi incelemek için bkz. "Gazeteciler Tarafından Reis-i Cumhura Gönderilen Telgraf Sureti", *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1925.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışma imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin kritik dönemlerini yaşamış, gerek kendi gazetesindeki yazıları, gerekse ulusal direnişte üstlendiği roller bütününde yararlılıklar göstermiş bir gazetecinin, yeni rejime ve genç cumhuriyetin kurucu kadrosuna karşı takındığı muhalif tavır ile yeni rejimin getirmiş olduğu konjonktüre karşı olan duruşunu kapsamaktadır.

Velid Bey, *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin baş sahibi ve yazarıdır. Döneminin önemli gazetecileri arasında yer almış, gazetesinin “Bend-i Yevmî” isimli köşesinden Milli Mücadele’nin sözcülüğünü yapmış ve önemli katkılar sağlamıştır. Basına olan katkılarını ele aldığımızda önemli çalışmalar gerçekleştiren Velid Bey, getirdiği yenilikler ve çalışma azmiyle bugün de basın camiasında saygı duyulan ve örnek teşkil eden bir gazeteci olmuştur.

Mondros Mütarekesinin getirmiş olduğu işgal günlerinde Osmanlı ülkesindeki bazı aydınlar ile birlikte kurtuluşun çarelerini aramış ve kendi gazete idarehanesinin merkez olarak kullanıldığı M.M. Grubu’na üye olmuştur. Bu grup çatısı altında aktif bir şekilde görev alan Velid Bey, askeri mühimmat sıkıntısı çeken Anadolu’ya son derece mühim sevkiyatlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca İtilaf Devletlerinin İstanbul Hükümeti ile ortaklaşa hareket ederek basını sansür baskısı altına aldıkları bir ortamda ulusal direnişe kendi gazetesindeki köşesinden destek vermiştir. Yazılarına baktığımızda İstanbul Hükümetine muhalif tavrıyla dikkat çeken dönemin Matbuat Cemiyeti Başkanı Velid Bey, Milli Mücadele hakkında kamuoyu oluşturmak ve Türk halkının doğru bir şekilde bilgilendirilmesini sağlamak hususlarında başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Ulusal direnişe destek veren basın kuruluşlarına yönelik baskılar karşısında Velid Bey’in Fransız Sefarethanesi ile sürekli bir ilişki içerisinde bulunduğunu arşiv belgelerinden tespit etmekteyiz. Fransızlar, İstanbul basınına temsilen Velid Bey’i muhatap almış, kendisiyle defalarca kez görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerin gerekçesi ise Fransızların işgaller sırasında halkı galeyana getirecek yazıların kaleme alınmasını istememesi ve barış döneminde ise süreci baltalayıcı

makale ve yazıların gazetelerde yer almasından duydukları endişe olarak açıklanabilir.

İşgal günlerinde Osmanlı aydınları ülkenin geleceği için büyük bir kaygı ve endişe içerisinde kurtuluş çaresi aramış, çözüm olarak mandaterlik sistemini benimsemişlerdir. Dönemin mandaterlik sisteminde popülaritesi en yüksek konumda bulunan İngiltere, son elli yılda güttüğü politika göz önüne alınarak Osmanlı aydınları tarafından tercih edilmemiştir. Bunun üzerine ABD mandaterliği gündeme gelmiş, bu amaçla Wilson Prensipleri Cemiyeti kurulmuştur. Velid Bey bu cemiyete üye olmuş ve yukarıda değerlendirilen bir dizi çalışmalara imzasını atmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi ise Wilson Prensipleri Cemiyeti tarafından ABD Başkanı Wilson'a gönderilen mektuptur. Bu mektupta Osmanlı aydınları ABD Mandası için başvuruda bulunmuştur. Velid Bey'in de bu mektupta imzası bulunmaktadır. Bizce Osmanlı aydınlarının ABD mandaterliğini benimsemesinin en önemli sebebi siyasi alanda Türkiye ile ABD arasında İngiltere kadar kötü bir sürecin yaşanmamış olmasından ibarettir. Ancak zamanla bu fikirlerinin tam bağımsızlık idealine ters düştüğünü gören Osmanlı aydınları, Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Mücadele'ye destek vermişlerdir. Ayrıca Velid Bey, ılımlı bir yapısı olan ve ulusal direnişi destekleyen Pierre Loti Cemiyetine de üye olmuş ve cemiyetin bir dizi faaliyetlerinde aktif bir şekilde görev almıştır.

Ele alınan dönemde işgal güçleri, ulusal direnişe destek verenleri etkisiz hale getirebilmek için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Dönemin padişahı Vahdettin ile Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın kendilerine karşı muhalif bir tutum sergileyen ve İttihatçı kökenden gelen milliyetçi zümreyi tasfiye etme düşüncesi, İngilizlerin emelleriyle birleşmiş ve bunun sonucunda Osmanlı ülkesinde milliyetçi avı başlamıştır. Velid Bey'in Milli Mücadele'yi destekleyen tutumu İtilaf kuvvetlerinin hoşuna gitmemiş ve Şehzadebaşı Karakolu hadisesindeki halkı galeyana getirebilmek için üstlendiği rol bardağı taşıran son damla olmuştur. Bunun üzerine tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiştir.

Malta sürgünü dönüşünde Mısak-ı Milli'yi kendisine ilke edinerek Milli Mücadeleye olan desteğini sürdüren Velid Bey, azim ve gayretli çalışmalarından dolayı İstiklal Madalyasına layık görülen nadir gazetecilerden birisi olmuştur.

Direnış hareketindeki bu başarısının da etkisiyle Lozan'daki Türk heyeti içerisinde gazeteci sıfatı ile yer almış ve oradaki gelişmeleri bizzat birinci ağızdan "Lozan Mektupları" başlığıyla kaleme alarak kendi gazetesinde yayınlamıştır. Velid Bey'in Lozan'daki görevi çok kıymetlidir. Konferansta icap ederse İsmet Paşa ve diğerkurmaylarla birebir istişare ederek, kendi düşünce ve görüşleri doğrultusunda olayları yorumlamıştır. Zira bu mektuplara göz gezdirildiğinde Lozan'daki Türk tezinin menfaatine yazılar kaleme aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Milli Kurtuluş Mücadelesinin başlangıcından Lozan sürecine kadar Mustafa Kemal ve arkadaşlarını fiilen destekleyen Velid Bey, ilerleyen dönemde, genç Cumhuriyetin reformları sırasıyla ilan edildikçe yeni rejime ve rejimin kurucukurmaylarına karşı muhalif bir tavır takınmıştır. Bu tavrın başlangıcını ise Halk Fırkasının kuruluş süreci teşkil etmektedir. İlk başta fırkanın tesis edilmesinden duyduğu memnuniyeti dile getiren yazar, fırka programının açıklanması ile birlikte bu yeni oluşumu sert bir şekilde eleştirmiştir. Fırka programında özellikle Cumhuriyet rejimi ve güçler birliği ilkelerine yapılan vurgu Velid Bey'i ciddi şekilde rahatsız etmiş ve bu durum mevcut iktidara karşı alacağı muhalif tavrın ilk ayağını teşkil etmiştir.

O dönemde gazetesindeki haberleri incelediğimizde başta Mustafa Kemal olmak üzere Milli Mücadele önderlerinin resimlerine ve görüşlerine gazetesinde yer vermeyi azalttığını görüyoruz. Parlamenter sistemin destekçisi olan Velid Bey, Cumhuriyet rejimine karşı sert bir tavır takınmaktadır. Burada parlamenter sistemi destekleyip Cumhuriyet rejimine karşı bir tavır takınması tezatlık oluşturmaktadır. Zira bu tezatlığın altında yatan gerçek ise Velid Bey'in düşüncelerinde saklıdır. Ona göre Mustafa Kemal Cumhuriyeti bir arayüz olarak kullanıp, tek adamlığa doğru evrilmesi muhtemel bir sistemin mimarı olacaktır. Velid Bey'in tek adamlık endişesi, Mustafa Kemal'e karşı olan muhalif kişilerin diktatörlük savına sahip çıkmasına ve Tek Parti iktidarına yazılarıyla hücum etmesine neden olmuştur. Meclis Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığının tek bir kişide toplanıp, güçler birliği ilkesi ile ülkenin yönetilme düşüncesi kendisine göre bu tezini güçlendirmektedir. Bu anayasa tartışmaları mecliste yer alan muhalif kesimin Halk Fırkası'ndan kopmasına ve tabanını ılımlı muhafazkarların

oluşturduğu Terakkiperver adlı yeni bir partinin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Zürcher, 2013:62).

Cumhuriyetin ilanı olgusu Velid Bey'in yanısıra dönemin önde gelen muhafazakarlarını da tedirgin etmiştir. Zira Rauf Bey (Orbay)'in, 1 Kasım 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan ve cumhuriyetin ilan ediliş biçimine karşı çıkan demecini bu ışık altında değerlendirmek gerekir (Tevhid-i Efkâr, 1923:1). Rauf Bey'e göre cumhuriyet aceleye getirilmişti, iyi düşünüp doğru bir anayasa hazırlanmalıydı (Tunçay, 1981:72). Demokratik ilkelere bağlı kalındığı müddetçe isim değişikliği büyük bir sorun yaratmazdı. Bu sebeple kendisi cumhuriyetin ilan edilmesine değil ilan ediliş biçimine karşıdır (Zürcher, 2013:55). Rauf Bey'in bu düşünceleri Velid Bey'in "Bizi korkutan kırmızı cumhuriyet paçavrası mıdır?" başlıklı köşe yazısında yinelenmektedir (Tevhid-i Efkâr, 1923:1). Cumhuriyetin ilanına karşı gösterilen bu olumsuz tepkilerin altında yatan sebep ise hilafetin geleceği hakkında duyulan kaygı ve endişedir.

Yine de, Cumhuriyet'in temel değerlerine ve bu doğrultuda yapılan hamlelere doğrudan muhalefet mümkün olmamıştır. Zira Mustafa Kemal'in o dönemdeki konumu son derece sağlamdır. Halkın gözünde yurdunun kurtarıcısı olarak itibarı o kadar yüksekti ki ona karşı doğrudan bir muhalefet hiçbir işe yaramazdı. Velid Bey gibi muhafazakar aydınlar, muhalif tavırlarını Kemalizm'in çizdiği izin çerçevesinde gerçekleştirebilmişlerdir (Yıldırım, 2014:122).

Bu muhalif tavrın ortaya çıkmasında Halifelik makamının ilgası da etkili olmuştur. Tespitlerimize göre Velid Bey, Vahdettin ve Osmanlı saltanatına karşı bir tavır takınmış ancak Halifelik kurumunun devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Bizce bunun en önemli sebebi ise hayat görüşü olarak Muhafazakar ve Gelenekçi bir anlayış içerisinde olan Velid Bey'in yeni Türkiye'nin İslam coğrafyasındaki hakimiyetinin devam etmesi gerektiğini düşünmesidir. Hilafetin kaldırılması ile Türkiye'nin bütün İslam alemi üzerindeki nüfuzunu kaybedeceğini düşünmektedir. Üstelik bu iş için Osmanlı ailesinden bir halife seçmeye de gerek olmadığını belirten Velid Bey, seçimle başka bir hanedanın iş başına getirilip Türkiye'nin İslam coğrafyasındaki prestijinin sürdürülebileceği görüşündedir. Dönemin önemli muhafazakar karakterlerinden Kazım Bey (Karabekir) de Velid Bey ile aynı görüştedir. Burada Kazım Bey'in İstanbul'u ziyareti sırasında verdiği

demeç dikkat çekicidir. Kazım Bey demecinde Cumhuriyet'ten yana olduğunu ancak kişisel buyurganlığın her türlüsüne karşı olduğunu belirtmiştir (Zürcher, 2013:56). Bu açıklama zamanlama açısından manidardır. Zira kamuoyunda Hilafetin ilgası meselesi tartışılırken yapılan bu açıklama Velid Bey ile Kazım Bey'in aynı görüşte yer aldığını göstermektedir.

Oysa hilafet kurumu, çoktan rolünü ve nüfuzunu kaybetmişti. Velid Bey'in tezini çürüten en önemli olgu ise I. Dünya Savaşı'nda halifenin cihat çağrısına yeryüzündeki Müslümanların birçoğunun karşılık vermediği gerçeğidir. Üstelik Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'de meydana gelen Osmanlı karşıtı Arap ayaklanmaları da bu fikri çürüten bir başka olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün İslam milletleri, milli kurtuluş davasına başlamış, halife ile hiçbir bağlantıları kalmamıştır.

Düşünce yapısı olarak muhafazakarlığın izlerini bünyesinde barındıran Velid Bey, bir ülkenin gelişmesi için kendisine zarar vermeyecek din, ahlak, örf ve adetlere sıkı sıkıya sarılmanın gereğini belirtmiş, hayatı pahasına da olsa bu inancını koruma ihtiyacı hissetmiştir. İrem'in deyişiyle "cumhuriyetçi muhafazakar" olarak tanımlayabileceğimiz bu görüş, modernleşmenin özünü gelenekçi ve milliyetçi anlayışa dayandırmaktadır. Toplumların önceki deneyimlerinin toplamı olarak gelenek, tarih içinde değişmez bir özün taşıyıcısıdır. Modernleşmeyi milli biçimlere dönüş olarak tanımlayan cumhuriyetçi muhafazakarlar, sosyal değişimi de ölü geleneklerin yok olarak milli geleneklerin canlanacağı bir değişim süreci olarak görmektedirler (İrem, 2006:114). Velid Bey'in de yer aldığı muhafazakar görüşe göre Türkiye'de modernleşme gelenek ve yenilik arasında sıkışmıştır. Bu ikiliğin aşılması adına Türkiye'nin gerçekleştirdiği inkılaplara karşı olmayan Velid Bey, bilim ve sanatın destekçisi olmuş, devlet yapısı olarak İngiltere ve Japonya gibi gelenekçi izleri bünyesinde barındıran ancak modern dünyaya da ayak uydurabilecek bir yönetim tarzını benimsemiştir. Ona göre modern anlamda gelişmeye, muhafazakar tutum engel değildir. Bilakis muhafazakarlık modern oluşumun temelini teşkil etmektedir.

Savaştan yeni çıkan ve modernizme doğru ilerleyen genç Türkiye'de yönetici kadro gerçek gündemlerini uygulayabilmek ve mücadele edilecek

unsurları azaltmak için muhafazakar kesim ile olumlu ilişkiler yürütmüştür. Ancak Velid Bey'in başını çektiği muhalif gazetecilerin faaliyetleri karşısında tek parti yönetimi, muhalif basını susturmak ve kendilerine bir gözdağı vermek amacıyla İstiklal Mahkemelerini oluşturmuş ve bazı gazetecileri bahse konu olan mahkemelerde yargılamıştır. Velid Bey, hakkındaki tüm yargılamalardan beraat etmiştir. Buradan çıkarılabilecek en temel sonuç ise mevcut iktidarın, otoritesini hakim kılabilmek amacıyla gücünü etkin bir şekilde kullandığı gerçeğidir.

Cumhuriyetin ilanı ve Hilafetin ilgası gibi hayati devrimlerin ilan edilmiş biçimine karşı gösterilen muhalif tavır, hem basın hem de hükümeti bunaltmıştır. Velid Bey'in de aralarında bulunduğu gazetecilerin İstiklal Mahkemesinde yargılanma sürecinin sonunda Mustafa Kemal, basın ile barışmak amacıyla bir toplantı düzenlemiş ve bu durum her iki taraf arasında olumlu bir hava yaratmıştır. Aslında buradaki en temel düşünce yeni rejimi, halk tabanında meşru bir zemine oturtmak amacıyla Mustafa Kemal ve kurmaylarının basını kendi tarafına çekme düşüncesidir. Ancak Velid Bey'in yazılarına baktığımızda muhalif tavrının sona ermediğini tespit ediyoruz. Nitekim yukarıda da ele aldığımız gibi meclisin yapısına bağlı olarak sistemin ileride yaratabileceği zorlukları durmadan dile getirmiştir. Velid Bey, dönemin diğer gazetecilerine kıyasla aşırı muhafazakar, gelenekçi, hırçın ve öfkeli kişiliği ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak kıvrak üslubuyla bu özelliklerini başarılı bir şekilde kapatmasını bilen Velid Bey, yeni rejimin kendince eksik yanlarını yakalamış, bu eksiklerin üzerine gitmekte en küçük fırsatı kaçırmamıştır.

Velid Bey'in Milli Mücadeledeki rolü ile ilgili çalışmaların kısıtlı olması önemli bir eksikliklerdir. Bu bağlamda eksikliğin bir nebze olsun giderilebilmesi için yapılan bu çalışmada Velid Bey'in inandığı ilkeler doğrultusunda yazılarını kaleme alan ve Milli Mücadele yararına önemli çalışmalar gerçekleştiren aktif bir kişilik olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akandere, Osman (2001); "Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı (16-17 Ocak 1923) ve Bu Toplantıda Verilen Önemli Mesajlar", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, s. 129.

Alemdar, (1920).

Akşam, "Gazeteler, Gazeteciler Velid Ebuzziya", (1950).

Alkan, Ahmet Turan (1993); *İstiklal Mahkemeleri*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

Alpkaya, Faruk (1998); *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arar, İsmail (1969); *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, Burçak Yayınevi, İstanbul.

Atatürk, Kemal (2006); *Nutuk(1919-1927)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Atay, Falih Rıfki (2004); *Çankaya; Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

Avcıoğlu, Doğan (1979); *Milli Kurtuluş Tarihi 1938'den 1995'e*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Aybars, Ergün (1982); *İstiklâl Mahkemeleri: 1923-1927*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Aybars, Ergün (1995); *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Aydın, Mesut (1992); *Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faâliyetleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Aylık Ansiklopedi (1945).

Baban, Cihad (1978); "Ölümünün 22'inci Yıl Dönümünde Velid Ebuzziyâ", *Meydan Dergisi*, s. 34-36.

Baran, Tülay Alim (1999); "İstanbul Basımında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 44, s. 639-640.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0.9.55.1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.EUM.VRK.25.28.

Baykal, Hülya (1990); *Türk Basın Tarihi 1831-1923*, Afa Matbaacılık, İstanbul.

Bolat, Bengül (2014); "Milli Mücadele Taraftarlığından Cumhuriyet Karşıtlığına Velid Ebuzziya," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 28, s. 155-164.

Çukurova, Bülent (1994); *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara.

Ertuğ, Hasan Refik (1983); "Kamuoyunu Milli Mücadele İçin Hazırlayan Gazeteci," *Yıllar Boyu Dergisi*, s. 52.

Ertürk, Hüsametdin ve Samih Nafiz Tansu (2016); *İki Devrin Perde Arkası*, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Fergan, Eşref Edip ve Fahrettin Gün (2002); *İstiklâl Mahkemelerinde: Sebilürreşad'ın Romanı*, Beyan Yayınları, İstanbul.

Gece Postası, (1961).

Gürkan, Uluç (2014); *Malta Yargılaması Özgün İngiliz Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Hâkimiyet-i Milliye, “Gazeteciler Tarafından Reis-i Cumhura Gönderilen Telgraf Sureti”, 14 Eylül 1925.

Himmetoğlu, Hüsnü (1975); *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, Ülkü Matbaası, İstanbul.

İdikut, İhsan (1953); *Türk Lavrensleri*, Öztürk Matbaası, İstanbul.

İnuğur, M. Nuri (1988); *Türk Basımında İZ BIRAKANLAR*, Der Yayınları, İstanbul.

İrem, Nazım (2006); “Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakarlık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 5.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.7.279.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.333.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.341.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.346.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.354.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.355.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.356.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.357.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.358.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.360.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.370.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.371.

İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.13.539.

Kalkavanoğlu, İlyas Sami (2011); *Millî Mücadele Hatıralarım*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Kandemir, Feridun (1955); “Türk Matbuatının Yüz Akı Velid Ebuuzziya On Yıl Önce Vefat Etmişti”, *Hafta Mecmuası*.

Kansu, Mazhar Müfit (2009); *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Cilt II, TTK Yayınları, Ankara.

- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1968); *Politikada 45 Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kıranlar, Safiye (2017); “Vasıf Çınar-Velid Ebuuzziya Davası”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6.
- Kinross, Lord (1984); *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev.: Necdet Sander), İstanbul.
- Koçer, Kemal (1946); *Kurtuluş Savaşlarımızda İstanbul (İşgal Senelerinde M.M. Grubunun Gizli Faaliyetleri)*, İstanbul.
- Koloğlu, Orhan (2001); *Büyük Dost Pierre Loti 'ye Mektuplar*, Pierre Loti Dostları Derneği Yayınları, Ankara.
- Kurt, Yılmaz (1995); *Pontus Meselesi*, TBMM Yayınları, Ankara.
- Meray, Seha.L ve Osman Olcay (1977); *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Nutku, Uluğ (2006); “Atatürk’ün Onuncu Yıl Söylevinin Felsefi Önemi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 14.
- Olcay, Osman (1981); *Sevres Andlaşmasına Doğru*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 455, Ankara.
- Oran, Baskın (2009); *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öngider, Seyfi (2003); *Kahpe Bizans- mağrur Ankara!*. Seyfi Öngider (Der.), *İki Şehrin Hikayesi: Ankara-İstanbul Çatışması*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Pıgar, Ragıp (1982); “Abdurrahman Velid Ebuuzziya”, *Yeni Defne*, Cilt:2, Sayı:1, s. 21.
- Saraçoğlu, Cemalettin (1955); “Devlet Parasını Reddeden Gazeteci”, *20. Asır Dergisi*, Sayı:147, s. 6.
- Saraçoğlu, Cemalettin (1955); “Atatürk’e Protesto Çeken Gazeteci”, *20. Asır Dergisi*, Sayı:149, s.6.
- Sınar, Alev (2002); “Bir Mefkûre Adamının Kaleminden Malta”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:3, Sayı:3, s. 86.
- Şahiner, Kerime (2003); “Bolşevik İhtilalinden Sonra Türkiye’ye Gelen Wrangel Ordusu ve Faaliyetleri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, s.148-159.
- Şimşir, Bilal N. (1985); *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Taha Toros Arşivi (1922);
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/44406/001562731008.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 30.10.2018).
- Taha Toros Arşivi (1945);
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/36323/001641061010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Taha Toros Arşivi (1945);
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/36320/001641063010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Taha Toros Arşivi;
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/36082/001520001006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Taha Toros Arşivi;
<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/36083/001520025006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 12.11.2018).

Tansel, Selahattin (1973); *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt:1, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Tasvir-i Efkâr (1919a); “Mustafa Kemal Paşa ile Telgrafla Bir Malumat”.

Tasvir-i Efkâr (1919b); “Hasta Adamın Dinç Evlatları”.

Tasvir-i Efkâr (1919c); “Ruşen Eşref Bey'in Anadolu Telgrafları”.

Tasvir-i Efkâr (1920a); “Hak ve Hakikat Kahramanının Yevm-i Mahsusu”.

Tasvir-i Efkâr (1920b); “Pierre Loti ve Fransa”.

TDK (2018);
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ROTAT%C4%B0F, (Erişim Tarihi: 20.09.2018).

Temiz, Ahmet (2007); *Velid Ebuuzziya'nın Lozan Mektupları*, IQ Yayınları, İstanbul.

Tevetoğlu, Fethî (1968); “Ebuuzziya'da Cumhuriyet Fikri”, *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl:6, Sayı:72, s. 946.

Tevetoğlu, Fethî (1988); *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tevhid-i Efkâr (1921a); “Felakete Alışkınız Fakat Sabrımızın da Bir Haddi Vardır”.

Tevhid-i Efkâr (1921b); “O Kadar İsticâl Etmeseler”.

Tevhid-i Efkâr (1921c); “Niçin Harb Ediyoruz? Neden Muvaffak Olacağız?”.

Tevhid-i Efkâr (1921ç); “Siyaset Tezviri”.

Tevhid-i Efkâr (1921d); “İstanbul'un Vazifesi”.

Tevhid-i Efkâr (1921e); “Kurban Bayramı”.

Tevhid-i Efkâr (1921f); “Mustafa Kemal Paşa Mutlaka Muzaffer Olacaktır”.

Tevhid-i Efkâr (1921g); “Son Söz Anadolu'nundur”.

Tevhid-i Efkâr (1921ğ); “Hakimiyetimizin Sırrı”.

- Tevhid-i Efkâr* (1921); “Mustafa Kemal Paşa’nın Nutku Münasebetiyle”.
- Tevhid-i Efkâr* (1921); “Mustafa Kemal Paşa ve Bulgaristan Müslümanları”.
- Tevhid-i Efkâr* (1922a); “Düşmanlarımızın Son Kozu”.
- Tevhid-i Efkâr* (1922b); “Mustafa Kemal Paşa’nın Sulh Teklifatı Hakkındaki Beyanatı”.
- Tevhid-i Efkâr* (1922); “Siyasete Güvenmek Hatası”.
- Tevhid-i Efkâr* (1922c); “Bu Fırsat Kaçırılmamalıdır!”.
- Tevhid-i Efkâr* (1922ç); “Geldi!”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923a); “Cezri Fikirler Memleketi Kurtarabilir Mi?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Gazetecilerin Baş Kumandanla Bir Musahabesi”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Ağa Han’ın Âlem-i İslâm’a Beyannamesi”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Ağa Han’ın Beyannamesi”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Ağa Han Kimdir?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923b); “Meclisin Açılması”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923c); “Halk Fırkasının Programı”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Men-i Müskürat Kanunu İlgâ mı Edilecek?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “İngiliz Lirası Şekaveti”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923ç); “Şekl-i Hükümetimiz Cumhuriyet mi Olacak?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923d); “Cumhuriyet Bahsi de Nereden Çıktı?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923e); “Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye Esası ile Kabil-i Telif Değildir”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923f); “Yine Cumhuriyet Bahsi”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923g); “Şekil ve Unvan Devleti Değiştirmekten Faide Olamaz!”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Ankara İstasyon Binası Cumhuriyeti Doğurabilecek mi?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923ğ); “Cumhuriyet Katarı Şimdilik Yerinde Sayıyor”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “El Çabukluğu Marifet Usülü İle Devlet Şekli Tehdil ve Tespit Edilebilir mi?”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Cumhuriyet Terazisinin Hangi Kefesi Ağır Basacak”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923); “Devlet İhtirai İletti”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923h); “Efendiler İstical Ediyorsunuz!”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923ı); “Rauf Bey ile Cumhuriyet Meselesi Hakkında Mühim Bir Mülakat”.
- Tevhid-i Efkâr* (1923i); “Bizi korkutan kırmızı cumhuriyet paçavrası mıdır?”.

Tevhid-i Efkâr (1923j); “Hilafet Meselesi Hakkında Hind Müslümanlarının Fikri”.

Tevhid-i Efkâr (1924a); “Beraat Kararı ve Hürriyet-i Matbuat”.

Tevhid-i Efkâr (1924b); “Sermuharrirlerin İzmir Seyahati”.

Tombalak, Mustafa (1990); “Anadolu’ya Sirtında Cephane Taşıyan Gazeteci”, *Salat Yağ Fabrikası Dergisi*, s. 5-6.

Tunaya, Tarık Zafer (1986); *Türkiye’de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi 1918-1922*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tuncor, Ferit Ragıp (1980); “Edebi Şahsiyetlerimiz Abdurrahman Ebuzziya Velid”, *Millet Dergisi*, s. 4.

Tunçay, Mete (1981); *Türkiye Cumhuriyeti’nde TEK PARTİ YÖNETİMİ’nin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara.

Türker, Hasan (2000); *Türk Devrimi ve Basın Tarihi 1922-1925*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 35.110.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 35.112.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 38.3.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 40.126.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 44.35.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 44.37.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 44.38.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 44.39.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 62.10.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 62.17.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 62.20.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 62.87.

Us, Asım (2012); *Gördüklerim/Duyduklarım Duyduklarım*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul.

Yalman, Ahmet Emin (1970); *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.II (1918-1922), Yenilik Basımevi, İstanbul.

Yalman, Ahmet Emin (1970); *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.III (1922-1944), Yenilik Basımevi, İstanbul.

Yıldırım, Erinç Erdal (2014); *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

Ziyad Ebuzziya, “Ebuzziya Velid”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X, s. 371-372.

Zürcher, Eric Jan (2013); *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Zürcher, Eric Jan (2016); *Millî Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları, İstanbul.

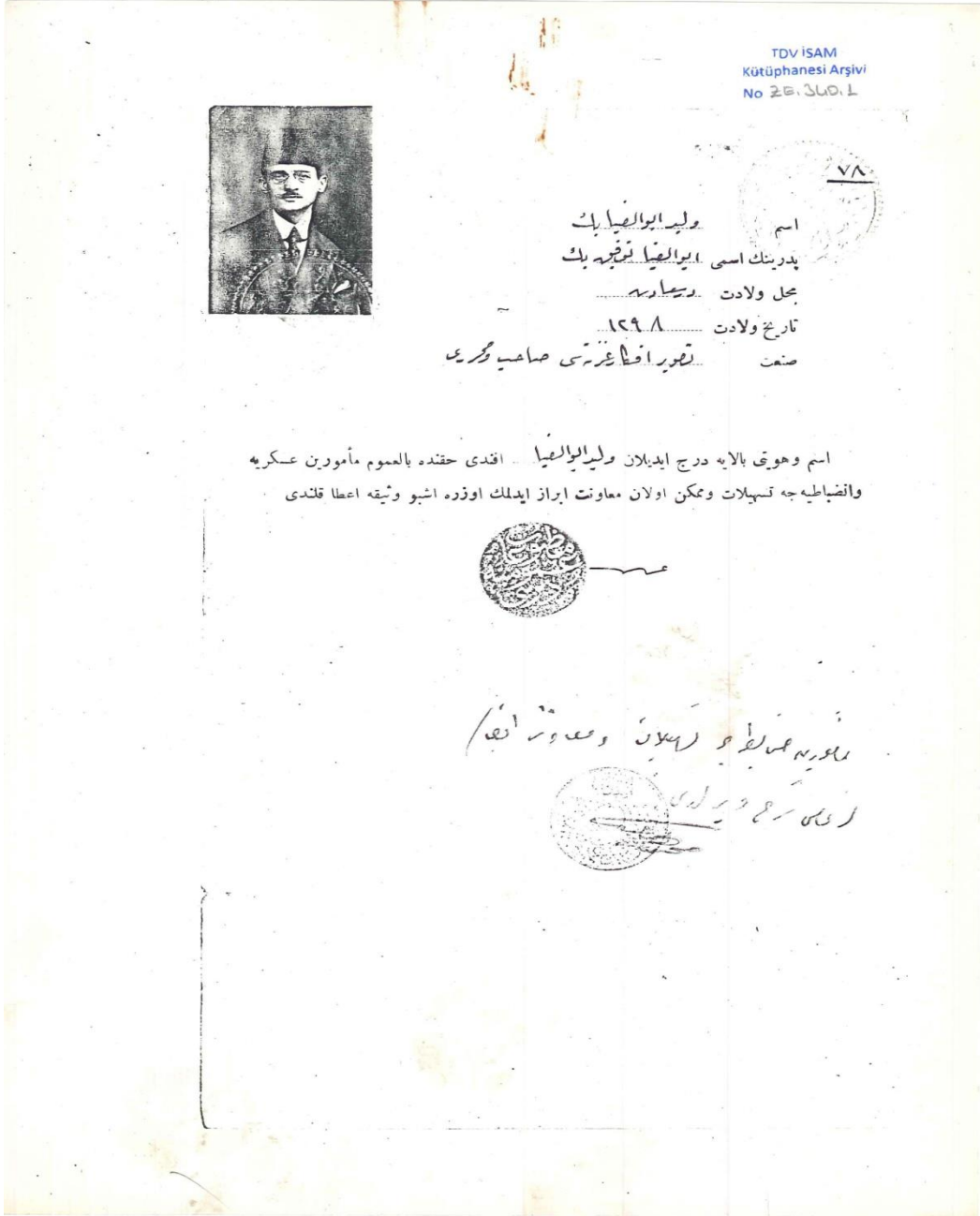
EKLER

Ek-1: Resimler

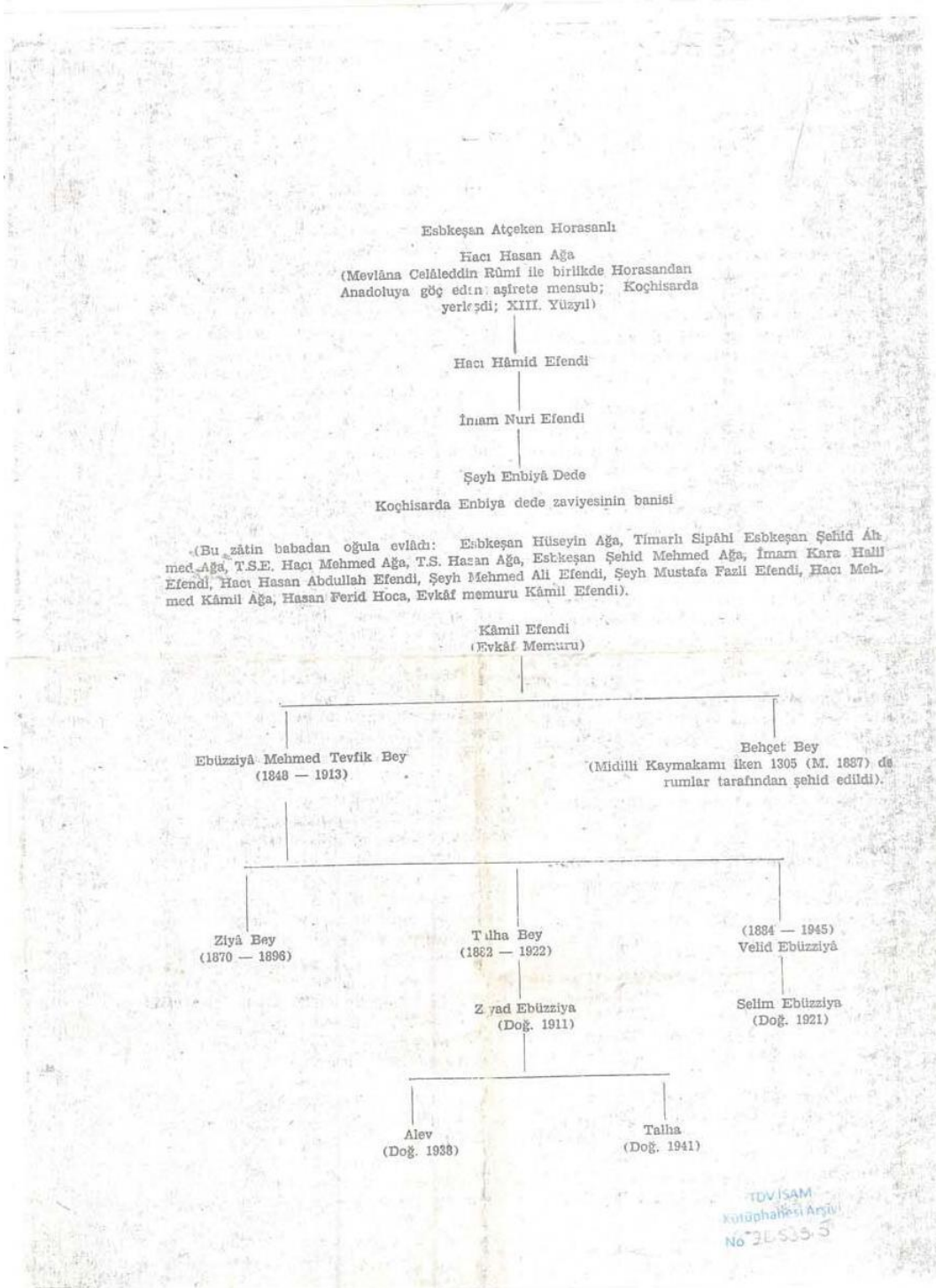
Resim 1: Tasvir-i Efkâr ve Tevhid-i Efkâr gazetesi sahibi ve başyazarı Velid Bey, Milli Mücadele’de önemli hizmetler verdiği ve hareket merkezi olarak da kullanılan gazete idarehanesinde çalışırken.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.370.

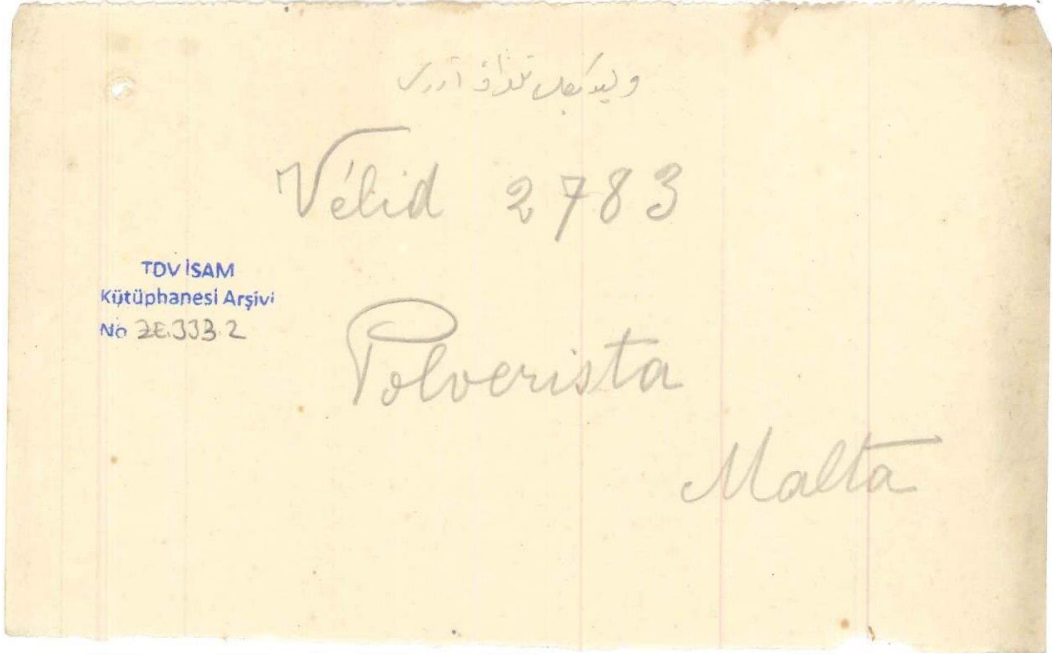
Resim 2: Velid Bey'in asker ve inzibat memurlarının kolaylık ve yardımlarından faydalanması adına oluşturulan nüfus bilgilerinin bulunduğu bir belge fotokopisi.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.340.

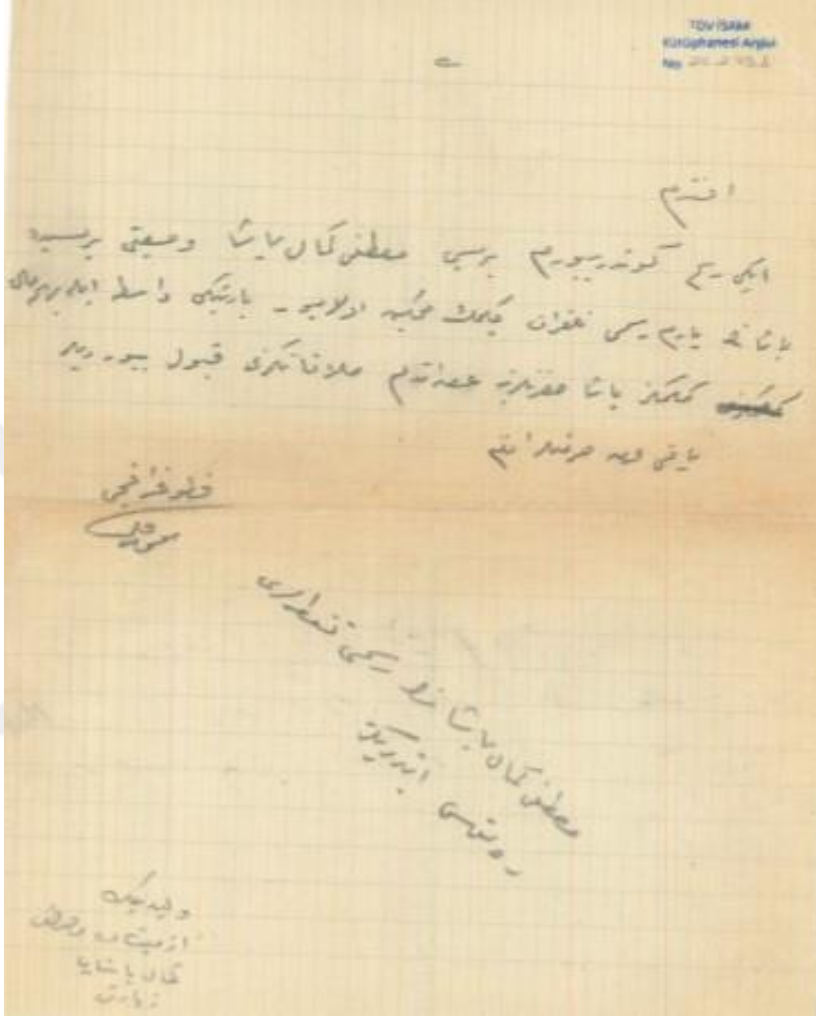
Resim 3: Ebuzziya ailesinin şeceresini gösteren bir fotokopi metni.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.13.539.

Resim 5: Velid Bey'in Malta'daki sürgün numarası ve ikamet adresinin yazılı olduğu ufak bir not kağıdı.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.333.

Resim 6: İzmit'te bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın kendisiyle görüşmek isteyen Velid Bey'in ziyaret talebini kabul ettiğine dair Fotoğrafçı Mehmed Hilmi'nin Velid Bey'e mektubu.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.7.279.

Resim 7: Mustafa Kemal, İzmit'te İstanbul basınının önemli temsilcileri ile birlikte.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.8.355.

Resim 8: Hint Müslümanlarının Başkanı Ağa Han ve Emir Ali'nin Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektubun *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yayınlanan sayfası.

Kaynak: "Hilafet Meselesi Hakkında Hind Müslümanlarının Fikri", *Tevhid-i Efkâr*, 6 Aralık 1923.

Resim 9: Mudanya Mütarekesi esnasında Velid Bey ile İsmet Paşa'nın çekilen fotoğrafı. Bu fotoğrafı İsmet Paşa Velid Bey için imzalanmış ve resme şu sözleri yazmıştır:

“Mudanya’da Velid Bey’in güzel sözleriyle konuşurken.” 11 Teşrinievvel
38(1922) İSMET

Kaynak: Taha Toros Arşivi,

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/44406/001562731008.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 30.10.2018).

Resim 10: İstanbul İstiklal Mahkemesinde yargılanan gazeteciler. Soldan sağa;
Ahmed Cevdet, Hüseyin Cahit, Velid EbuZZiya, Hayri Muhiddin.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.371.

Resim 11: Velid Bey, İstiklal Mahkemesinde savunmasını yaparken.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.371.

Resim 12: Velid Bey'in İstanbul İstiklal Mahkemesine çıkarılmadan önce bir süre kaldığı Sultan Ahmed Tevkifhanesindeki resmi.

Kaynak: İslam Araştırmaları Merkezi Arşivi (İSAM), ZE.9.371.

Resim 13: Velid Bey'in ebedi istirahatgahının Bakırköy Mezarlığı olduğu bilinmektedir. Ancak mezarlık çevresinde gerçekleştirilen yol yapım çalışması ve akabinde ailesinin de sahip çıkılması sonucu Velid Bey'in mezarı zai olmuştur.

Ek-2: Wilson Prensipleri Cemiyeti tarafından ABD Başkanı Wilson'a gönderilen mektup

Bay Woodrow Wilson

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı,

Gazetecilerin çoğunu ve çeşitli mesleklerin ileri gelenleri ile aydınları içine alan bir halk hareketi, “Türk Wilson’cular Birliği” adını verdikleri bir birlik kurdular. Amaçları, milletlerin hakları ile ilgili ilkeleri hem dost, hem de düşmanları tarafından kabul edilmiş olan ve dünyada yeni bir barış ve bolluk döneminin muştucusu Amerika Birleşik Devletlerinin Büyük Başkanına başvurmaktır.

“Türk Wilson’cular Birliği”, dinsel hoşgörü ve siyasal eşitlik üzerine kurulmuş, kendi sınırları içerisinde başarı ile uyumluluk kazanmış türdeş(mütecanis) olmayan bir halk topluluğuna sahip bulunan Amerikan Cumhuriyetinden, kendi yardım ve deneylerini, Türkiye’deki türdeş olmayan dinler ve ırklar sorununun çözümü için kullanmasını istemektedir. Bu davranışıyla Amerika, çok acılı ve kederli bir milleti barışa ve yeni bir yaşama kavuşturacaktır. Son yıllardaki girişimlere ve başarısızlıklara bakarak, Türkiye’nin vatansever ve aydınları, tarihsel gelenekler ve ırklar arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden, kendileri tarafından kabul edilecek herhangi bir sistemin soysuzlaşarak bir baskı yönetimine dönüşeceği kanısını taşımaktadırlar. Bu nedenle, kendi milletlerinin, belirli bir süre için, devlet işlerinde bilgili yabancı bir devletin yönetimi altına sokulmaya gerek olduğu sonucuna varmışlardır.

Türk İmparatorluğunda karmaşık sorunlar ve çeşitli kavimlerle uğraşılacağı için, birçok devletlerden meydana gelecek bir komisyonda ortaya çıkacak kaçınılmaz amaç ve metod ayrılıkları nedeniyle Türk yurtsever ve aydınları, bu reform işinin tek bir milletin komisyonu tarafından daha başarıyla yürütüleceğini sanmaktadırlar. Karma bir komisyon bu işi tek bir devletin yapacağı gibi, çabuk ve iyi yapamaz. Amerika Cumhuriyeti’nin Büyük Başkanının bizim bu yardım isteğimizi iyilikseverlikle karşılayacağını ve Amerika gibi, milletler arasında yüzyıllar boyunca yapılan kavgalar ve çekilen zorlukların ve ırklar arasındaki düşmanlıkların sona ermesi zorunluluğuna inanmış olan bir devletin başkanının,

müttefikleri ile bizim aramızda bu konuda aracılık yapacağını umarız. İsteğimiz, işin sonunda bağımsızlığımızı sınırlandıracak bir vasile olmayıp, geri kalmış ve gelişmemiş bir milletin, milletler topluluğunda şerefli bir mevkie yükseltilmesi amacıyla, “belli bir süre için eğitimidir”: Geçmişte Amerika tarafından ortaya atılan milletlerin özgürlüğü öğretisi ve şimdi desteklemekte olduğu milletlerin tam ve özgür davranabilmeleri haklarını savunan Wilson Programı’nın, vakti gelince bizim millî ilkeler çerçevesinde kendi gelişmemizi garanti altına alacağına inanmaktayız.

Amerika’dan yardımını istediğimiz millî ihtiyaçlarımız aşağıda madde madde özetlenmiştir:

- 1- Padişahın hükümler ve Türkiye için meşrutî hükümet biçimi korunacaktır.
- 2- Bütün seçimlerde nisbî temsil uygulanarak, azınlıkların hakları sağlanacaktır. Bütün Osmanlı uyrukluları, en alttan en üste kadar bütün hükümet memurluklarına alınacaktır.
- 3- Maliye, Tarım, Sanayi, Ticaret, Bayındırlık ve Eğitim Bakanlıklarının her birine uzman yardımcılar ile birlikte bir Amerikan Başmüsteşarı atanacak ve bu müsteşarlardan kurulu Amerikan Komisyonu, yeni ilkeler çerçevesinde, memleketin mutluluğunu ve maddî gelişmesini sağlayacak reformları yapacak, yeni metodları memlekete getirecek ve öte yandan memleketimizdeki çeşitli siyasal akımlar yüzünden hiçbir zaman düzenli biçimde yerine getiremeyeceğimiz toplumsal refah ve öğretimle ilgili bütün işleri düzenleyecek ve bütünüyle yönetecektir.
- 4- Adliyede reform için, yürürlükteki hukuk sisteminin köhneleşmiş kurallarını ortadan kaldırmak amacıyla, Amerikan Başmüsteşarının uygun göreceği memleket ve milletlerden seçilecek uzmanlardan bir kurul yapılacaktır. Bu kurul, Türk kanunlarını, bütün Osmanlılara adalet ve eşitlik sağlayacak biçimde yenileştirecektir.
- 5- Jandarma ve polis işleri, bir Amerikan Genel Müfettişine ve onun seçeceği memurlara bırakılacaktır.
- 6- Türkiye’nin her ilinde, işi yöresel yönetimde reform yapmak olan bir Amerikan Başmüfettişi ve ona bağlı uzmanlar bulunacaktır.

- 7- Bu yöresel yönetim, her ilin özel olarak ve en iyi biçimde gelişmesini sağlamak için Amerikan yardımı ile yürütülecektir.
- 8- Bu süre içinde bütün milletler, Türkiye'nin tamamen tarafsız olduğunu kabul ve garanti edeceklerdir. Amerika'dan yönetilmesi istenilen Türk İmparatorluğu'nun sınırları Barış Konferansı'nda saptanacaktır.

Bu reformların bütün ve tam olarak yürütülmesi hususunda gerekli görülecek güvenceleri kabul etmeye hazırız.

Ek-3: Pierre Loti Cemiyeti Üyelerinin Pierre Loti'ye Mektubu

Monsieur Pierre Loti'ye Mektup

5 Haziran 1919

Bütün Türk münevverler nâmına sizin o kadar sevdiğiniz ve tahin şiddetlerine karşı müdafaa ettiğiniz felâketde milletimizin hissiyat-ı ninnetkârisini arzederiz. Avrupa münevveranının azim bir ekseriyeti Türklerin mümtaz hasletlerine vâkıf değilken siz onu anladınız ve takdir ettiniz.

Hayır, milletler hükümetlerinin cinayetlerinden mes'ul olamazlar. Siz bu gayrı kabil-i itiraz hakikate nüfuz eden büyük zekâlardan birisiniz. Muazırı zarar vermeyecek bir hale getirmek kâfidir. Fakat orada tevakkuf etmelidir. Ezmek muzaffer olmak demek değildir. İnsaniyet şimdiye kadar çok kan kaybetti. Artık bundan sonra toprak üstünde bir devr-i sulh açılmalıdır. Fakat meclislerdeki, müzakerelerdeki sulh gibi değil. Türkiye'de olduğu gibi galip, mağlup diğer memleketlerde pek çok kimseler ağladı. Ve hâlâ ağlıyorlar. Şark ıztırap geldiği ve beklediği kadar Garp'taki dostlarından ümidini kesmemiştir.

Belge Altındaki İmzalar

Gazeteciler ve Yazarlar:

Abdullah Cevdet (Sıhhiye Umum Müdürü, **İçtihat** Dergisi müdürü ve sahibi)

Sait Molla (Türkçe İstanbul gazetesi başyazarı ve sahibi)

Falih Rifkî (Akşam gazetesi yazarı)

Velid Ebuzziya (Tasvir-i Efkâr gazetesi başyazarı)

Behçet Kâmi (Memleket gazetesi yazarı)

Nail Reşit (Zaman gazetesi yazarı)

Selâhattin (Zaman gazetesi yazarı)

Ahmed Hilali (Sabah gazetesi başyazarı)

Mehmet Nâzım (Tercüman-ı Hakikat gazetesi başyazarı)

Ahmet Sâki (Âti gazetesi başyazarı, avukat)

Mahmut Sadık (Yeni Gazete yazarı)

Mehmet Asım (Vakit gazetesi başyazarı)

Abdullah Zühtü (Yeni Gazete siyasî kısım müdürü)

Suphi (İsmail, Soysallıoğlu) (Söz gazetesi başyazarı)

H. Sadettin (Şehbal dergisi başyazarı)

Rauf Ahmed (İstiklâl gazetesi başyazarı)

Refik Halit (PTT Umum Müdürü)

Ahmet Refik (İstanbul Darülfünun'u tarih müderrisi)

Hüseyin Rahmi (Romancı)

Yüksek Memurlar

Ahmet Ragıp, Duyun-u Umumiye İdaresinde Komserlik Müdürü

Hayrettin, Hariciye Nezareti Arşiv Müdürü

Yusuf Ziya, İstanbul Ticaret Mahkemesi Reisi

Fuat Şemsi, Orta Tedrisat Müdürü

İsmail Hakkı, Yüksek Tedrisat Müdürü

Reşat Fuat, Diplomat

S. Fuat, Maarif Nezareti Umumî Müfettişi

Ali Reşat, Maarif Nezareti Müsteşarı

Selim Sırrı, Yüksek Muallim Mektebi Müdürü

Dr. Cemil, İstanbul Şehremini

Mehmet Ali, Şura-yı Devlet azası

Dr. Ekrem Hayrı, İstanbul Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi Müdürlerinden

Dr. Zeki, Sıhhiye Müdür-i Umumisi

Fahrettin Hayri, Siyasî İşler Müdürü

Hamdi Paşa

Faik Âli, Diyar-ıbekir Umumî Valisi

B. Fahrettin, Büyükelçi

Hüsametdin, Mütেকait gemi süvarisi

M. Mithat, Erzurum Umumî Valisi

İ. Hakkı, Şura-yı Devlet azası

Ziya, Şura-yı Devlet azası

İzzettin, İstanbul hâkimlerinden

Muammer, Tefeyyüz mektebi müdürü

Dr. Zeki Hakkı Paşa, Ordu müfettişi

H. Şadan, Şura-yı Devlet azası

H. Adil, Kadastro Umum Müdürü

Ş. Berki, Sâbık Vali

Ali Kâmi, PTT Nezareti Hususî Kalem Müdürü

Siyaset Adamları

Gümülcineli İsmail, Hürriyet ve İtilâf Fırkası lider kesiminden

Keçecizade İzzet Paşa, Âyan âzası

Ahmet Ferit, Sâbık Nazır

Miralay M. Sadık, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Reisi

İsmail Hakkı Paşa, Sulh ve Selâmet Fırkası Reisi

Abdülhak Hamit, ünlü şair

M. Reşit, Sabık Hariciye Nâzırı

Câmi, eski meb'us

Serbest Meslek Mensupları

Refik, Avukat

Agâh, Avukat

Sedat Nuri, Mühendis, ressam

M. Şükrü,

Dr. Haydar, Operatör

Abdurrahman Arif, Avukat

Muzaffer, Baytar

Aziz Mahmut Çorluluzade

Mustafa Şehzade Halepli

Ömer Faruk Çakırbeyzade

Yusuf Nuri

Mahir Sait, Eski meb'us

Müfide Ferit (İmzalar arasındaki tek kadın)

Üniversite Mensupları

Prof. Dr. Asaf

Ahmet Selahattin, İstanbul Hukuk Fakültesi Reisi

Dr. Neşet Ömer, İstanbul Tıp Fakültesinde Profesör

Yusuf Şerif, Darülfünun Müderrisi

Refik, Darülfünun Müderrisi

M. Zühdü, İstanbul Hukuk Fakültesinde Müderris

Prof. Dr. Rıfat Hüsamettin

Prof. Dr. Kerim Sebati

Dr. Tevfik Salim (Paşa), İstanbul Tıp Fakültesinde Profesör

Prof. Refik, Osmanlı Bakteriyoloji Enstitüsü Müdürü

Dr. Kadri Raşit, İstanbul Tıp Fakültesinde Müderris

Dr. Şükrü, Emekli Profesör

ÖZGEÇMİŞ

24.12.1993 tarihinde İstanbul/Üsküdar'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi İstanbul'da tamamladım. 2011 yılında başladığım Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Haziran 2015'te mezun oldum. Eylül 2016'da başladığım Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Sakarya Üniversitesi ile Ortak Program) Tarih Anabilim Dalı'ndaki yüksek lisans öğrenimimi 2019 yılında tamamladım.

